

TREBALL DE RECERCA

LA COLONITZACIÓ ROMANA DEL BAIX LLOBREGAT

Àngel Costa Gil i Laia Sagristà Mallof

Batxillerat 2n C

Institut Frederic Mompou

20 de desembre de 2017

Índex

Introducció	4
El Baix Llobregat	5
El poblament antic en el Baix Llobregat	6
Els pobles preibèrics	7
Els ibers	8
Els poblats ibèrics	9
Economia.....	11
Sector primari.....	11
Sector secundari	12
Comerç i moneda	15
La cultura.....	17
Els ibers al Baix Llobregat	21
Rubricata i el comerç amb els grecs	26
Les Guerres Púniques	27
Segona Guerra Púnica (218-201 aC)	28
Les Guerres Púniques al Baix Llobregat.....	35
Les revoltes dels ibers	39
Inici de la colonització romana	41
Els nous conflictes: la guerra entre els romans	46
Primera Guerra Civil Romana (88 aC – 82 aC)	46
Segona Guerra Civil Romana (49 aC – 45 aC)	48
August i la consolidació de la colonització romana	52
Conclusions	58
Bibliografia	62
Webgrafia.....	63
ANNEXOS	65
Recull de mapes de poblament	66
Taules de jaciments.....	66
Jaciments ibèrics	68
Jaciments romans.....	81

Introducció

Els motius que ens han portat a realitzar aquest treball han estat diversos. Per una banda, la Laia vol fer estudis d'arqueologia, i aquesta recerca li obre opcions de treball de cara al futur. Per altra banda, l'Àngel vol fer estudis de llengües clàssiques, i aquesta recerca li permet comprendre millor com va ser la romanització de la nostra comarca. Alhora, tots dos ens sentíem molt interessats en la història de la nostra comarca.

De fet, els objectius d'aquest Treball de Recerca són, en primer lloc, conèixer el poblament preromà del Baix Llobregat –posant especial èmfasi en els ibers- per passar a descriure, en segon lloc, com es va desenvolupar la colonització romana de la comarca.

Evidentment, no podem explicar la història parlant únicament del Baix Llobregat, ja que aquest territori es va veure afectat pels conflictes que es produïren a tot Hispània. Per aquest motiu, vam cercar informació sobre com es van desenvolupar tots els esdeveniments que van afectar la península Ibèrica en aquella època i vam fer recerca més específica, mitjançant fonts primàries i fonts secundàries sobre el territori més proper. Seguidament, ho vam anar completant amb el recull i ordenament de les restes ibèriques i romanes trobades al Baix Llobregat per esbrinar, d'aquesta manera, com es va dur a terme la colonització i romanització d'aquesta comarca.

Finalment, voldríem expressar el nostre agraïment a les següents persones i institucions que ens han ajudat a realitzar aquest treball. En primer lloc, volem donar les gràcies a Lydia Gutiérrez i Becerra, exalumna de l'Institut i estudiant d'arqueologia de la Universitat de Barcelona, així com a tot l'equip del Centre d'Estudis Locals de Sant Vicenç dels Horts per haver post a la nostra disposició els seus recursos. També volem esmentar la Roser Calpe i Andreu, arxivera de l'Arxiu Municipal de Sant Vicenç, i als responsables de la biblioteca de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, per haver-nos deixat fer ús de les seves instal·lacions i materials.

Per últim, volem donar les gràcies al nostre tutor del Treball de Recerca per tot el seu suport i ajut constant, així com pels recursos que ens ha facilitat durant tot el procés. Sense ell, aquest treball no hagués estat possible.

El Baix Llobregat

El Baix Llobregat és una comarca situada a la costa central catalana, entre el massís del Garraf, a l'oest, i la serra de Collserola, a l'est; és recorreguda en tota la seva llargada pel curs baix del riu Llobregat, des dels peus de Montserrat, que és el seu límit nord, fins al mar Mediterrani.

El Baix Llobregat és una comarca rica en mines des d'on, al llarg del temps, s'han extret minerals com la variscita (Gavà), el plom (Martorell, Begues), el zenc (El Papiol), el quars o l'ocre. Durant el període ibèric i la posterior dominació romana observem, també, l'explotació del mineral de ferro (Bruguers, Sant Vicenç dels Horts). Així mateix, és una comarca rica en argiles (Esparreguera, El Papiol), aspecte a destacar perquè, en l'antiguitat, la producció de ceràmica era molt important.

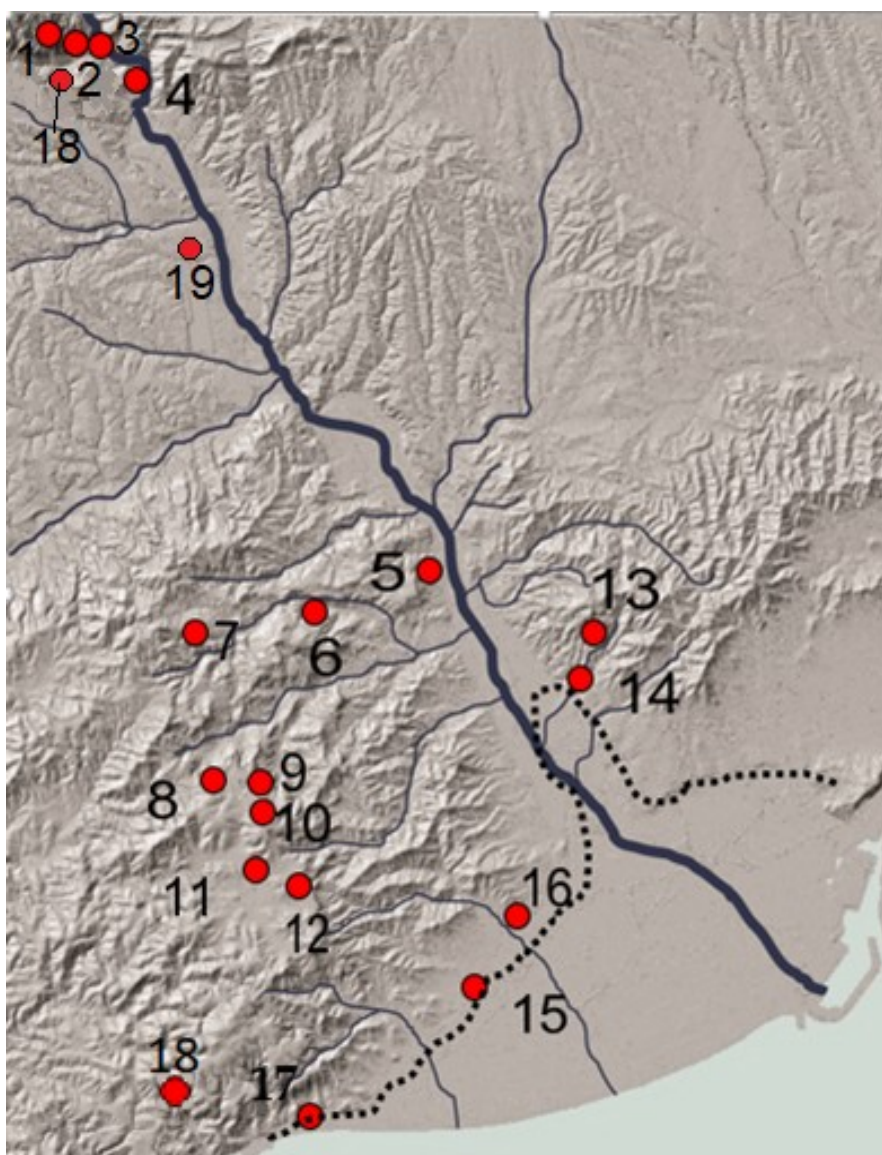
La comarca, que compta amb dues serralades que tanquen el litoral (el Garraf a l'oest i Collserola a l'est), permet un bon control del territori, deixant el riu com a via de comunicació entre la zona interior i el mar obert. Al centre de la comarca trobem un congost –el congost de Martorell– que dificulta el pas terrestre i deixa únicament el riu Llobregat com a alternativa de pas entre la zona inferior de la comarca i les planes de Montserrat.

Així doncs, el riu és el principal eix vertebrador del Baix Llobregat. A les ondulacions riberenques compreses entre el litoral i el congost de Martorell es van anar creant explotacions agrícoles, sempre vora el riu però no en la seva llera. En aquells turons van anar apareixent els primers nuclis de poblament a l'aire lliure.

Podem afirmar que la comarca està situada en un punt estratègic per la presència d'aquest riu, que en època ibèrica i romana era navegable i suposava una entrada natural des del mar cap a l'interior. A més, cal destacar que en aquella època no s'havia format encara el delta i el riu formava un estuari en la seva desembocadura. Al seu costat, en època ibèrica, s'hi desenvolupà un port natural entre Gavà i Castelldefels –conegut com el Port de les Sorres. Davant de l'estuari hi havia el turó de Montjuïc, que constituïa un element de control important. Tot plegat conferia al litoral de la comarca un al·licient per al comerç i per als intercanvis amb altres pobles de la Mediterrània.

El poblament antic en el Baix Llobregat

Les terres del Baix Llobregat han estat habitades des de temps remots. De fet, el Baix Llobregat és una terra rica en coves que, durant la prehistòria, eren utilitzades com habitatges. S'han trobat restes d'aquest poblament que es remunten fins al Paleolític, cosa que ens permet copsar la gran quantitat de gent que ha poblat la comarca al llarg del temps. A continuació us adjuntem un mapa del poblament de la comarca durant la prehistòria.

1. Cova Gran (Collbató).
2. Cova Freda (Collbató)
3. Cova del Salnitre (Collbató)
4. Cova de Can Paloma (Esparreguera)
5. Cova de Can Montmany (Pallejà)
6. Cova dels Dos (La Palma)
7. Cova de la Guineu (Corbera)
8. Cova Bonica (Vallirana)
9. Cova Sota Penya (Vallirana)
10. Cova La Fou d'en Muntaner
11. Cova can Sadurní (Begues)
12. Cova de can Figueres (Begues)
13. Cova de l'Or (Sant Feliu)
14. Les Grasses (Sant Feliu)
15. Can Tintorer (Gavà)
16. Mines prehistòriques (Gavà).
17. Cova Fumada (Castelldefels)
18. Les Soleies (Collbató)
19. Camp dels Soldats (Abrera)

..... Línia del litoral en època romana.

Mapa del poblament preibèric present al Baix Llobregat. Observem que aquests pobladors encara habitaven les coves que hi ha repartides per la comarca. (Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya <<http://invarque.cultura.gencat.cat/>>).

Els pobles preibèrics

Abans d'establir-se a l'aire lliure, els pobladors de les nostres terres vivien, majoritàriament, en coves. Aquests pobladors vivien de l'agricultura d'artiga; és a dir, practicaven la recol·lecció de fruits silvestres i també la desforestació del bosc per a obtenir fusta i aprofitar les clarianes per sembrar-hi.

A partir del segle VII aC aquests pobladors comencen a sortir a l'aire lliure per a establir-s'hi de forma sedentària. Aquests nous assentaments són molt petits: no superen els 40 habitants, repartits en un poblat format, generalment, per una vintena de cases ubicades al voltant d'una plaça central.¹ Un fet molt remarcable és que tots els assentaments són fortificats per tal de garantir la defensa del poblat, la qual cosa ens fa pensar que hi havia tensions i conflictes entre els diversos grups de pobladors.

Intuïm que aquests conflictes venien provocats per les disputes a l'hora d'ocupar la terra, ja que els pobladors volien establir-se vora les zones fluvials, on la terra és més fèrtil. Per aquest motiu s'estableixen en turons al costat de rius, per tal de tenir una panoràmica i un control visual sobre les terres de cultiu, i garantir el control i la defensa del poblat i d'aquestes terres.

A partir del segle VI aC i fins a la conquesta i dominació romana, els ibers habiten la comarca. La civilització ibèrica va ser una cultura formada a partir de l'evolució de la població neolítica ja present al territori, però també incorporà població nova procedent de les migracions indoeuropees del centre d'Europa, que es produïren l'any 1.000 aC aproximadament. D'aquesta manera, doncs, es va conformar una nova cultura, la ibèrica, que tenia una llengua comuna, unes creences i unes formes de vida pròpies diferenciades de les cultures anteriors, tal com veurem en els següents apartats. Ara bé, tot i tenir aquestes característiques en comú, mai no van mostrar una veritable unitat política.

¹ El poblat dels Vilars, a Arbeca (Lleida), n'era el més gran d'aquesta època, amb una població aproximada de 45 habitants.

Els ibers ²

Els ibers estaven repartits per la costa Mediterrània de la península Ibèrica, des de Múrcia fins al Llenguadoc francès. Els grecs són els primers en documentar en els seus textos el nom *Ἰβηρες* (ibers) per a tots els pobles de l'arc mediterrani peninsular, tal com ens indica Polibi a la seva obra *Història*.³

τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῶν προειρημένων ὁρῶν τὸ συνάπτει πρὸς τε τὰς δύοσις καὶ πρὸς Ἡρακλείου στήλας περιέχεται μὲν ὑπὸ τε τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς ἔξω θαλάττης, καλεῖται δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν καθ' ἡμᾶς παρῆκον ἕως Ἡρακλείων στηλῶν Ἰβηρία, τὸ δὲ παρὰ τὴν ἔξω καὶ μεγάλην προσαγορευομένην κοινήν μὲν ὀνομασίαν οὐκ ἔχει διὰ τὸ προσφάτως κατωπτεῦσθαι,

Polibi. *Història*3.37.5

La resta d'Europa, és a dir, la part que va des de les dessus-dites muntanyes fins a ponent i les Columnes d'Hèrcules, és limitada a l'un costat pel nostre mar i a l'altre pel mar Exterior; la part banyada pel nostre mar fins a les Columnes d'Hèrcules es diu Ibèria, mentre que la part que s'estén al llarg del mar Exterior o mar Gran no té cap denominació general, a causa d'haver estat explorada recentment.

Cal assenyalar que els grecs també anomenaven ibers els poblats de la costa més oriental del Mar Negre, però sembla ser que es tracta només d'una coincidència en l'hel·lenització de noms indígenes, atès que no s'observen punts de contacte entre ambdues cultures.

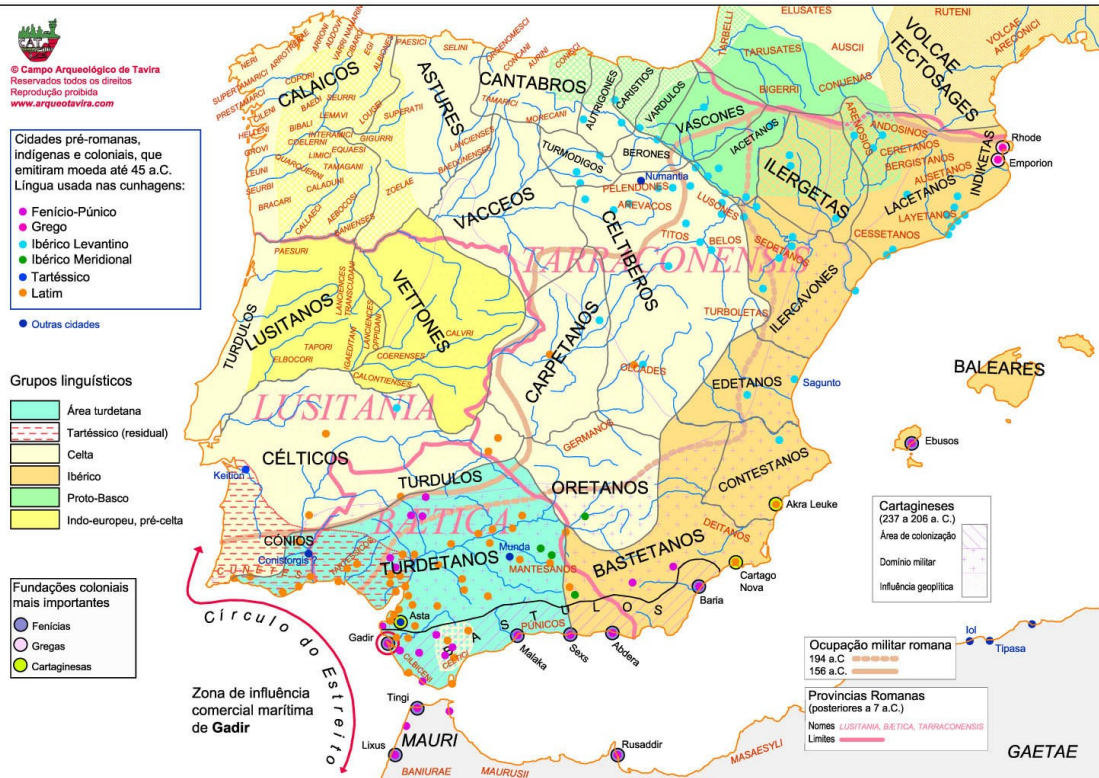
² Per elaborar aquest apartat ens hem basat principalment en el llibre *Els ibers del nord*, de Joan Sanmartí i Joan Santacana. D'aquí mateix hem tret els dibuixos de Francesc Riart que incloem.

³ Polibi és un historiador grec del segle II aC. Una part de la seva vida (167 aC-149 aC) la va passar a Roma com a ostatge. Posteriorment va acompanyar Escipiò en la destrucció de Cartago (146 aC). La traducció del text de l'historiador Polibi és de Dom Antoni Ramon i Arrufat, publicada a la Col·lecció Bernat Metge l'any 1930. A part d'aquest autor, n'hi ha d'altres que ens transmeten aquest mateix nom: Hecateu de Milet (550-475 aC), Heròdot (484-425 aC), Eratòstenes (276-194 aC) i Estrabó (63 aC- 24 dC).

Povos Pré-Romanos da Península Ibérica

Esboço de carta etnológica nos finais da 2ª Guerra Púnica (circa 200 a.C.)

versao 7U
© luisfraga@arqueotavira.com
2004-11-15

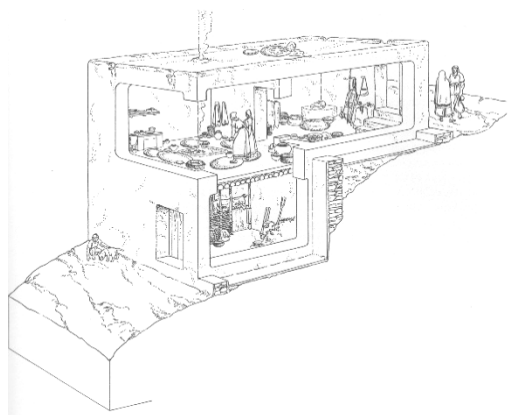
Mapa de les diferents ètnies que habitaven la península Ibèrica el 200aC, aproximadament. El mapa l'ha realitzat l'historiador portuguès Luis Fraga da Silva. En taronja, observem els territoris ocupats pels ibers. Els noms dels diferents grups ètnics estan fixats segons els topònims que hi ha a les monedes trobades en aquests territoris, i els colors s'han establert segons la llengua emprada en aquestes monedes.

Com podeu veure en aquest mapa, els ibers estaven repartits en diferents pobles pel territori comprès des de la part més oriental d'Andalusia fins al Rosselló francès. Aquestes agrupacions, a vegades, corresponien a unitats polítiques de base territorial, mentre que en altres casos sembla que una mateixa ètnia es repartia en diferents entitats polítiques. Compartien una llengua i un costumari comú i, entre altres coses, aquestes agrupacions els permetien defensar-se conjuntament en cas de perill bèl·lic extern, ja que els oferia un millor control del territori i una estratègia comuna de defensa, tal com veurem més endavant.

Els poblats ibèrics

A partir del segle VI aC ja apareixen els primers grans assentaments. És a partir d'aquest segle que anomenem ibers aquests pobladors, ja que presenten característiques comunes, com la llengua, les formes d'explotació del territori i l'ús del ferro com a metall principal, tot i que el seu ús es generalitzà segles més endavant.

Els ibers s'estructuraven en territoris molt semblants a les polis gregues. Així, doncs, estem parlant d'uns assentaments que funcionaven com una ciutat-estat, amb lleis pròpies i una jerarquia dominada per unes elits que controlaven la població mitjançant les riqueses, les diferències socials i una ideologia i manipulació simbòlica que les convertia en les encarregades de mantenir la seguretat del territori i dels seus habitants.

Reconstrucció ideal d'una casa ibera adaptada al terreny. Dibuix: Francesc Riart.

Els poblats acostumaven a estructurar-se al voltant d'una gran plaça pública. A més, se sap que també tenien edificis públics, com temples urbans. L'urbanisme, però, no seguia cap estructura predeterminada, ja que s'adaptava a l'orografia del terreny i es construïa segons les necessitats de l'emplaçament on s'aixecava el poblat. Les cases acostumaven a ser quadrades o rectangulars, amb una o dues cambres.

Estaven construïdes amb 3 materials diferents: pedra als fonaments i a la base; terra premsada per fer les parets; i, finalment, canyes amb argila i branques per cobrir el sostre.

L'organització política

Aquests nuclis de població mantenien contactes entre ells. Els poblats que formaven part d'una mateixa ètnia, en cas de perill extern, s'aliaven per fer front comú contra l'enemic, ja que es tractava d'una civilització guerrera. Malgrat que cada poblat tenia el seu propi rei i les seves lleis, quan hi havia guerra tots aquests estaven subjectes a les ordres d'un rei comú, que regnava per acord de tots els pobles de la mateixa ètnia i defensava uns interessos comuns, tal com veurem més endavant amb les revoltes protagonitzades pels ibers contra l'ocupació romana.

A partir de la segona meitat del segle V aC es produeixen canvis en la forma del control que les elits i els cabdillatges ibèrics fan en el poblat. Aquests lideratges es transformen en veritables estructures d'estat i desenvolupen el poder administratiu: imposen tributs als seus ciutadans, estableixen més lleis, usen la força militar i fan servir una burocràcia que té la finalitat d'imposar sancions coercitives a qui no respecti o se salti les normes establertes.

Cal assenyalar que les elits ibèriques establien els tractes i els vincles econòmics, socials i polítics amb una persona en concret, ja sigui del propi país o estrangera: és a dir, el compromís i el pacte el feien amb la persona, no pas amb una comunitat política. Si aquesta persona se n'anava o moria, el pacte deixava d'existir. Aquest aspecte generà problemes i confusions quan els romans ocuparen Ibèria, ja que els cabdills ibèrics no comprenien que estaven sotmesos a pactes amb efectes jurídics i vinculants, indiferentment del vincle personal amb la persona amb qui el van fer, i que hi restaven obligats independentment de si la persona amb la qual s'havien fet ja no existia.

Economia

Sector primari

L'agricultura

L'economia dels ibers es basava, sobretot, en el sector primari. Bàsicament, la població vivia de l'agricultura i de la ramaderia. L'agricultura se centrava en el conreu de blat –tot i que també conreaven altres cereals, com l'ordi (cereals d'hivern). Al centre i sud de la costa catalana es creu que el conreu de blat va especialitzar-se en la varietat midoner (*Triticum dicoccum*). Els ibers coneixien també els llegums, els quals eren aprofitats per fer rotacions a la terra i afavorir la seva revitalització mitjançant la tècnica del guaret, la qual consistia en una rotació triennial dels cultius, juntament amb l'ús d'adobs. Els llegums més conreats i documentats són la llentia, el pèsol, la fava i la guixa. La veça i l'alfals les conreaven per alimentar els animals.

Els ibers disposaven d'arbres fruiters, que podien ser silvestres o de plantació pròpia. Essencialment conreaven fruita seca, com les ametlles, i recol·lectaven aglans, que eren aprofitats, sobretot, per fer-ne farina. També conreaven fruita de pinyol, com les pomes, les figues, les mores i les prunes. En el segle VI aC, quan els fenicis i els grecs van establir contactes comercials amb els ibers, va ser introduïda la vinya, tot i que els ibers ja la recol·lectaven de manera silvestre. Posteriorment, juntament amb l'arribada dels romans, es va introduir el conreu de l'olivera.

Per llaurar la terra feien servir l'arada estirada per bous i no és fins el segle IV aC que es comencen a documentar totes les eines de ferro pròpies d'una cerealicultura avançada, gràcies a la popularització d'aquest metall, tal com veurem més endavant.

Pel que respecta a l'emmagatzematge dels productes, val a dir que els ibers construïen sitges o cambres sota terra per facilitar-ne la conservació. A la vall del Llobregat, i a tot Catalunya, el mètode més emprat era el de la sitja. Aquest sistema consistia en dipòsits subterranis d'una gran capacitat (les sitges més petites podien encabir 300 litres i les més grans que s'han documentat arriben als 4.500 litres). Aquest fet demostra una gran activitat agrícola que procurava emmagatzemar tots els excedents. De fet, l'eficàcia de la sitja rau en què, tot i estar sota terra, les llavors desades no germinen a causa de la manca d'oxigen un cop tancat el dipòsit.

La ramaderia, la caça i la pesca

Els ibers tenien una ramaderia molt consolidada. En primer lloc feien una cria selectiva dels animals en funció de les necessitats del poble. Per exemple, els bous i les vaques, de joves, eren aprofitats com a força de treball i per extreure'n llet, respectivament. Un cop en edat adulta, els bovins eren sacrificats i usats com aliment. Els porcs mascles, en canvi, quan adquirien la mida i pes adequats, servien d'aliment. Les femelles, per contra, les deixaven viure més anys per aprofitar-ne la capacitat reproductora. Gràcies a les mostres d'ossos localitzades als jaciments sabem que també s'alimentaven de porcs senglars. Altres animals presents en els ramats dels ibers eren les cabres i les ovelles.

Pel que fa a la caça, era considerada una activitat pròpia de l'aristocràcia i no era practicada per la gent més humil del poblat. En canvi, la pesca era un element molt important, ja que el peix constituïa un element bàsic en la dieta dels habitants de les zones costaneres, com la del Baix Llobregat. Sabem que pescaven escopinyes, musclos, mussoles, sardines o sípies, entre d'altres, amb diverses tècniques de recol·lecció, com per exemple arrossegant rasclats amb gàbies pel subsòl. Malgrat això, desconeixem el tipus de barques emprades i els sistemes de navegació que usaven.

Sector secundari

Les ceràmiques

Com és habitual en una societat sedentària, la producció de ceràmiques estava molt estesa i era molt diversa. Podem classificar aquesta producció en dos grups: el de la ceràmica feta al torn i la ceràmica feta a mà.

Reconstrucció ideal d'un forn ceràmic de doble cambra. Dibuix: Francesc Riart.

Per una banda, la ceràmica al torn exigia especialistes, ja que estava destinada, sobretot, a un ús comercial. Per elaborar-la, primer localitzaven l'argila més adient i la trituraven. Acte seguit, la depuraven mitjançant la decantació i la pastaven per eliminar-ne l'oxigen. Un cop ja tenien llesta la massa, la tornejaven peça a peça i després les muntaven. D'aquesta manera aconseguien que la peça d'argila fos més fina i tingués un millor acabat. Finalment coïen el producte en un forn de doble

cambra. Els tallers on es localitzaven els torns i els forns estaven ubicats, generalment, fora del poblat.

Aquestes ceràmiques tenien, com a decoració, diverses formes: geomètriques, florals, faunístiques i, fins i tot, humanes. Les pintaven de color roig, negre, i a vegades, de color gris. Els ibers venien la seva ceràmica a poblats de fora de l'àmbit ibèric, tal com demostren les restes d'aquestes ceràmiques⁴ trobades en nombrosos jaciments de fora de la Península. Aquest fet el tractarem en el subapartat del comerç, que podreu llegir dins d'aquest mateix apartat.

Per l'altra banda, la ceràmica feta a mà no requeria un nivell d'especialització tan elevat, ja que era una ceràmica d'ús domèstic que tampoc exigia instal·lacions complexes ni processos tan lents. Gràcies als documents etnogràfics s'ha pogut esbrinar que la ceràmica feta a mà deuria tractar-se d'una activitat femenina.

La metal·lúrgia

L'activitat metal·lúrgica va caracteritzar la cultura ibèrica, marcant fins i tot el començament d'aquesta. Els ibers, doncs, es caracteritzen per posseir una gran quantitat d'armes i eines de ferro, símbol d'una metal·lúrgia molt avançada que demanava especialistes per fabricar tot allò necessari. És a partir del s. VII aC que comencen a aparèixer els primers instruments de ferro, tot i que no va ser fins al s. IV aC que aquest metall va popularitzar-se i es va generalitzar. Cal assenyalar, però,

⁴*Orígens dels Països Catalans en els clàssics grecs i llatins* (p. 98): "[...] Aquesta presència parla d'una exportació de la mateixa ceràmica o bé d'haver estat un mitjà de transport d'algun material d'exportació [...]".

que abans ja s'empraven altres metalls per a la producció d'eines i altres estris, com el bronze. La mena de ferro emprat procedeix de les mines del país, extret mitjançant una mineria que, generalment, era força escassa. Malgrat això, aquest treball requeria un alt grau de coneixement i d'especialització, ja que era una feina molt complexa. Per preparar el metall que, posteriorment, seria usat per a la creació d'eines del camp, armes de combat i orfebreria, feien servir el forn. Allà fonien el ferro per poder forjar-lo després i donar-li la forma desitjada.

Recreació ideal d'un taller de forja. Hi podem veure el forn, en primer pla, a terra.
Dibuix: Francesc Riart.

Ara bé, hi ha alguns jaciments que obtenien el ferro d'una manera diferent, com el jaciment de les Guàrdies del Vendrell. Allà s'extreia el ferro de les sorres i del fang de les pedres, formades per roques descompostes riques en aquest metall. Aleshores es netejava tot filtrant les partícules més lleugeres per tal de quedar-se amb les més pesants (el ferro). Després fonien les partícules de ferro en un forn i obtenien les peces que forjaven en funció de l'estri que necessitessin.

Per últim, tot i la generalització en l'ús del ferro, volem afegir que els ibers van seguir utilitzant metalls com el bronze per fer hams, armes o estris de mesura, com balances, entre d'altres.

Recreació d'un molí rotatiu.
Dibuix: Francesc Riart.

La pedra i la calç

Els ibers extreïen de pedreres com la de Montjuïc la roca necessària per fabricar i construir instruments i estris de treball diversos, com molins per moldre el gra. Feien servir dos tipus de molins, ambdós de pedra. El més senzill i rudimentari era el molí de vaivé, que consistia en fregar manualment una pedra contra una superfície plana i moldre així el blat. El segon tipus era el molí rotatiu, més eficient i pràctic, que consistia en un pedra circular que es fregava a sobre d'una altra i es movia amb l'ajut d'uns mànecs de fusta.

La calç l'obtenien de les pedres calcàries, tot deshidratant la pedra calcària en petits forns d'un metre i mig de diàmetre. La calç obtinguda era utilitzada per a la construcció i per tractar les pells.

Teixit i filat

A partir d'una plaqueta trobada al jaciment de la Serreta a Alcoi (Alacant), on s'hi representa una dona dreta que té un fus a la mà amb intenció de filar al costat d'un possible teler, s'ha esbrinat com teixien els ibers, com utilitzaven el lli i la llana i les principals fibres que empraven. Els telers eren verticals i utilitzaven un conjunt de pesos (alguns dels

Plaqueta trobada al jaciment de la Serreta, a Alcoi.
(Museu Arqueològic Municipal Camil Visiedo Moltó, Alcoi)

quals s'han trobat en jaciments com, per exemple, el del Turó del Vent a Llinars del Vallès) que, tot i tenir formes diverses, tenien un pes que rondava el quilogram. Aquests pesos servien per anar trenant els fils i fer la roba.

Per obtenir el fil, rentaven el lli en basses d'aigua. Utilitzaven les fusaioles (peces petites de ceràmica amb forma cilíndrica) per posar-hi el fil i l'enrotllaven en un fus.

Suposem que teixir era una activitat domèstica per la gran quantitat de fusaioles repartides per les habitacions de les cases. Segurament aquesta activitat se la repartien tots els membres de la família.

Comerç i moneda

El que sabem del comerç que practicaven els ibers prové, bàsicament, de les troballes arqueològiques en els diferents jaciments. Així doncs, gràcies a les troballes de materials ceràmics d'origen grec, fenici-púnic, etrusc i romà, sabem que els ibers comerciaven i mantenien relacions econòmiques amb totes aquestes civilitzacions.

Importacions

Les importacions les podem classificar, majoritàriament, en dos grans grups: en el primer s'inclouen tots aquells estris que conformen la vaixella: productes de luxe que les elits adquirien per mostrar una imatge d'una forta capacitat econòmica davant dels habitants del poblat, i reforçar així el seu poder. Cal assenyalar que si el líder del poblat aconseguia obtenir productes luxosos, era sinònim de la seva gran capacitat per comerciar amb els estrangers i era una mostra de la seva força econòmica i de la seva autoritat. Aquestes circumstàncies cal sumar-les a la manipulació ideològica que duïen a terme per tal de reforçar el caràcter diví del poder: l'elit era l'única capacitada per comunicar-se amb els estrangers i, per tant, també era l'única capacitada per comunicar-se amb les forces sobrenaturals.

A l'altre grup hi trobem tots aquells materials que servien per transportar el vi, l'oli o els salaons del peix, com les àmfores o els dolis. El vi era el producte més importat fins a finals de VI aC, fet que indica que en aquest moment comença a haver-hi una producció local d'aquest producte.

Al segle V aC, les importacions fenícies pateixen una forta davallada a causa de la crisi que el món púnic patí a l'extrem occidental de la Mediterrània i que, entre altres conseqüències, comportà l'abandonament de moltes colònies fenícies. Per contra, veiem com en aquest mateix moment històric, gràcies a la construcció, pocs anys abans, de la colònia grega d'Empúries, les importacions gregues es desapareixen. El producte grec més importat és el vi, seguit de la ceràmica, que és principalment d'origen àtic. Malgrat això, les importacions púniques tindran una repuntada al s. III aC, tal com indiquem a l'apartat de les *Guerres Púniques al Baix Llobregat*.

En menor mesura també s'han trobat recipients de perfum, amulets de pasta de vidre, objectes metàl·lics diversos i materials peribles com teixits, que no s'han conservat del tot.

Exportacions

S'han trobat àmfores ibèriques dels poblats situats al nord de la Península a Provença, a Mallorca, a Eivissa, a Cartago i a la Gàl·lia mediterrània. Aquestes àmfores contenien cervesa i vi, cosa que se sap gràcies a les mostres extretes de la ceràmica dutes a terme als laboratoris.

Els productes més exportats, però, eren els còlats amb mel i la vaixella de ceràmica grisa. A més, també s'exportava teixit de lli i de llana. Finalment, la gran quantitat de

sitges repartides per tot el territori ens fa pensar que el gra va tenir una gran importància en el comerç exterior.

Hi ha productes, com els aliments, que no han deixat rastre, així com la fusta, les pells, la sal (que no només era un condiment, sinó també un estri de conserva) o l'espart.

A partir del segle IV aC van començar a emprar la moneda, a causa de la influència grega de la colònia d'Empúries, i les van fer servir per comerciar, amb inscripcions en escriptura ibèrica en unes monedes que imitaven els dracmes emporitans.⁵

Moneda ibèrica trobada a Barcelona, al jaciment ibèric de Montjuïc. A la moneda de la dreta apreciem el nom *Barkeno*, escrit en iber a la part inferior (|ϜΚΜΗ).

(Font:https://elpais.com/ccaa/2014/05/18/catalunya/1400440552_710823.html)

La cultura

La llengua

La llengua ibèrica, la qual encara no ha estat desxifrada del tot, es basava en un model fonètic sil·làbic. S'ha comparat aquesta llengua amb el basc, per tal de determinar-ne l'origen, però no ha resultat. Els primers escrits que tenim amb llengua ibèrica daten del segle III aC i es troben a Andalusia. És convenient destacar que no tots els poblats ibèrics parlaven la mateixa llengua, tal com demostren els diferents escrits trobats.⁶ Sabem com sonaven els fonemes d'aquesta llengua gràcies als topònims dels escrits, de les monedes i de la repetició de diverses estructures i patrons en esteles funeràries.

⁵ Cf. *Orígens dels Països Catalans en els clàssics grecs i llatins* (p. 98): “[...] s’imitaren les dracmes emporitanes amb inscripció ibèrica, especialment en poblacions del Pirineu i del Rosselló. [...]”.

⁶ Cf. Estrabó. *Geografia* 3.1.6: “Els altres pobles de la Ibèria tenen també la seva escriptura, però aquesta ja no és uniforme, perquè no tots parlen la mateixa llengua.” Citat a *Orígens dels Països Catalans en els clàssics grecs i llatins* (p. 101).

Placa de plom del segle VI aC amb escriptura ibèrica, trobada al poblat d'Ullastret.
(Museu monogràfic d'Ullastret. Baix Empordà)

S'han trobat també inscripcions bilingües en grec-iber i llatí-iber. Cal remarcar que l'iber utilitzava dos sistemes diferents d'anotació: l'escriptura ibèrica meridional (emprada a l'actual Andalusia) i l'escriptura ibèrica septentrional (feta servir als actuals Països Catalans). Tot i això, ambdós són sistemes semisil·làbics, mitjançant el qual s'escriuen síl·labes formades per una consonant i una vocal.

Se sospita que la llengua ibèrica coexistia amb altres llengües dins la península Ibèrica, de les quals no ens ha arribat cap mostra. Es creu així a causa de la gran diversitat cultural que va conformar la cultura ibèrica, i per la presència de mots no ibèrics en monedes i escrits dels ibers.

Religió, màgia i rituals

Els ibers tenien unes divinitats pròpies que van ser assimilades a la religió grecoromana, tot i que no hi ha cap prova escrita que ens ho confirmi. Partim, doncs, únicament dels coneixements que podem extreure de les restes arqueològiques.

Les divinitats ibèriques eren animistes, és a dir, elements de la natura divinitzats com arbres, fonts o coves. A més, hi havia un culte molt estès a deesses de la fertilitat i de la fecunditat. Cal destacar que hi ha una forta presència, en nombrosos jaciments, de divinitats assimilades a la deessa Demèter, coneguda com a Tanit en zones d'influència púnica. Aquesta deessa representava la fecunditat i la mort, a part de l'agricultura, i el seu cap s'ha trobat en múltiples jaciments. També hi ha un culte molt estès a Triptòlem⁷ i al semidéu Bes⁸.

⁷ Primer sacerdot de Demèter, el qual rebé un carro tirat per dracs alats amb el qual aprengué a llaurar la terra i sembrar el blat.

També retien culte als esperits dels avantpassats i als fenòmens naturals que afecten la vida dels humans. Totes les figuretes i exvots que s'han trobat presenten les mans alçades i fan referència o al·ludeixen a ofrenes, a la descendència o a parts del cos, com les mans o els peus.

Se suposa que també divinitzaven els herois una vegada aquests havien mort.

Fotografia d'un crani humà travessat per una barra de ferro, localitzat al poblat del Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet). (Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona).

Feien oracions, invocacions, festivitats i sacrificis. A les festivitats ballaven danses religioses i guerreres. Per celebrar-les, seguien el cicle agrícola i ramader. També feien ritus per guarir malalties, per celebrar la fecunditat, per la mort d'algun membre de la comunitat, per fer el pas d'infant a guerrer o per purificar la dona que donava a llum.

Per fer els sacrificis seguien el ritual dels grecs. De primer posaven la sang dels animals en una pàtera.

Acte seguit entonaven càntics i tocaven música amb flautes. En tercer lloc mullaven branques d'un arbre en aigua i esquitxaven l'altar, per tal de purificar-lo. De l'animal mort, se'n menjaven una part, en cremaven una altra (que era l'ofrena que corresponia als déus) i enterraven el cap i les potes.

Aquests rituals i sacrificis se celebraven a les coves, les quals les consideraven terra mare (*tellus mater*), o altres espais naturals, com boscos, fonts o cursos d'aigua. A les cases tenien lloc els ritus domèstics de culte als avantpassats. Tenim constància que existien temples urbans i que també feien ritus en llocs elevats.

És ben conegut que els ibers, com a societat guerrera, exposaven els caps dels soldats enemics morts a la via pública, generalment a les entrades del poblat, amb unes barres de ferro que travessaven els cranis. El que es desconeix és si feien servir bruixots, xamans, sacerdots o mèdiums.

⁸ Representat en forma d'infant deforme, amb cua de lleopard, protector de malefics i patró de la música i del ball. Esdevingué molt popular en el culte domèstic. Va arribar a la cultura ibèrica gràcies a la influència fenícia.

Ritus funeraris

Pel que fa als rituals funeraris, els ibers incineraven els morts i enterraven les cendres en recipients de ceràmica, ben allunyades del poblat, cosa que en dificulta la localització. Ara bé, si la persona morta era un recent nascut l'enterraven practicant la inhumació a sota de la casa.

Quan moria una persona, era cremada vestida, amb les seves joies o amb les seves armes incloses, per tal de deslligar-la del món terrenal. Si el difunt era un infant, el cremaven juntament amb les seves joguines. Les cendres es dipositaven en urnes que s'enterraven conjuntament amb altres objectes del mort, que variaven en funció del seu estatus social. Les tombes més grans que s'han excavat contenien fins a 80 objectes.

La tomba era tapiada amb terra i l'assenyalaven amb un túmul de pedres.

De ben segur que hi deuria haver rituals previs a la incineració del cadàver, tot i que no en tenim cap prova. El més probable és que organitzessin un banquet i que fessin el rentat del difunt. També deurien fer una vetlla, amb plors, planys fúnebres i, per descomptat, la processó amb què s'acompanyava el difunt des de casa seva fins al recinte sagrat d'incineració o fins a la necròpolis.

Reproducció ideal del moment d'enterrament de les cendres del difunt.

Dibuix: Francesc Riart.

(Font:

<http://associaciolacana.blogspot.com.es/2012/01/els-ibers-6.html>)

Els ibers al Baix Llobregat

Els ibers que vivien al Baix Llobregat formaven part de l'ètnia dels laietans, que ocupaven tota la costa central catalana, des del massís del Garraf fins al Maresme, en el territori comprès entre el mar i la serralada prelitoral.

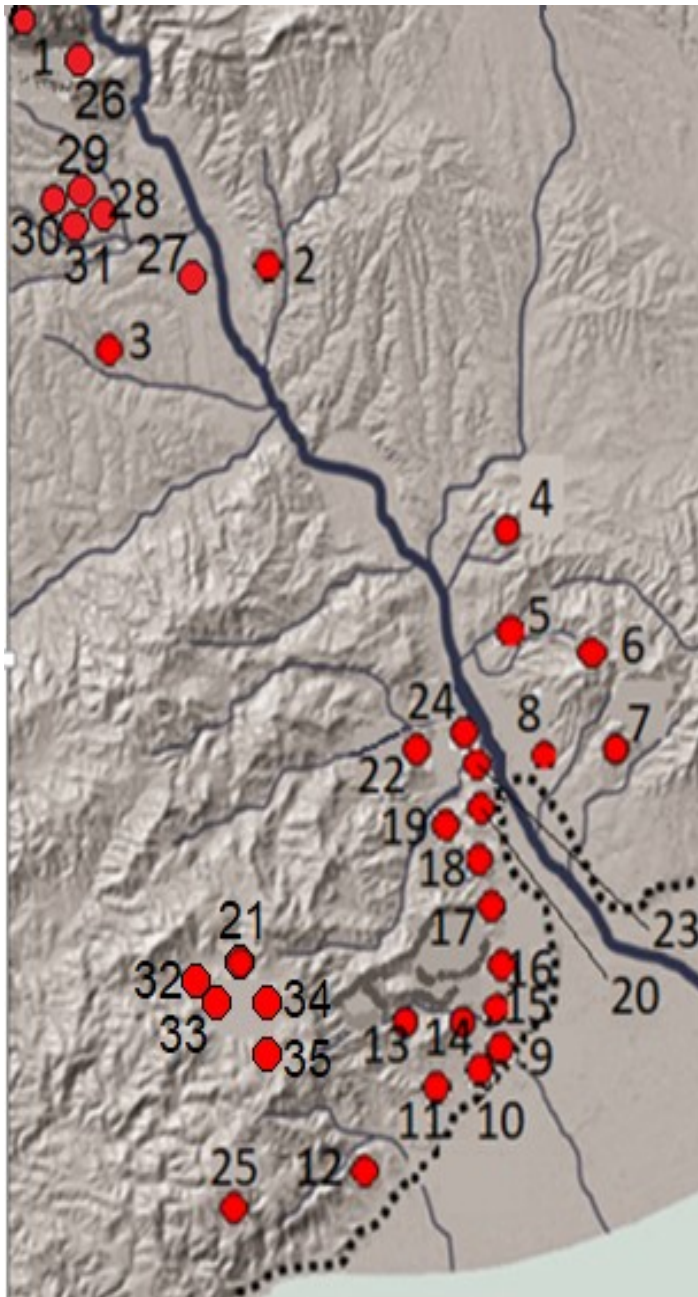
Mapa de la Laietània ibèrica damunt la divisió comarcal actual.
(Font: Josep M. Rovira. *Cabrera de Mar: arqueologia i patrimoni*. 2007
<<http://www.cabrerademarpatrimoni.cat/index.html>>)

Actualment, a la comarca, s'han localitzat les restes de poblats molt importants per la seva ubicació estratègica, com el de la Penya del Moro, a Sant Just Desvern, o el Puig Castellar, a Sant Vicenç dels Horts. També hi ha restes de poblament al jaciment de les Grasses, a Sant Feliu de Llobregat, o a les Oliveretes, a Viladecans, així com en tota la línia de costa des de Sant Boi fins a Castelldefels, que està plena de jaciments ibèrics. De fet, la major part de jaciments estan a prop del riu o de la línia de costa, i estan situats estratègicament per controlar recursos agrícoles i minerals, com els del voltant de les mines prehistòriques de Gavà, per exemple. Cal tenir present que si hi ha tanta presència de jaciments repartits pel territori és sinònim d'una explotació de la terra i dels recursos de la comarca a gran escala, que segurament es feia per poder comerciar.

Alguns dels poblats esmentats –com el de la Penya del Moro- eren els més grans de la comarca, però, si els comparem amb altres poblats ibèrics –com el de Ca n'Oliver (Cerdanyola del Vallès)- són de dimensions reduïdes.

Al segle VI aC el Baix Llobregat es troba en el període de la primera iberització, que es caracteritza per l'aparició dels primers poblats ibèrics i per l'inici de l'explotació del

territori a gran escala. Aquí teniu el mapa de poblament de la comarca en aquest segle:

1. Cova Freda (Collbató)
2. Sant Pere Sacama (Olesa de Montserrat)
3. La Beguda Alta (Sant Esteve Sesrovires)
4. Puig Madrona (El Papiol – Rubí)
5. Can Rabella (El Papiol – Molins de Rei)
6. Santa Creu d'Olorda (Molins de Rei)
7. Penya del Moro (Sant Just Desvern)
8. Les Grasses (Sant Feliu)
9. Raval de Molins (Gavà)
10. Can Torrents (Gavà)
11. La Sentiu (Gavà)
12. Castell de Castelldefels (Castelldefels)
13. Castell d'Eramprunyà (Gavà)
14. Turó del Calamot (Gavà)
15. Mines prehistòriques (Gavà)
16. Les Oliveres (Viladecans)
17. Torre del fonollar (Sant Boi)
18. Puig del Castell (Sant Boi)
19. Can Cartró (Santa Coloma de Cervelló)
20. Camí de Can Ros del Llor (Santa Coloma de Cervelló)
21. Cova de Can Sadurní (Begues)
22. Puig Castellar (Sant Vicenç dels Horts)
23. Torre Salvana (Santa Coloma de Cervelló)
24. Estació de Servei "Les Palmeres" (Sant Vicenç dels Horts) / Can Pascol (Santa Coloma de Cervelló)
25. Cova Cassimanya (Begues - Sitges)
26. Les Soleies (Collbató)
27. Camp dels Soldats (Abrera)
28. Carretera d'Esparreguera k. 1 (Esparreguera)
29. Plans de Can Gaspar I (Esparreguera)
30. Bosquet de Can Galceran (Esparreguera)
31. El Castell (Esparreguera)
32. Cova de Can Figueres (Begues)
33. Can Barrera (Begues)
34. El Pedró (Begues)
35. Puig Castellar (Begues).

..... Línia de costa en època romana

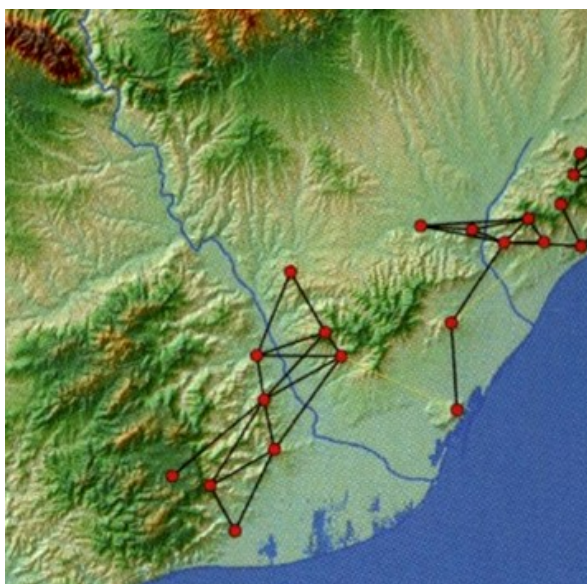
Mapa dels jaciments ibèrics presents al Baix Llobregat al s. VI aC. Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya

<<http://invarque.cultura.gencat.cat/>>.)

Cal recordar que la línia de costa ha anat evolucionant durant els segles. Al s. VI aC l'actual delta del Llobregat no existia, i la línia de costa entrava ben endins, fins a tocar

els actuals municipis de Sant Joan Despí i Santa Coloma de Cervelló, i fins i tot Sant Feliu de Llobregat i Sant Vicenç dels Horts.

Tal com hem esmentat abans, alguns dels principals poblats de la comarca eren el Puig Castellar de Sant Vicenç dels Horts i la Penya del Moro, però no eren els únics, ja que encara conservem restes d'estructures i edificis propis d'un poblat ibèric a Gavà, a Sant Boi, a Montjuïc, a Santa Creu d'Olorda, a Esparreguera i al Puig Castellar de Begues. A més, les restes localitzades als jaciments de Can Miano (Sant Feliu de Llobregat) i al Castell de Castelldefels ens fan pensar que també hi hagué un poblat en aquests llocs, però serien posteriors al s. VI aC. Segons Solias i Aris,⁹ aquests poblats formaven part d'una estructura centralitzada des d'on es controlava i s'administrava el territori i el comerç.¹⁰ De fet, tots ells estan ubicats en turons o petits pujols connectats visualment entre ells. D'aquesta manera, podien avisar-se en cas de perill, per exemple, i dominaven els recursos que tenien fora del turó i que administraven des del poblat.

Mapa de la visibilitat entre nuclis ibèrics (detall).
(Font: X.D. Bermúdez a *Els ibers del nord* p.144)

La intervisibilitat dels poblats és un factor a tenir en compte per entendre el fàcil control que els ibers podien fer del seu territori. Com podeu veure en la següent imatge, ningú no podia desembarcar a la costa sense ésser vist des d'algun dels poblats. La majoria tenien més d'un punt de visibilitat i, fent senyals òptics, des d'un poblat ràpidament es podia enviar un missatge a dos o tres poblats més.

Malgrat això, a l'hora d'establir el poblat no s'observa una intenció militar per part dels ibers, però sí que estan ubicats en un bon lloc per a la defensa del nucli.

La resta de jaciments de la comarca, que estan situats en llocs de pas o al costat del riu, dependrien, jeràrquicament, dels poblats que hem esmentat anteriorment. Són de mides petites i la seva principal funció seria la d'explotar el territori. Observem, doncs, una certa especialització en aquests

⁹ Josep Maria Solias és doctor en Història Antiga i Arqueologia per la Universitat de Barcelona. La seva tesi doctoral, de l'any 1990, versa sobre el poblament ibèric i romà al curs inferior del riu Llobregat.

¹⁰ Cf. Solias. *El poblament del curs inferior del Llobregat en època ibèrica i romana*. 706.

jaciments, que formaven una xarxa d'assentaments situats a prop dels recursos naturals, com les mines, per exemple, i que estarien administrats des del poblat principal.

A més, a Gavà s'han trobat restes arqueològiques que semblen indicar l'existència d'un punt de vigilància situat al turó del Calamot, i que fou aixecat en aquest segle. Aquest pujol era una talaia natural situada al costat de la línia de costa, i creiem que els ibers l'haurien utilitzada com a zona estratègica per controlar l'estuari del Llobregat. Els arqueòlegs dubten, però, si s'hauria transformat en poblat en èpoques posteriors, ja que també han aparegut restes d'habitacions i d'edificis.

En els poblats, a part de les restes dels habitatges i de les altres estructures que formen un poblat ibèric, s'han trobat restes de ceràmica, cosa que ens indica que s'hi desenvolupava aquesta activitat. Amb tot, és de destacar que bona part dels materials trobats no han estat produïts al territori, sinó que es tracta de ceràmica importada i això demostra, per tant, que havien mantingut relacions comercials amb altra gent. De fet, és en aquest segle quan els arenals de la costa de Gavà i Castelldefels es comencen a fer servir com a port natural, però no serà fins al s. III aC, amb l'impuls que representa l'arribada dels romans, que aquest port –anomenat pels científics port de les Sorres– comenci a tenir una importància rellevant.

Precisament, al poblat de la Penya del Moro s'ha trobat una vaixella de luxe, importada de la regió de l'Àtica (Grècia). També sabem que al Puig Castellar hi havia una gran producció d'instruments metàl·lics, sobretot de ferro, la qual cosa ens permet saber que s'hi treballava força amb aquest metall, i no seria estrany que haguessin comerciat amb ell. Altres jaciments on trobem restes d'activitat metal·lúrgica són el conjunt de mines prehistòriques de Gavà, que en època ibèrica –i també en època romana– van ser utilitzades per extreure'n ferro. També cal destacar l'elevada quantitat de sitges que trobem en certs poblats, com el de Can Miano (que estava situat al costat d'una explotació agrícola). Això ens pot fer pensar que els ibers d'aquesta zona estaven interessats en la producció d'excedents per destinar-los al comerç a través del port de les Sorres.

Els ibers del Baix Llobregat no conreaven la terra més propera al riu. Això ens pot fer pensar que, com que el riu Llobregat era navegable, temessin algun atac enemic, però són meres especulacions. Una altra raó és que el riu era més cabalós que ara i que una riuada sobtada podria malmetre tot el conreu. El que sí que podem afirmar és que s'estimaven més conrear la terra més propera al poblat, que ja estava establert en turons propers al riu. Per tant, doncs, les principals zones d'explotació agrícola que

s'han descobert se situen a prop dels nuclis, com l'explotació de les Palmeres (Sant Vicenç dels Horts) o les Grasses (Sant Feliu de Llobregat), on s'han trobat gran quantitat de sitges. A les Grasses també s'hi localitzà un forn de calç, però no se sap ben bé si es tracta d'època ibèrica o d'època romana.

Al nord de la comarca no s'ha trobat tanta presència de jaciments ibèrics com a la línia de costa. Allà, encara es conservaren actius molts dels assentaments que ja existien en època neolítica. Destaquen el jaciment de les Soleies, a Collbató, que podria tractar-se d'un poblat ibèric, i l'elevada presència de jaciments a Esparreguera, fet que pot indicar l'existència d'alguna explotació agrícola important en aquella zona. L'elevada quantitat de fragments de ceràmica i les restes d'una sitja que s'hi ha trobat semblarien corroborar aquesta tesi.

Sí que observem que, a diferència de la resta de coves d'aquesta zona –que al s. VI aC ja han estat totalment abandonades–, la Cova Freda de Montserrat (Collbató) se segueix utilitzant com a santuari i lloc sagrat reservat al culte dels avantpassats. Aquesta cova, en època neolítica, era utilitzada com a lloc d'enterrament.

A la part baixa de la comarca, les úniques coves que segueixen funcionant com a escenaris per a rituals i santuaris són la Cova Cassimanya i la Cova de Can Sadurní (ambdues a Begues). De fet, aquest municipi, situat en una plana a l'interior del massís del Garraf, presenta diverses restes ibèriques, entre les quals destaca el poblat del Puig Castellar, que estava situat dalt d'un turó i tenia una vista privilegiada que li permetia la comunicació visual amb els altres poblats veïns.

Rubricata i el comerç amb els grecs

L'escriptor grec Ptolemeu,¹¹ en la seva obra *Geografia*, esmenta una ciutat d'una certa importància anomenada *Rubricata* (del grec Ρουβρικάτα) situada a prop del riu *Rubricatum*, conegut actualment com a riu Llobregat.¹² Aquesta ciutat s'ha associat, històricament, o bé a Rubí¹³ o bé a Martorell,¹⁴ però no s'ha trobat cap resta arqueològica que ho pugui confirmar. La poca precisió que Ptolemeu fa en el seu escrit en dificulta la localització exacta i ha provocat nombrosos debats.

A causa de la gran quantitat de ceràmiques de procedència àtica trobades en jaciments del Baix Llobregat, es creu que els laietans que vivien a la nostra comarca mantenien relacions comercials amb els grecs, i és possible que aquests contactes tinguessin el seu epicentre a la ciutat de *Rubricata*.

En cas que aquesta ciutat hagués estat ubicada a Martorell, podria tractar-se del nucli de població que acabà originant l'*Ad Fines* romà. Aquesta ubicació permetria als grecs una comunicació fluvial més ràpida cap al mar que no pas Rubí, però els grecs haurien d'haver passat el congost previ a Martorell, i fàcilment els podrien haver barrat el pas, cosa que els grecs sempre evitaven.

En canvi, Rubí, tot i estar mes allunyada del riu, voreja una riera que hi desemboca i que, molt probablement, baixava amb un corrent d'aigua estable que podria haver permès la navegació.

En conclusió, no se sap del cert on s'aixecava *Rubricata*, i la manca de restes arqueològiques dificulta molt determinar si aquesta ciutat es trobava a la zona de Martorell o a la de Rubí, o en alguna altra.

¹¹ Claudi Ptolemeu va ser un astrònom, geògraf i matemàtic grecoegipci que visqué entre el s. I i el s. II dC a Alexandria d'Egipte. És autor del tractat astronòmic conegut com *Almagest* i d'una *Geografia*, que descriu el món de la seva època.

¹² Cf. Ptol., Geogr. 2.5. 72: 197: Τῶν δὲ Λαιητανῶν μεσόγειος πόλις: Ῥουβρικάτα.

¹³ La tesi que Rubricata estava ubicada a Rubí fou defensada per Jeroni Pujades, humanista que visqué entre el 1568 i 1635. El seu principal argument era la semblança fonètica entre Rubricata i Rubí.

¹⁴ La tesi que Rubricata estava ubicada a Martorell fou defensada per Pere Joan Nunyes, humanista valencià del s. XVI en el seu comentari *De siu orbis*. El seu argument principal era la proximitat al riu.

Les Guerres Púniques ¹⁵

Un cop la societat ibèrica estava ja consolidada, es va produir un encontre bèl·lic internacional al seu territori: es tracta de la Segona Guerra Púnica,¹⁶ en què es van enfrontar cartaginesos i romans, els quals comptaven també amb el suport de les colònies gregues. Aquests fets van succeir al s. III aC, concretament des de l'any 218 aC fins al 201 aC.

Abans de les Guerres Púniques, els ibers ja havien establert contacte amb els fenicis i els grecs, que havien vingut per mar des de l'orient i amb els quals havien mantingut relacions comercials. De fet, aquests dos pobles dominaven tota la Mediterrània.

Per una banda, els fenicis tenien el seu punt neuràlgic a la ciutat de Cartago, una antiga colònia de Tir al nord d'Àfrica que es va convertir en un autèntic estat comercial quan la metròpolis va caure a mans dels babilonis. A causa de la seva gran potència i capacitat per al comerç, des del s. VI aC va entrar en competència amb les colònies gregues, amb les quals mantingué una forta rivalitat.

Precisament en el marc d'aquesta competència comercial amb els grecs, els cartaginesos van enfrontar-se militarment contra Roma en la primera meitat del segle III aC, amb l'objectiu de fer-se amb el control de l'illa de Sicília. Aquest enfrontament, conegut com a Primera Guerra Púnica, va durar des de l'any 264 aC fins al 241 aC, i va acabar amb la victòria dels romans. Com a conseqüència, els cartaginesos van perdre el domini de la Mediterrània central i van decidir aleshores dedicar els seus esforços a la conquesta de la península Ibèrica, dirigits pel general púnic Amílcar Barca.

Poc més de 20 anys després, l'any 226 aC, els romans, tot veient la força que anava adquirint l'Imperi Cartaginès, van acordar-hi un tractat que posava uns límits a la zona d'influència dels cartaginesos a la península Ibèrica. Segons aquest tractat, els territoris al sud de l'Ebre restaven sota la influència púnica i els del nord sota la romana.

¹⁵Per elaborar aquest apartat ens hem basat principalment en el llibre *Catalunya Romana*, de Víctor Revilla i Joan Santacana.

¹⁶ Per referir-nos al cartaginesos fem servir també el nom de púnics, a causa de l'origen de Cartago, que era una colònia fenícia. Els romans anomenaren Poenici (<gr. φοινίκαι *fenicis*) els habitants de Cartago.

L'any 220 aC els cartaginesos, comandats ara per Anníbal,¹⁷ van atacar Sagunt, una ciutat situada dins de la seva àrea d'influència, però que s'havia aliat amb Roma. Els saguntins demanaren ajuda als romans i aquests van enviar una missió diplomàtica a Cartago Nova¹⁸ per parlar amb Anníbal i recordar-li que no podia atacar ciutats aliades amb Roma. Tot i els intents dels romans, Anníbal va sotmetre Sagunt l'any 219 aC, després d'un setge de vuit mesos que va acabar amb l'incendi i la destrucció de la ciutat.

Aquesta notícia va arribar al Senat romà el mes de gener del 218 aC i, al mes de març, van enviar un ultimàtum als cartaginesos: o abandonaven la seva política bel·licista o s'iniciaria una nova guerra.¹⁹ Aquest ultimàtum, però, va ser rebutjat pels cartaginesos.

Segona Guerra Púnica (218-201 aC)

L'any 218 aC Anníbal va preparar un exèrcit de vint-i-cinc mil soldats i vint-i-un elefants i es va dirigir a l'Ebre, a través del Maestrat, des d'on pujaren fins a la Terra Alta i creuaren el riu.

A mesura que Anníbal i el seu exèrcit avançaven, anaven sotmetent tots els poblats ibers que es trobaven pel camí: alguns de forma pacífica i, d'altres, de manera violenta. Molts pobles, com els bergistans, aliats amb Roma, van sol·licitar ajut al Senat romà. Abans de fer avançar les tropes, però, Anníbal enviava missatgers als assentaments ibers per tal d'establir contacte amb els habitants locals i informar-los de l'arribada del seu exèrcit. Molts cops, per tal d'assegurar-se la lleialtat dels pobladors, Anníbal prenia com a ostatges gent influent dins dels nuclis ibers: majoritàriament, acostumava a agafar els descendents del líder del poble o algú de l'elit del poblament. Molts ibers s'ajuntaven a l'exèrcit d'Anníbal com a tropes auxiliars, però en altres ocasions eren usats com a mà d'obra, ja fos per al transport de materials, per a l'obtenció de fusta o per proveir de menjar i d'aigua les tropes cartagineses. Anníbal

¹⁷ Anníbal (247 aC-182 aC) va ser el comandant de les tropes cartagineses durant la Segona Guerra Púnica. Cunyat d'Asdrúbal, el va succeir després que aquest morís a la península Ibèrica.

¹⁸ Ciutat fundada pels cartaginesos al sud de la península Ibèrica. Va actuar com a capital del territori cartaginès a Ibèria. Actualment, aquesta ciutat és Cartagena.

¹⁹ Cal tenir present que les fonts romanes són les úniques que ens han arribat d'aquesta època i, per tant, aquestes fonts intenten presentar els cartaginesos com a únics culpables del conflicte. Per això no se sap ben bé si la guerra va esclatar a causa d'una provocació romana o si bé fou per alguna acció cartaginesa, ja que s'ha de tenir en compte que Sagunt, segons el tractat de l'any 226 aC, estava en el territori d'influència púnica.

sempre ordenava aquests treballs sota la constant amenaça de prendre represàlies contra aquell qui s'hi oposés.²⁰

Un cop va creuar l'Ebre, Anníbal va seguir avançant cap als Pirineus evitant la línia de costa, ja que no volia topar-se amb els grecs, que eren aliats de Roma. Recordem que els grecs s'havien posat al costat dels romans a causa de la rivalitat comercial que, històricament, havien mantingut amb els fenicis. Per tant, se suposa que Anníbal va seguir el curs del riu Segre, tot i que no està clar quin itinerari va fer, ja que la informació que ens donen els textos no permet determinar-ho amb precisió.²¹ Amb tot, en ells es diu que Anníbal va sotmetre els ilergetes, els bargusis, els erenosis, els andosins, els ausetans i els lacetans.

καὶ διαβάς τὸν Ἰβηρα ποταμὸν κατεστρέφετο τό τε τῶν Ἰλουρητῶν ἔθνος καὶ Βαργουσίων ἔτι δὲ τοὺς Αἰρηνοσίους καὶ τοὺς Ἄνδοσίνοους μέχρι τῆς προσαγορευομένης Πυρήνης.

Polibi. *Història* 3.35.1

*Passà el riu Ebre i sotmeté les tribus dels ilergetes, bargusis, erenosis i andosins fins als Pirineus.*²²

Ilergetes inde Bargusiosque et Ausetanos et Lacetanium, quae subiecta Pyrenaeis montibus est, subegit oraeque huic omni praefecit Hannonem, ut fauces, quae Hispanias Galliis iungunt, in potestate essent.

Tit Livi. *Ab Urbe Condita* 21.23.2²³

Va sotmetre els ilergetes, bargusis, ausetans i la Lacetània, que es troba als peus dels Pirineus i tota aquesta costa la deixà a càrrec d'Hannó, de manera que els passos que uneixen les Hispànies i les Gàl·lies quedessin sota el seu poder.

²⁰ Cf. Polibi. *Història* 3.35.1-2. Polibi afirma que Anníbal va sotmetre tot el territori des de l'Ebre fins al Pirineu d'una forma molt ràpida i violenta, amb el vessament de molta sang. També esmenta els ilergetes i altres pobles ibers de la zona.

²¹ Podem consultar les diverses propostes sobre la ruta d'Anníbal a Polibi (*Història* 3.35.1-2) i a Tit Livi (*Ab Urbe Condita* 21.23). També és interessant SANTOS YANGUAS, NARCISO. "El paso de Aníbal por los Pirineos" dins *Memorias de historia antigua*, n. 10, p 125-140 (Oviedo. 1989). PDF a <<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/46085.pdf>>.

²² Traducció de Dom Antoni Ramon i Arrufat, publicada per la Fundació Bernat Metge el 1930.

²³ Tit Livi, nascut a Pàvada al 59 aC i mort al 17 dC fou un historiador llatí que ens narrà a la seva obra *Ab Urbe Condita* la història de Roma.

Mapa de la possible ruta d'Anníbal, des de *Carthago Nova* fins als Pirineus.
 (Font: *Catalunya Romana*, 51).

Els ibers tingueren una reacció molt dèbil davant l'ocupació cartaginesa. Això s'explica per múltiples raons, entre les quals destaquen la pròpia naturalesa de l'atac, que no anava dirigit contra ells. Tampoc s'esperaven la invasió de la Península i deuriem pensar que tots aquests aldarulls i maldecaps, esdevinguts des de l'arribada de les

tropes, passarien de llarg. Això sí, hi va haver poblats ibers, com els de l'ètnia dels bergistans (o bargusis), que els van plantar cara.

Un cop els cartaginesos van arribar al Pirineu, es creu que els van creuar pel Coll de la Perxa (Cerdanya francesa), a 1.600 metres d'altitud. Des d'allà, únicament trigaren un mes a arribar al riu Roine, ben disposats a seguir el seu camí fins a Roma.

Per la seva banda, l'estratègia romana quan els arribà la notícia que els cartaginesos ja havien creuat el riu Ebre, va ser enviar un exèrcit a l'Àfrica i un a Ibèria. Això, però, no va ser possible perquè en aquell moment hagueren de fer front a una revolta dels gals al nord de la península Itàlica. Quan van poder aplegar les forces necessàries, els romans van enviar una expedició marítima comandada per Publi Corneli Escipió cap a Massàlia per barrar el pas a Anníbal i impedir que seguís avançant. Ara bé, quan van arribar-hi s'assabentaren que Anníbal ja havia creuat el Roine i es trobava en ruta cap a Roma. Aleshores, davant d'aquesta inesperada notícia, el general romà decidí enviar una part de l'exèrcit a les ordres del seu germà, Gneu Corneli Escipió, cap a la colònia grega d'Empúries, amb l'objectiu de tallar la rereguarda als cartaginesos. Per la seva banda, ell es dirigí cap a Gènova per a fer-los front a l'altra banda dels Alps.

Gneu Corneli Escipió va desembarcar a la colònia grega d'Empúries amb un exèrcit de vint mil homes. Un cop a Empúries, Escipió va establir allà la seva base i ràpidament va dirigir el seu exèrcit cap al sud.

ἀρξάμενος δ' ἐντεῦθεν ἀποβάσεις ἐποιεῖτο καὶ τοὺς μὲν ἀπειθοῦντας ἐπολιόρκει τῶν τὴν παραλίαν κατοικούντων ἕως Ἰβηρος ποταμοῦ, τοὺς δὲ προσδεχομένους ἐφιλανθρωπεί, τὴν ἐνδεχομένην ποιούμενος περὶ αὐτῶν προμήθειαν. ἀσφαλισάμενος δὲ τοὺς προσκεχωρηκότας τῶν παραθαλαττίων προῆγε παντὶ τῷ στρατεύματι, ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς τὴν μεσόγαιον: πολὺ γὰρ ἦδη καὶ τὸ συμμαχικὸν ἤθροίκε τῶν Ἰβήρων.

Polibi, *Història* 3.76.1-2

«començant per aquí va fer una sèrie de desembarcaments, reduint per setge els habitants de la costa fins al riu Ebre, que se li refusaven; en canvi, els qui l'acollien, els tractava amb humanitat i prenia totes les precaucions possibles per a llur seguretat. Després de fortificar les places del litoral que s'havien passat a ell, avançà amb tot el seu exèrcit cap a l'interior, perquè ja havia reunit en gran nombre les forces aliades dels ibers.»²⁴

Per tant, doncs, els romans van comprovar com molts pobles ibers, com per exemple els lacetans, s'havien aliat amb els cartaginesos. Per això, o bé van sotmetre'ls o bé

²⁴Traducció de Dom Antoni Ramon i Arrufat, publicada a la Col·lecció Bernat Metge l'any 1935.

van establir-hi relacions pacífiques i van concertar noves aliances, cosa que els permeté aconseguir tropes auxiliars dels indígenes. Gràcies a aquests contactes, Roma s'assegurà tot el territori costaner comprès entre Empúries i l'Ebre.²⁵

Quan els cartaginesos van saber que els romans havien arribat a Ibèria, van decidir enviar des de Cartago Nova una tropa de reforç comandada pel mateix Asdrúbal. Mentrestant, el general Hannó, que Anníbal havia deixat al càrrec d'aquesta regió, protagonitzà un primer enfrontament a Cissa (Guissona?), que acabà amb la derrota cartaginesa i amb la captura d'Indíbil –cap dels ilergets- i del propi Hannó per part dels romans. Tot i això, poc temps després Indíbil fou alliberat pels romans a canvi de la seva submissió, però com que els cartaginesos havien pres com a hostatges les seves dues filles, Indíbil va seguir lluitant a favor dels púnics.

Quan Asdrúbal va arribar amb els reforços, decidí atacar les guarnicions romanes de la costa, així com les naus varades a la riba del Francolí. En acabat, travessà de nou l'Ebre i fortificà les places fortes al sud del riu. Mentrestant, els romans, amb el general Gneu Corneli Escipió al capdavant, s'asseguraren el control del nord de l'Ebre i van anar sotmetent els pobles que donaven suport als cartaginesos.

L'any 217 aC, Gneu va establir el comandament militar a Tàrraco, ja que era un emplaçament estratègic que estava relativament a prop de l'Ebre, i també perquè des d'allà es controlava la ruta terrestre fins al Segre i a les planes de l'interior. Per tal de facilitar l'arribada de soldats i provisions, van construir un port militar –que actualment no es conserva.²⁶

Per la seva banda, Asdrúbal planificà durant l'hivern la campanya militar cartaginesa des de Cartago Nova. A l'estiu Asdrúbal avançà amb una expedició combinada, naval i terrestre, cap a l'Ebre. En arribar-hi, va establir punts de guàrdia fortificats als vessants del Montsià, a tocar del riu. Serien les *turres* mencionades per Livi ²⁷ o les *turres Hannibalis*, que també cita Plini el vell,²⁸ expressió que cal relacionar amb els petits hàbitats ibèrics fortificats de la zona, com, per exemple, el que hi ha a les Feixes

²⁵Tit Livi, *Ab Urbe Condita* 21.60.

²⁶L'any 2012 es va obrir al públic un espai arqueològic ubicat al costat de les Cent Escales, en els Jardins del Vapor, a Tarragona, que acull les restes del primer port romà de la ciutat, que data de la segona meitat del segle II aC. (Cf. <https://www.ara.cat/cultura/Tarragona-Jardins_del_Vapor-Tarraco_0_755324584.html>).

²⁷ Cf. Tit Livi. *Ab Urbe Condita* 22.19.6.

²⁸ Cf. Plini el vell. *Història Natural* 2.76.

Tancades de l'Antic, al vessant nord de la serra del Montsià, que ofereix un gran control visual de tota la costa.²⁹

Quan Gneu Corneli Escipió va rebre la notícia que els púnics eren a tocar de l'Ebre, va aparellar la flota per anar a trobar l'enemic. Acte seguit, va desencadenar-se una batalla naval que resultà favorable als romans, ja que van capturar la meitat de la flota cartaginesa i van debilitar l'enemic. Com a conseqüència d'aquesta victòria, els romans van poder establir un campament fortificat a prop del riu, *Nova Classis* (L'Aldea). En aquell moment, a més, Roma envià a Ibèria Publi Corneli Escipió amb vint naus i un contingent de vuit mil homes. Tot seguit els dos germans Escipió intentaren dirigir un atac combinat per terra i mar per tal d'ocupar Sagunt, però fracassaren.

L'any 216 aC, en un intent per tornar a establir contacte amb Anníbal des de la Península i enviar-li reforços, els púnics van voler fer una ofensiva contra els romans. Així doncs, de nou Asdrúbal avançà cap a l'Ebre. Assabentats d'això, els romans creuaren el riu i assetjaren la ciutat d'*Hibera* (Tortosa?), però en saber que els cartaginesos posaven setge a una ciutat recentment aliada de Roma, anaren a l'encontre d'ells i s'hi enfrontaren. La victòria romana fou completa: Asdrúbal fugí precipitadament i els romans saquejaren el camp enemic.

Des d'aquest moment i fins l'any 211 aC, la guerra va anar desenvolupant-se a la franja costanera entre l'Ebre i Cartago Nova. La principal base militar romana estava ubicada a les terres de l'actual Catalunya, i des d'aquí els romans intentaven debilitar les tropes cartagineses el màxim possible i impedir qualsevol intent de reorganització. Per això, anaven fent incursions en diversos llocs de la Península i provocant revoltes indígenes contra Cartago. L'any 212 els romans van conquerir Sagunt, que els oferia una bona base per internar-se a la Península.

L'any 211 aC, els romans van intentar acabar amb la resistència cartaginesa fent una operació militar de gran envergadura a la vall del Guadalquivir, tot aprofitant la situació que es vivia en aquella zona, amb constants revoltes dels indígenes contra els cartaginesos. Tot i aquesta situació avantatjosa per a l'exèrcit de Roma, van fracassar i els cartaginesos, juntament amb els aliats dirigits pel cabdill ilerget Indíbil, van destruir dos exèrcits sencers dels romans i van matar els dos germans Escipió.

Quan la notícia arribà al Senat romà, van enviar tretze mil homes de reforç sota el comandament del propretor Gai Neró. Un any després, al 210 aC, s'enviaren onze mil

²⁹ Noguera, Jaume. *La conquesta romana de Catalunya*. Tarragona, 2011 [PDF].

homes més sota el comandament de Publi Corneli Escipió, fill i nebot dels generals Escipió morts l'any anterior. Desembarcaren a Empúries i avançaren per terra fins a Tàrraco, seguits per la flota. Finalment s'acabaren concentrant al campament de *Nova Classis*. El nou general, en el moment de ser nomenat, tenia vint anys. Posteriorment, fou recordat com «l'Africà» per les seves victòries contra els cartaginesos.

Davant d'aquesta situació, els cartaginesos poc podien fer, ja que no disposaven del control de la Mediterrània i no podien anar fins on era Anníbal, a causa del bloqueig romà a la Península. Paral·lelament, les tropes d'Anníbal s'anaven debilitant dia rere dia per la manca de reforços i es trobaven arraconades al sud de la península Itàlica.

L'any 209 aC, Publi Corneli Escipió, conscient de la situació dels cartaginesos -que a més tenien les seves tropes repartides en tres exèrcits per la Península- i veient que la capital de l'imperi cartaginès a Ibèria, Cartago Nova, només tenia una guarnició de mil efectius, va enviar trenta mil soldats romans que van assetjar durant 7 dies la ciutat. Cartago Nova va caure immediatament. Cal dir que, amb ella, també va caure un gran arsenal, que incloïa màquines de guerra, armes, projectils, vaixells, reserves monetàries i alimentàries, a més dels ostatges que els cartaginesos retenien per tal de garantir la lleialtat dels ibers. Els romans els van alliberar tots i els ilergets van canviar de bàndol, ja que els romans van alliberar les filles d'Indíbil i la dona de Mandoni, els dos principals cabdills dels ilergets.

Un cop caigué la capital, pràcticament ja acabà la guerra a Ibèria, tot i que encara hi havia presència cartaginesa al sud de la Península. Les victòries romanes a *Baecula* (Jaén) i a *Ilipa* (Sevilla), entre els anys 208 i 206 aC, van facilitar la conquesta del poc domini cartaginès que hi quedava. També va provocar que molts pobles indígenes canviessin de bàndol. L'any 205 aC, els generals cartaginesos Magó i Asdrúbal van abandonar *Gadir* (Cadis) amb tots els seus vaixells i les seves tropes per acudir a Itàlia en suport d'Anníbal, i després de la sortida d'aquestes forces, Roma va quedar en possessió de tot el sud d'Ibèria.

L'any 203 els romans desembarcaren a l'Àfrica, a prop de Cartago, sota les ordres d'Escipió l'Africà. Anníbal hagué d'abandonar la península Itàlica per anar a defensar la seva capital i l'any 202 aC fou derrotat a Zama. El 201 aC la guerra ja havia acabat.

Les Guerres Púniques al Baix Llobregat

Avui dia es desconeixen els efectes que les Guerres Púniques van causar al Baix Llobregat. Les restes arqueològiques que s'han trobat fins al moment a la comarca no presenten signes ni de reforçament de fortificacions ni de destrucció o deteriorament durant aquest període del final del segle III aC. Tampoc els textos antics que parlen del conflicte no esmenten, en cap moment, la zona del Baix Llobregat. Però, sens dubte, el trànsit constant de tropes, tant terrestre com marítim, deuria afectar en gran mesura el territori.

Com abans s'ha comentat, l'any 226 aC els romans van signar un tractat amb els cartaginesos, pel qual s'establia el riu Ebre com a frontera entre les àrees d'influència respectives. Suposem que això indica que els romans van assegurar ràpidament la seva influència en aquest territori i van establir aliances amb els pobles ibers que l'habitaven (entre ells els laietans), que deurien veure amb temor l'avanç de la conquesta cartaginesa i desitjarien tenir algun aliat poderós que els pogués defensar.³⁰D'altra banda, seria important per als romans assegurar el domini del curs inferior del Llobregat, que els cartaginesos haurien de creuar en cas que volguessin dirigir-se cap al nord, i també el domini del port de les Sorres, punt intermedi en la ruta marítima de cabotatge entre Empúries i l'Ebre.

L'any 219 aC, amb la conquesta cartaginesa de Sagunt -ciutat aliada amb Roma- i l'avanç decidit d'Anníbal, els ibers hagueren d'afrontar una realitat inesperada: el domini cartaginès. L'aliança amb Roma de res no havia servit, ja que Anníbal travessà l'Ebre, es dirigí cap al nord evitant la costa i creuà els Pirineus. Per mantenir segur el territori de rereguarda, deixà el general Hannó.

El Baix Llobregat quedà lluny de la zona de pas de l'exèrcit d'Anníbal, però els farratgers deurien cercar recursos arreu per avituallar l'exèrcit i el general Hannó deuria anar assegurant la submissió dels diversos pobles ibers. A més, amb el domini del territori, els comerciants púnics van aprofitar per estendre el seu mercat, en detriment del comerç grec. De fet, en el segle III aC s'observa un domini del comerç púnic al port de Les Sorres.³¹

Per tant, no seria d'estranyar que els cartaginesos haguessin volgut aprofitar-se dels recursos agrícoles que els poblats ibers del Baix Llobregat posseïen per tal d'avituar

³⁰ Se sap que pobles ibers com els bergistans van sol·licitar la protecció de Roma en veure l'avanç dels cartaginesos (Cf. Tit Livi 21.19.7)

³¹ Cf. Solias. *El poblament del curs inferior del Llobregat en època ibèrica i romana*. 710-713.

les seves tropes i, de retruc, fer-se amb el control de la zona per poder frenar un possible atac romà provinent del nord.

Un científic italià, Francesco Giunta,³² plantejava la possibilitat que els cartaginesos haguessin establert una base militar a la desembocadura del riu Llobregat, concretament a la muntanya de Montjuïc.³³ Ara bé, basant-nos en el comentari de Josep Maria Solias i Arisa la seva tesi doctoral i tenint en compte la suposada ruta d'Anníbal, considerem que aquesta hipòtesi no sembla gaire encertada, perquè els cartaginesos, en tot moment, van evitar la costa catalana per tal de no trobar-se amb algun contingent romà o amb els grecs, ja que aquests eren aliats dels romans i la seva àrea d'influència comercial comprenia el Baix Llobregat.

Malgrat tot, si l'existència d'aquest campament cartaginès a Montjuïc fos certa, demostraria que el general Hannó va establir diversos punts de control a la costa per prevenir qualsevol intent dels romans d'avançar per mar cap a l'Ebre i que es va apoderar del riu i del port de les Sorres com a base naval per als púnics.

Si mirem la geografia de Catalunya, veurem que les serralades litoral i prelitoral impedeixen una comunicació fàcil entre la costa i l'interior del país. Segons Solias, aquest fet provocava que qualsevol dels dos exèrcits que, per mar, haguessin volgut avançar cap al nord i fer-se, alhora, amb el control de les terres interiors, haurien d'haver passat o bé per l'Empordà –on estaven establerts els grecs–, per l'Ebre –que era la frontera del tractat de l'any 226 aC i que els cartaginesos van creuar– o bé pel Llobregat.³⁴ Quan els romans, dirigits per Gneu Escipió, després de desembarcar a Empúries van resseguir la costa i van fer incursions per tal d'assegurar-se-la, de ben segur que van aprofitar la ubicació de la nostra comarca i de l'estuari del Llobregat per establir-s'hi. De fet, el port de les Sorres constitueix un embarcador natural molt important, ja que es troba dins d'una badia i té el riu Llobregat com entrada cap a les terres interiors.

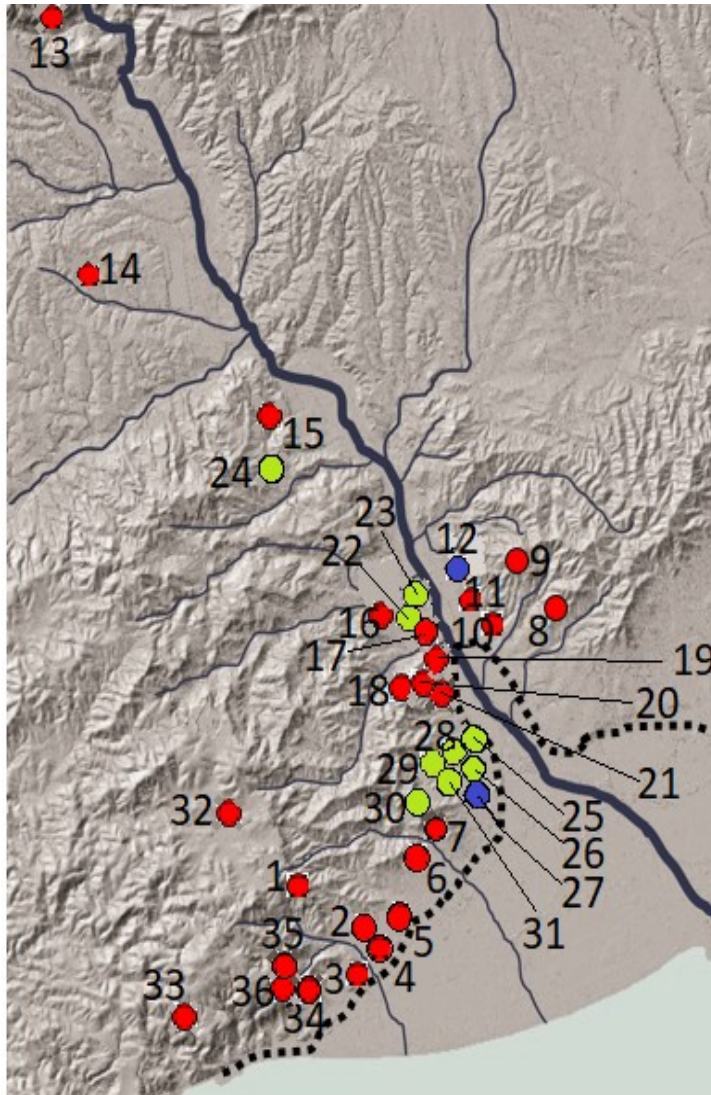
Amb tot, com que no observem cap canvi en els usos dels assentaments ibers en aquest període històric ni tampoc rastres de destrucció, creiem que els laietans que

³² Francesco Giunta (1924 – 1994) fou un historiador italià que va centrar la seva obra en la història catalano-aragonesa de l'illa de Sicília. El 1990 va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

³³ Cf. Giunta. *Punica Barcino. La fondazione di Barcellona*. Barcelona: Sezione di studi storici "Alberto Boscolo" dell'Istituto italiano di cultura, 1988. Giunta es basa en l'actual planta del castell de Montjuïc per afirmar que, a sota, s'hi troben les restes d'un campament cartaginès.

³⁴ Cf. Solias. *El poblament del curs inferior del Llobregat en època ibèrica i romana*. 696.

vivien a la nostra comarca van aliar-se de forma pacífica amb els romans. A continuació us mostrem el mapa de poblament del Baix Llobregat al s. III aC:

- Línia de costa
- jaciment ibèric
- jaciment romà
- nucli romanitzat

Mapa dels jaciments ibèrics i romans presents al Baix Llobregat al s. III aC. (Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya <<http://invarque.cultura.gencat.cat/>>.)

1. Castell d'Eramprunyà (Gavà)
2. La Sentiu (Gavà)
3. Port de les Sorres (Castelldefels – Gavà)
4. Av. Joan Carles I (Gavà)
5. Can Torrents (Gavà)
6. Rambla Pompeu Fabra (Gavà)
7. Mines prehistòriques (Gavà)
8. Peña del Moro (Sant Just Desvern)
9. Santa Creu d'Olorda (Molins de Rei)
10. Les Grasses (Sant Feliu)
11. Can Miano (Sant Feliu)
12. Plaça de les dones (jaciment pl. Bruixes) (Molins de Rei)
13. Cova Freda (Collbató)
14. La Beguda Alta (Sant Esteve Sesrovires)
15. Santa Madrona del Palau (Sant Andreu de la Barca)
16. Puig Castellar (Sant Vicenç dels Horts)
17. Estació de Servei "Les Palmeres" (Sant Vicenç dels Horts) / Can Pascol (Santa Coloma de Cervelló)
18. Can Cartró (Santa Coloma de Cervelló)
19. Torre Salvana (Santa Coloma de Cervelló)
20. Montpedrós (Santa Coloma de Cervelló)
21. Camí de Can Ros del Llor (Santa Coloma de Cervelló)
22. Can Reverter (Sant Vicenç dels Horts)
23. Carrer Rafael Casanova (Sant Vicenç dels Horts)
24. Can Preses (Sant Andreu de la Barca)
25. Carrer Hospital (Sant Boi)
26. Termes romanes (Sant Boi)
27. Les Oliveretes (Viladecans)
28. Casc antic (Sant Boi)
29. Can Trencapins (Sant Boi)
30. Can Guardiola / Santa Maria de les Sales (Viladecans)
31. Torre del fonollar (Sant Boi)
32. Cova Can Sadurní (Begues)
33. Cova Cassimanya (Begues – Sitges)
34. Castell de Castelldefels (Castelldefels)
35. Cal Tieso (Castelldefels)
36. La Muntanyeta / Torre Barona (Castelldefels)

Cal destacar que les restes romanes que apareixen a la nostra comarca a partir d'aquest segle no es corresponen pas amb el moment bèl·lic que s'hi desenvolupava, ja que no es troben ni fortificacions militars ni punts estratègics de defensa. Per exemple, el jaciment 24 del mapa (Can Preses) correspon a un abocament d'àmfores romanes. Aquesta circumstància també es produeix al jaciment 30 (Can Guardiola/Santa Maria de les Sales), on han aparegut restes de ceràmiques romanes d'aquesta època, però que tot indica que s'haurien abocat allà en algun moment del s. I dC, quan s'hi hauria aixecat una hipotètica vil·la que encara no s'ha trobat.

Per la seva banda, els jaciments de Sant Boi apareixen en aquest mapa perquè s'hi ha localitzat restes de ceràmica i fragments d'àmfores de diverses èpoques, entre les quals destaquen les d'època ibèrica i les d'època romana, però no hi ha cap estructura d'aquest segle. No serà, sinó, fins més endavant, al s. I aC, quan en aquest lloc s'hi aixecarà una vil·la romana força important dins la comarca, amb termes d'ús privat. És curiós destacar el jaciment 27 (les Oliveres), on han aparegut fragments de ceràmica púnica, però també de ceràmica romana. Com que després es transforma en vil·la romana (associada a la vil·la de les Sales) hem considerat que es romanitza en aquest moment, perquè comencen a aparèixer restes de ceràmiques romanes en aquest segle.

En canvi, el jaciment 22 (Can Reverter) pertany a una vil·la romana construïda entre els s. II aC i I aC, però que presenta estructures anteriors, del s. III aC. En aquest cas ens trobaríem davant d'un dels primers assentaments romans que es van aixecar a la nostra comarca, però desconeixem quin ús se li va donar durant les Guerres Púniques. En tot cas, com que el jaciment va evolucionar fins a transformar-se en una vil·la dedicada a l'explotació agrícola del territori, no seria estrany que hagués servit per proveir d'avituallament i provisions les tropes romanes que deuien establir-se al port de les Sorres. Aquesta hipòtesi, però, no pot ser corroborada a causa de la manca de restes arqueològiques.

Finalment, quan els romans van tenir dominada tota l'actual costa catalana i van establir-se a Tàrraco, el Baix Llobregat i el port de les Sorres quedaren enmig de la ruta marítima entre els dos principals ports romans: el d'Empúries i el de Tarragona. Aquest fet deuria significar un constant pas de vaixells per la costa, i com que el litoral de la nostra comarca era un estuari natural idoni per desembarcar-hi, de ben segur que els romans deuien aprofitar-lo per fer-hi escala.

Les revoltes dels ibers

Poder controlar el territori de la Península durant la Segona Guerra Púnica va ser una necessitat per als dos bàndols del conflicte. Per això, els habitants d'Ibèria van haver-se d'inclinar a favor d'una de les dues parts i aliar-se o bé amb els cartaginesos o bé amb els romans. Així doncs, per exemple, els emporitans van recolzar Roma des del primer moment, mentre que la major part dels ibers van recolzar Cartago.

Cal especificar, però, que el suport dels ibers als cartaginesos estava condicionat al fet que els púnics havien agafat ostatges dels poblats indígenes. Ara bé, a mesura que els romans anaven alliberant aquests ostatges, els ibers canviaven de bàndol i lluitaven al costat dels romans.

L'any 206 aC gairebé ja no quedaven cartaginesos a Ibèria. Roma havia vençut, però ara, en lloc de tornar cap a Itàlia, els romans optaren per fer-se amos del territori. Els ibers, veient que Roma no se n'anava i que la seva presència significava una nova ocupació de les seves terres, van iniciar una revolta contra els romans. Aquesta rebel·lió va ser protagonitzada pels ilergets i els ausetans, que van aplegar vint mil soldats i dos mil cinc-cents genets, i fou liderada pels seus dos cabdills respectius: Indíbil i Mandoni. La van fer tot aprofitant una revolta dels soldats romans contra els seus generals, generada a causa dels impagaments del Senat a les tropes.

Aquesta revolta, però, va ser sufocada. Els ibers es van retirar i Escipió va obligar els seus cabdills a jurar-li fidelitat i els va fer pagar el sou a totes les tropes romanes.

Malgrat aquest càstig, Escipió no va aconseguir acabar amb el malestar que hi havia entre els ibers. L'any 204 aC els prínceps ilergets van entendre que els vincles i el jurament de fidelitat que els lligaven amb Escipió s'havien trencat, ja que el general romà havia marxat de la Península i se n'havia anat a l'Àfrica. A causa d'això, van tornar a alçar-se militarment i, aquest cop, van rebre el suport de bona part dels pobles ibers de la Catalunya Central. Aquesta vegada es tractava d'una rebel·lió per defensar la independència dels seus territoris i en contra de l'ocupació romana. Van aconseguir reunir trenta mil infants i quatre mil genets, i atacaren el campament romà situat entre Morella i Alcanyís.

Tot i aquest atac sorpresa, la batalla els fou adversa. Els romans van matar tretze mil soldats ibers –Indíbil inclòs– i en van empresonar mil vuit-cents. Aquesta revolta va ser aprofitada per Roma per aplicar mà dura contra els ibers i, sobretot, contra els ilergets. Per una banda, Roma exigí que li entreguessin Mandoni, que va ser crucificat. També

va duplicar els impostos que els ibers ja pagaven i els va agafar un bon nombre d'ostatges per tal de garantir la lleialtat dels poblats. A més, els va obligar a pagar totes les despeses de l'exèrcit d'ocupació romà.

Malgrat l'aplicació de totes aquestes mesures, el sentiment antiromà no va ser silenciats i, durant els següents vint anys, va haver-hi petites revoltes que els romans van poder anar sufocant.

L'any 197 aC, però, es produí una gran revolta que va fer trontollar l'equilibri militar dels romans a Catalunya. L'any 195 aC, el Senat romà va veure's obligat a enviar un exèrcit de deu mil homes a la Península,³⁵ liderats pel cònsol Marc Porci Cató, per tal d'apaivagar-la. Aquesta nova rebel·lió va ser deguda a la divisió en dues províncies que els romans van fer del territori, d'ara endavant anomenat *Hispania*. Aquesta nova divisió administrativa significà la pèrdua del poder dels cabdills indígenes, ja que veien com els seus reialmes desapareixien o quedaven unificats a d'altres.

Per aturar la revolta, els romans anaren des de Roma fins a Empúries, tot i que abans pararen a la colònia grega de *Rhode* (Roses), per sotmetre els rebels que hi havia instal·lats a la seva acrópolis. Un cop sotmesos, seguiren el seu camí cap a Empúries. Allà els reberen com a aliats i s'hi instal·laren per començar els entrenaments de les tropes fins que, passat un temps, Cató decidí que era el moment oportú per començar la guerra contra els ibers.

Les notícies que ens han arribat deixen entreveure una batalla en què s'enfrontaren, per una banda, un exèrcit molt ben preparat –tal com era el romà– i, per altra banda, un exèrcit sense experiència ni armes tant desenvolupades –com era el dels ibers. Per això, els romans aconseguiren una victòria relativament fàcil.³⁶

A causa d'aquest fet, els ibers van ser obligats a entregar les armes i els metalls preciosos que posseïen. També se'ls requisà tot el gra i els van fer desmantellar les fortificacions militars que havien anat construint.

La victòria romana fou tan absoluta, cruel i exemplar que a partir d'aquest moment el territori es pot considerar definitivament pacificat.

³⁵ La xifra exacta no se sap, però es calcula que pot oscil·lar entre els 20.000 i els 70.000 homes.

³⁶ Cf. Nolla. "La campanya de M. P. Cató a Empúries el 195 aC. Algunes consideracions", dins *Revista de Girona*, n. 108, 1984, pàg. 150-157.

Inici de la colonització romana³⁷

Els romans, un cop van tenir la població ibèrica de la franja mediterrània de la península Ibèrica sotmesa, van iniciar la colonització de manera definitiva del territori, alhora que iniciaven la conquesta dels territoris interiors. L'any 197 aC van dividir la península Ibèrica en dues províncies, administrades cadascuna per un pretor: *Hispania Citerior* i *Hispania Ulterior*.

Mapa de la divisió provincial de la Península de l'any 197 aC. (Font: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Hispania>)

noves ciutats, per tal que els soldats llicenciats i els veterans poguessin instal·lar-s'hi i assegurar així el control efectiu del territori.

Seguint el sistema habitual, els romans van fundar colònies repartides per tota la Citerior i la Ulterior. Moltes d'aquestes colònies eren ciutats construïdes de nova planta i s'aixecaven al costat de nuclis ibèrics. Tot sembla indicar que la primera ciutat romana fundada a la Citerior fou *Emporiae* (Empúries), al final del s. II aC. Es va edificar a partir del campament militar ja existent, just al costat de la colònia grega. Això va comportar la construcció d'una gran muralla, que posteriorment acabà unint les dues ciutats. Cal destacar que els romans, sovint, van usar la població autòctona de forma forçada per aixecar les muralles i els edificis de les noves ciutats, però això no sembla produir-se a Empúries.

³⁷ Per elaborar aquest apartat ens hem basat principalment en el llibre *Catalunya romana*, de Víctor Revilla i Joan Santacana.

³⁸ Els cimbres procedien de la península de Jutlàndia (actual Dinamarca i nord d'Alemanya), d'on sortiren al segle II aC. S'uniren amb els teutons i envaïren la Gàl·lia meridional el 110 aC, lluitaren amb els romans a Aurenja (105) i, després d'haver-los vençuts, entraren a la península Ibèrica. La incursió, però, fou efímera, i tornaren a les Gàl·lies, on se separaren dels teutons, i entraren a la vall del Po després de passar els Alps. El cònsol Gai Mari, un cop hagué vençut els teutons, derrotà també els cimbres a Vercelli, al nord d'Itàlia.

Una altra de les colònies fundades vers aquesta època fou Tàrraco que, igual que Empúries, es construí a prop del campament militar establert pels romans a l'inici de les Guerres Púniques. A més d'aquestes dues ciutats, durant els primers anys del segle I aC es van construir les colònies d'*Iluro* (Mataró) i de *Iesso* (Guissona).

Les colònies romanes d'Hispania van rebre molts immigrants itàlics. Aquests eren colonitzadors que emigraven des de les seves terres a causa de les destrosses que la guerra contra Anníbal havia causat als camps de la península Itàlica. La reforma agrària proposada pels germans Tiberi i Gai Grac no prosperà, i les mesures que el Senat romà prengué per reactivar l'economia d'aquella península havien arruïnat molts pagesos i havia provocat conflictes importants amb els latifundistes, la qual cosa provocà que molts pagesos que posseïen terres petites emigressin a la recerca d'una vida millor.

Aquests immigrants, però, en arribar a Hispania, adoptaren un sentiment de superioritat enfront dels ibers, ja que aquests havien estat sotmesos pels romans. Els itàlics espoliaven els poblats dels ibers i els obligaven a lliurar-los el blat a preus fixats de forma arbitrària. Els ibers, que després de totes les revoltes fracassades dutes a terme anys abans devien sentir-se humiliats, van expressar la seva queixa al mateix Senat de Roma, el qual decidí que, per tal de garantir l'estabilitat interna de la província, els colonitzadors ja no podrien obligar els hispans a lliurar-los el blat.

El fet que molts ibers s'instal·lessin dins les colònies va provocar la formació d'una societat barrejada. Per exemple, a Tàrraco convivien cossetans, romans i itàlics; i a Empúries vivien grecs, romans i indicets. Això comportà que el Senat romà hagués d'autoritzar els casaments entre romans i ibers, cosa no permesa abans.

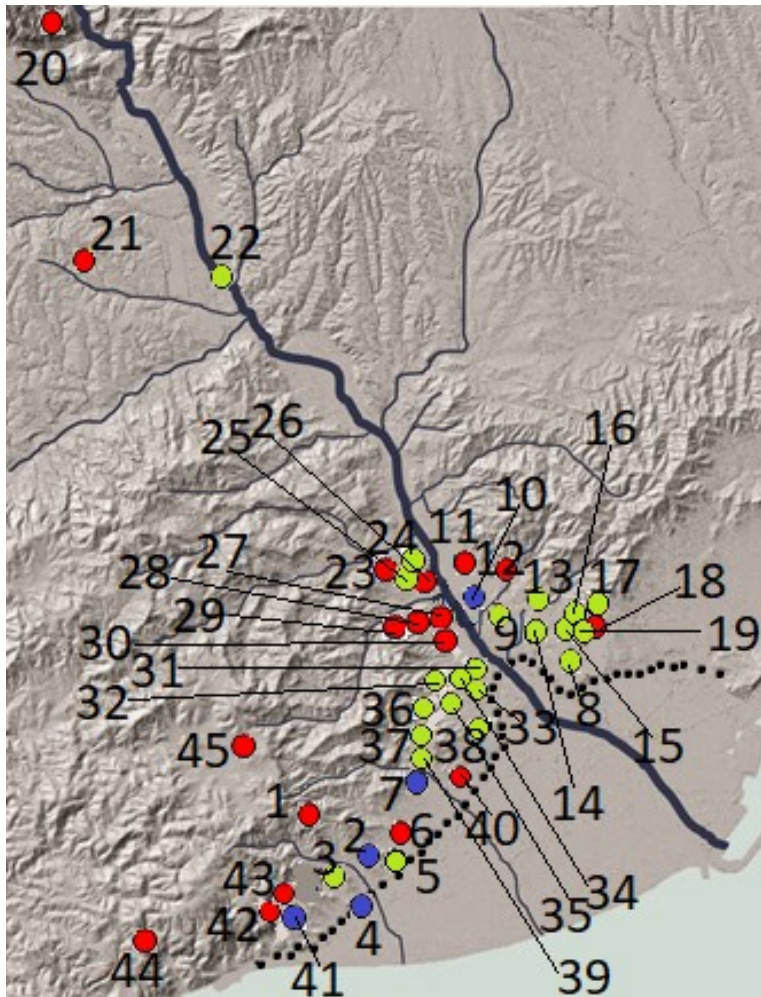
A més, com que els ibers van haver de conviure dins una ciutat romana, van anar abandonant la seva llengua i van començar a emprar el llatí. A part de la llengua, els ibers de les ciutats foren els primers a adoptar la vestimenta dels romans i els seus costums, i molts d'ells, fins i tot, van canviar el seu nom per un de llatí. Precisament, els primers a haver de canviar el nom van ser els ibers que s'integraren a les tropes de l'exèrcit romà.

L'abandonament dels poblats ibèrics s'explica a causa d'una adaptació dels estils de vida romans, i no pas com a conseqüència de l'evolució que els poblats ibèrics havien anat experimentant els segles anteriors. A finals del s. II aC no només observem l'abandonament dels poblats, sinó que també veiem un canvi en les formes d'explotació del territori, que es transformen en unes totalment noves i de caire

colonial, i que substitueix una agricultura basada en el conreu dels cereals per una de centrada en el conreu de la vinya per fer vi. Aquest fet va materialitzar-se amb la proliferació de les *villae* o vil·les, cases de camp que servien per explotar el territori.

Aquestes vil·les comptaven amb premses de vi i d'oli per transformar la matèria primera, així com dipòsits per emmagatzemar els productes. Aquests dipòsits acostumaven a ser àmfores o dolis de ceràmica, i el producte que albergaven es destinava al comerç que, juntament amb l'agricultura i la ramaderia, eren els motors de l'economia romana. Tots aquests elements van comportar un canvi radical en els mètodes d'aprofitament dels recursos naturals de la terra, i va facilitar la proliferació de noves indústries, com la terrissaire, i el desenvolupament de ports i vies de comunicació.

A continuació us adjuntem el mapa de poblament del Baix Llobregat al s. I aC.

1. Castell d'Eramprunyà (Gavà)
2. La Sentiu (Gavà)
3. Serra d'en Valls (Gavà)
4. Port de les Sorres (Castelldefels – Gavà)
5. Vil·la romana de Sant Pere (Gavà)
6. Can Torrents (Gavà)
7. Mines prehistòriques (Gavà)
8. Vil·la romana de Cornellà (Cornellà)
9. Forns del Mas Lluhí (Sant Feliu)
10. Les Grasses (Sant Feliu)
11. Can Miano (Sant Feliu)
12. Turó de la Garsa (Sant Feliu)
13. Carretera Reial (Sant Just Desvern)
14. Ciutat Esportiva Joan Gamper (Sant Joan Despí)
15. Vil·la romana de Sant Joan (Sant Joan Despí)
16. Carrer del Ferrocarril (Sant Joan Despí)
17. Can Ginestar (Sant Just Desvern)
18. Can Sagrera (Sant Just Desvern)
19. Torreblanca (Sant Feliu – Sant Joan – Sant Just)
20. Cova Freda (Collbató)
21. La Beguda Alta (Sant Esteve Sesrovires)
22. Pont del Diable (Martorell)

23. Puig Castellar (Sant Vicenç dels Horts). 24. Poliesportiu municipal (Sant Vicenç dels Horts). 25. Casc antic de Sant Vicenç / Biblioteca Les Voltes (Sant Vicenç dels Horts). 26. Estació de Servei "Les Palmeres" (Sant Vicenç dels Horts) / Can Pascol (Santa Coloma de Cervelló). 27. Torre Salvana (Santa Coloma de Cervelló). 28. Montpedrós (Santa Coloma de Cervelló). 29. Can Cartró (Santa Coloma de Cervelló). 30. Camí de Can Ros del Llor (Santa Coloma de Cervelló). 31. Carrer Hospital (Sant Boi). 32. Can Trencapins (Sant Boi). 33. Termes romanes / Can Barraquer (Sant Boi). 34. Casc antic (Sant Boi). 35. Torre del fonollar (Sant Boi). 36. Can Guardiola (Viladecans). 37. Santa Maria de les Sales (Viladecans). 38. Les Oliveres (Viladecans). 39. Can Torrents (Sant Boi). 40. Estadi municipal d'atletisme (Sant Boi). 41. Castell de Castelldefels (Castelldefels). 42. La Muntanyeta / Torre Barona (Castelldefels). 43. Cal Tiesso (Castelldefels). 44. Cova Cassanya (Begues – Sitges). 45. Cova Can Sadurní (Begues).

- línia de costa
- nucli ibèric
- nucli romà
- nucli romanitzat

Mapa dels jaciments ibèrics i romans presents al Baix Llobregat al s. I aC. (Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya <<http://invarque.cultura.gencat.cat/>>.)

Tal com podeu veure en l'anterior mapa de poblament, al s. I aC els jaciments romans van proliferar al Baix Llobregat. Es pot comprovar com molts dels assentaments ibèrics preexistents, com el poblat de Santa Creu d'Olorda –que prèviament havia absorbit el poblat de la Penya del Moro, han desaparegut. A més, hom situa en aquest segle la desaparició d'altres poblats, com el de Can Miano (Sant Feliu de Llobregat), que segurament fou assimilat pel de les Grasses.

Precisament, poblats com el de les Grasses no s'abandonen, sinó que es romanitzen i s'hi construeixen noves estructures més rectangulars, associades al món romà. En molts jaciments ibèrics observem també restes de termes i banys públics, cosa que ens indica l'acceptació per part dels indígenes d'uns estils de vida completament diferents dels seus. A Sant Boi de Llobregat, per exemple, es construeixen unes termes ben a prop del nucli ibèric de la Torre del Fonollar, fet que corrobora aquesta assimilació que comença a produir-se. Malgrat això, molts assentaments ibèrics encara es mantenen en actiu, com els diferents santuaris situats a les coves o el poblat del Puig Castellar (Sant Vicenç dels Horts).

Pel que respecta als jaciments romans, destaquen la gran quantitat de vil·les situades a la banda esquerra del riu, però el fet de desconèixer el moment exacte de construcció dins del s. I aC ens fa sospitar que van lligades a la construcció de Bàrcino, a finals de segle. Tanta quantitat de vil·les en una extensió territorial tan petita, però, és la prova d'una elevada explotació del territori, i només en els municipis de Sant Joan Despí, Cornellà, Sant Just i Sant Feliu ja n'hi ha 7.³⁹ Cal tenir present que al s. I aC tots aquells municipis es trobaven al costat de la línia de costa, i relativament a prop del port de Montjuïc, des d'on els romans comerciaven.

Paral·lelament, observem que a la banda esquerra del riu no es creen gaires jaciments romans, sinó que s'aprofiten els ibèrics ja existents i es romanitzen. D'aquesta manera, els romans s'apoderen de les estructures dels ibers i les modifiquen per donar resposta a les necessitats comercials. És en aquest període, justament, quan el port de les Sorres pren una gran rellevància i el delta del Llobregat disposa, amb més intensitat que mai, de dos ports des d'on es distribueixen els productes elaborats al territori i se n'importen d'altres.

En conclusió, és després de la divisió d'Hispania en dues províncies quan pren força la colonització romana de les terres de l'actual Catalunya. Com que els romans havien de passar per aquests territoris per dirigir-se cap a les altres regions d'Hispania, ràpidament van voler-lo tenir controlat, i el més probable és que el Baix Llobregat, amb un estuari molt important per la navegació marítima, hi tingués algun paper destacat.

³⁹ Aquestes vil·les són: la vil·la situada sota l'església de Cornellà (Cornellà de Llobregat), la vil·la de Vico Miziano, la vil·la de les Begudes, la vil·la del carrer del Ferrocarril (Sant Joan Despí), la vil·la de Ticiano (Sant Feliu de Llobregat), la vil·la de Torreblanca i la vil·la de la carretera Reial (Sant Just Desvern).

Els nous conflictes: la guerra entre els romans

Al segle I aC, a la República romana, com a conseqüència de les campanyes militars contínues, de les grans conquestes de territori realitzades i de la distribució desigual de les noves terres, esclatà una greu crisi social i econòmica que enfrontà la noblesa senatorial, els *optimates*,⁴⁰ amb les classes populars, els *populares*.⁴¹ A això, a més, s'afegí una revolta dels itàlics,⁴² que exigien el dret de ciutadania romana, i diverses revoltes d'esclaus,⁴³ que havien augmentat molt en nombre a partir de les conquestes.

Primera Guerra Civil Romana (88 aC – 82 aC)

L'any 88 aC aquesta situació derivà en una guerra civil que tingué com a protagonistes principals dos generals: Sul·la⁴⁴ i Màrius.⁴⁵ L'any 83 aC, Sul·la acabà imposant-se i Màrius fou assassinat, però un col·laborador seu, Quint Sertori,⁴⁶ es refugià a Ibèria com a procònsol i intentà continuar la guerra des d'allà. Primer que tot, Sertori va intentar controlar els passos dels Pirineus per aïllar la Península, però un exèrcit enviat per Sul·la aconseguí travessar-los i Sertori, sense prou suport al territori, fugí al nord d'Àfrica.

L'any 80 aC, però, Sertori retornà a Ibèria, s'alià amb els lusitans⁴⁷ i s'apoderà de la província Citerior. Establí la seva capital a *Calagurris* (Calahorra) i des d'allà dominà

⁴⁰ Els *optimates* era un dels dos partits polítics que hi havia al Senat de Roma. Era de caire conservador i el nom significa "els que excel·leixen".

⁴¹ Els *populares* era l'altre partit polític que hi havia al Senat de Roma. Es consideraven de caire revolucionari i reformista i hereus de les idees dels germans Grac (segle II aC), els quals van proposar una reforma agrària per millorar la situació de la pagesia, però van ser assassinats.

⁴² Els itàlics eren els habitants de tota la península Itàlica, que havien estat conquerits pels romans al llarg dels segles IV i III aC, i no estaven considerats com a ciutadans per part dels romans. La seva revolta triomfà i l'any 88 aC aconseguiren el dret de ciutadania.

⁴³ La revolta més famosa fou liderada per un gladiador traci, Espàrtac (c.120 aC – 71 aC), i tenia com a objectiu alliberar tots els esclaus que hi havia a la República. Fou sufocada l'any 71 aC.

⁴⁴ Luci Corneli Sul·la (138 aC – 79 aC) fou un polític i general romà. Fou cònsol de Roma l'any 88 aC. Entre els anys 87 i 83 aC lluità a Grècia contra Mitridates del Pont. L'any 82 aC retornà a Roma i es proclamà dictador.

⁴⁵ Gai Màrius (157 aC – 86 aC) va ser el cap dels *populares*. Entre el 107 aC i el 100 aC fou cònsol sis vegades. Feu una gran reforma de l'exèrcit, que el dugué a la seva professionalització. Fou el vencedor de la guerra contra Jugurta, al nord d'Àfrica (109 aC – 106 aC) i aturà una invasió de cimbres i teutons (102 aC) que amenaçà la pròpia Roma.

⁴⁶ Quint Sertori (126 aC – 72 aC) fou un dels lloctinents de Màrius i governador d'Hispania, que aconseguí guanyar-se la confiança dels ibers.

⁴⁷ Els lusitans van ser un poble del sud-oest de la península Ibèrica, situat entre l'actual oest d'Andalusia, part d'Extremadura i sud de Portugal. En època d'August aquest territori esdevingué una província romana.

tota la vall de l'Ebre, inclosa Tàrraco. Sertori governà de manera molt diferent als pretors romans anteriors, ja que procurava guanyar-se la confiança dels ibers tot rebaixant els impostos i deslliurant-los de l'obligació d'allotjar soldats. A més, intentà fer una assimilació cultural dels ibers creant escoles i fent-los participants dels conflictes romans. També creà un Senat a Hispània format per 300 membres amb l'objectiu d'organitzar la província com un estat independent de Roma. En certa manera, doncs, podríem afirmar que els ibers van veure en les ofertes de Sertori una oportunitat per recuperar la seva llibertat i deslliurar-se de la dominació romana.

L'any 79 aC el Senat de Roma envià Quint Cecili Metel⁴⁸ amb dues legions per sotmetre Sertori, però aquest el derrotà repetides vegades aplicant una tàctica de guerrilles. La campanya es desenvolupà principalment a l'interior de la Península, però l'any 78 aC, el general sertorià Hirtuleu⁴⁹ dirigí una ofensiva cap a llerda, on derrotà tropes senatorials de reforç que havien entrat pels Pirineus procedents de Narbona.

L'any 76 aC, el Senat envià un nou general, Gneu Pompeu Magne,⁵⁰ amb més efectius. Pompeu travessà els Pirineus i establí el seu campament a Empúries. La seva primera campanya es desenvolupà a l'Edetània (València), on fou derrotat i es veié obligat a retirar-se a Narbona, al vessant nord dels Pirineus. L'any 75 aC, però, la situació canvià i Pompeu, juntament amb Metel, derrotaren les tropes de Sertori a València i a Sagunt. Després d'aquestes victòries, Metel anà a hivernar a Narbona i Pompeu es dirigí al nord, on fundà Pamplona. L'any 74 aC, Metel i Pompeu obtingueren diverses victòries a la Celtibèria, però no pogueren prendre Calahorra i de nou es retiraren. Un any després, Pompeu prengué les ciutats de Tàrraco i Dènia i deixà Sertori tancat a l'interior, sense ports al Mediterrani. Finalment, aquest -ja molt debilitat- fou assassinat l'any 72 aC en un complot ordit pel seu col·laborador Marc Perpenna.⁵¹ El mateix any, Perpenna fou derrotat i mort per Pompeu. Després de sufocar els darrers punts de rebel·lió, Pompeu reorganitzà l'administració de la província, concedí la ciutadania a algunes ciutats que havien recolzat el Senat i l'any 71 aC retornà a Roma, juntament amb Metel.

⁴⁸ Quint Cecili Metel Baleàric (130 aC – 63 aC) fou un procònsol romà que administrà les províncies d'Hispània i liderà la conquesta de les Illes Balears. Se li atribueix la fundació de les ciutats de Palma i de Pollença.

⁴⁹ Hirtuleu (s. II aC – I aC) fou un magistrat romà pròxim a Sertori. Metel el matà l'any 78 aC a prop de la ciutat d'Itàlica (Sevilla).

⁵⁰ Gneu Pompeu Magne (106 aC - 48 aC) fou un general i estadista romà conegut per les seves campanyes militars a Hispània.

⁵¹ Marc Perpenna Ventó (s. II aC – 72 aC) fou un polític i militar romà. Exercí la magistratura i arribà a ser pretor. L'any 72 aC assassinà Sertori durant un sopar a l'actual Osca.

Durant els anys de la guerra Sertoriana, les terres de l'actual Baix Llobregat veieren un tràfic constant de tropes romanes entre les bases segures al nord dels Pirineus i la zona en conflicte, la vall de l'Ebre i la Celtibèria. De ben segur, la costa es deuria veure molt afectada, ja que el domini dels seus ports –el de les Sorres i el de Montjuïc– assegurava la ruta cap a les costes meridionals de la Península i permetia fer-hi escala. Tot plegat no deuria permetre que els ibers que habitaven aquest territori restessin indiferents, ja que de ben segur haurien de proveir queviures a les legions en trànsit i a les que s'aturaven als ports. A més, segur que molts d'ells s'integrarien a un o altre exèrcit com a membres de les tropes auxiliars. Així mateix, deuria ser delicada la decisió sobre possibles aliances, ja que la comarca es trobava propera al límit entre les zones d'influència d'ambdós bàndols, essent Tàrraco i Ilerda dues capitals disputades. Cal recordar, però, que no tenim cap document ni cap resta arqueològica que ens confirmi o ens desmenteixi aquesta tesi.

Segona Guerra Civil Romana (49 aC – 45 aC)

A Roma la situació política continuava essent molt complexa. Els conflictes entre els *optimates* i els *populares* no amainaven i l'any 60 aC es va formar un triumvirat⁵² entre tres generals destacats, Pompeu, Cras⁵³ i Juli Cèsar,⁵⁴ que els va permetre dominar el govern de la República totalment. Però l'acord no fou durador, ja que Cras morí a Orient el 52 aC i el Senat nomena Pompeu cònsol únic de Roma, mentre Juli Cèsar es trobava conquerint les Gàl·lies. Aquest nomenament provocà el trencament entre Cèsar i Pompeu i donà inici a una nova guerra civil.

Des de les Gàl·lies, Cèsar es dirigí cap a Roma amb part del seu exèrcit, però Pompeu i el Senat fugiren cap a les províncies orientals. Aleshores, abans d'iniciar la persecució dels seus enemics, Cèsar decidí assegurar el seu poder a Hispània. Així doncs, envià tres legions d'avançada per controlar els passos pirinencs, i un cop controlats els llocs de pas, travessà els Pirineus amb tot el seu exèrcit i avançà fins a

⁵²El triumvirat va ser una aliança política entre tres personatges destacats de la República romana, que els donà un gran poder sobre els afers polítics. Aquest primer triumvirat (Pompeu, Cras i Cèsar) no va tenir caràcter oficial i, de fet, va ser mantingut en secret durant algun temps com a part de les maquinacions polítiques dels seus components.

⁵³ Marc Licini Cras Dives (105 aC – 53 aC) va ser un aristòcrata, un general i un polític de la República romana que sufocà la revolta dels esclaus liderada per Espàrtac

⁵⁴ Juli Cèsar (100 aC – 44 aC) va ser un militar i polític romà, pare adoptiu d'Octavi August. L'any 61 aC va ser propietari a la Hispània Ulterior. Entre els anys 58 aC i 49 aC va conquerir les Gàl·lies. Després de la seva victòria sobre Pompeu, va exercir un poder gairebé absolut a Roma fins al seu assassinat l'any 44 aC.

l·lerda. Des d'allà, Cèsar va voler acabar amb la resistència que els partidaris de Pompeu oferien a la Península.

Cal destacar, però, que en tot moment Cèsar volgué evitar una gran batalla, i per això es va centrar en fer operacions de bloqueig, que mantingué fins a la rendició dels exèrcits pompeians i la dissolució d'aquests. Malgrat això, aquesta campanya fou dura a causa de diversos problemes logístics, com la manca d'aliments:

neque civitates, quae ad Caesaris amicitiam accesserant, frumentum supportare neque ii, qui pabulatum longius progressi erant, interclusi fluminibus reverti neque maximi commeatus, qui ex Italia Galliaque veniebant, in castra pervenire poterant. tempus erat autem difficillimum, quo neque frumenta in cavernis erant, neque multum a maturitate aberant, ac civitates exinanitae, quod Afranius paene omne frumentum ante Caesaris adventum llerdam convexerat, reliqui siquid fuerat, Caesar superioribus diebus consumpserat; pecora, quod secundum poterat esse inope re subsidium, propter bellum finitimae civitates longius removerant.

i ni les ciutats que s'havien declarat per Cèsar no podien subministrar provisions, ni aquells que s'havien allunyat en cerca de farratge no podien tornar, detinguts pels rius, ni tampoc podien arribar als campaments els grans combois que venien d'Itàlia i de la Gàl·lia. L'estació era la més escassa de l'any, perquè el blat ni bé estava de la tija ni del tot assaonat; a més els pobles es veien exhausts, ja que Afrani havia portat a Lleida gairebé tot el gra abans de l'arribada de Cèsar, i si n'havia quedat, Cèsar ja l'havia consumit. El bestiar que en part podia suplir-ne la manca, les ciutats frontereres l'havien allunyat per por de la guerra.

Juli Cèsar. *Comentaris de la Guerra Civil* 1.48

Cèsar obtingué una victòria decisiva contra els exèrcits pompeians a Hispània i marxà cap a Orient per enfrontar-se personalment contra Pompeu, el qual fou derrotat de manera definitiva a Farsàlia.⁵⁵ Posteriorment, fou assassinat a Egipte el 48 aC.

L'any 46 aC, els partidaris de Pompeu encara van aconseguir aplegar un exèrcit al nord d'Àfrica i enfrontar-se a Cèsar, però foren derrotats a Thapsus.⁵⁶ Els fills de Pompeu, però, van aconseguir escapar i es dirigiren a Hispània, on van promoure la insurrecció d'algunes legions de la província Ulterior. L'any 45 aC Cèsar es desplaçà a Hispània i els derrotà definitivament en una batalla terrestre a Munda⁵⁷ i en un enfrontament naval davant de Cartagena.

⁵⁵ Ciutat de la regió grega de Tessàlia.

⁵⁶ Thapsus és una zona propera a l'actual Ras Dimasse, a Tunísia. La batalla de Thapsus significà una important victòria per a Cèsar, que acabà amb la resistència pompeiana a l'Àfrica.

⁵⁷ No se sap amb certesa quin és la ubicació actual d'aquesta localitat del sud de la península Ibèrica, però se sospita que es tractaria de l'actual municipi de Montilla, a Còrdova.

Acabada la guerra civil, Cèsar recorregué les províncies ibèriques i implantà mesures per millorar el funcionament de l'administració. Per tal d'aproximar-la als ibers, Cèsar hi integrà les elits dels pobles ja romanitzats i les dels altres que li foren lleials. A més, com que Roma s'havia quedat sense terres per repartir entre els soldats llicenciats, Cèsar decidí transformar les províncies romanes en colònies i, per tant, ciutats com Tàrraco obtingueren aquest nou títol.⁵⁸ Això implicava que la ciutat quedava exempta de pagar tributs i ja no restava obligada a allotjar tropes. Tàrraco, a més d'esdevenir colònia, es convertí oficialment en la capital de la província romana d'Hispania Citerior.

En aquest moment històric, gairebé dos-cents anys després de l'arribada dels romans a la Península, suposem que la resistència dels ibers era nul·la. A la nostra comarca, pràcticament ja s'havien abandonat tots els poblats ibers que hi havia dalt els turons. A més, les infraestructures, com el port de les Sorres, ja s'havien romanitzat i s'havien adaptat a les necessitats dels colonitzadors. La reorganització interna que Cèsar feu, abolint, entre altres mesures, el pagament d'impostos a Roma o l'obligació d'allotjar tropes, sumat al fet d'integrar a l'administració romana les elits ibèriques que encara hi havia, va suposar l'assimilació total dels ibers al món romà.

Cal afegir que just en aquest període, al s. I aC, al Baix Llobregat augmenten molt considerablement els jaciments romans. Suposem que això és degut a la colonització que tant Pompeu com Cèsar van dur a terme a Hispania i que, posteriorment, es veurà consolidada en temps d'August.⁵⁹ Si Pompeu establí la seva base militar a Empúries, segurament hauria de passar per les terres del Baix Llobregat –ja fos pel mar, amb el port de les Sorres, o bé per terra, passant per l'actual Martorell. De fet, en aquest municipi apareix, al s. II aC, una vil·la romana (vil·la romana de Martorell-Enllaç), però és anterior a les Guerres Civils. Malgrat això, assentaments romans com aquest dins de la nostra comarca ens confirmaria la tesi que el Baix Llobregat va jugar un paper destacat dins la colonització romana, ja que des d'aquí dominaven el riu Llobregat i el trànsit fluvial entre el mar i l'interior de Catalunya.

⁵⁸ Es creu que Tàrraco va rebre l'estatus oficial de colònia romana l'any 45 aC. El nom complet de la ciutat era *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco*.

⁵⁹ Cf. Solias. *El poblament del curs inferior del Llobregat en època ibèrica i romana*. 715-719. Solias, en la seva tesi, parla d'una implantació en massa de les vil·les romanes en aquest període, entre finals del s. II aC i principis del s. I aC. Es tractaria d'una primera gran colonització basada en l'agricultura i la mineria, i posa com a exemple les restes de ferro trobades al Puig Castellar de Sant Vicenç dels Horts i altres metalls a la Vila Vella de Sant Boi de Llobregat. Segons ell, altres jaciments, com el de Can Tintorer (Gavà), extreuen minerals de forma massiva per comercialitzar-los mitjançant el Port de les Sorres, i ho defensa a partir de la troballa d'un bloc de ferro de 35 kg entre les restes d'un vaixell romà del Port.

En canvi, ens costa més diferenciar els jaciments d'aquest segle, perquè poden ser o d'època de Pompeu, o d'època de Cèsar o d'època d'August. El fet de no tenir cap resta que ens indiqui a quin dels tres períodes històrics del mateix segle pertanyen els jaciments, ens fa suposar que fou a partir de la fundació de Bàrcino, a les darreries del segle –i, per tant, en temps d'August- que van proliferar les vil·les romanes. Suposem que això va ser així perquè la gran quantitat de vil·les que sorgeixen en aquest segle (com la vil·la de les Begudes i la de Vico Miziano a Sant Joan Despí o la de Sant Pere a Gavà, per exemple) requereixen d'una ciutat que centralitzi i gestioni tot el comerç.

Així mateix, se sospitava que hagués pogut existir una ciutat romana a Montjuïc anterior a Bàrcino, a causa de les diverses troballes arqueològiques que s'han fet en aquella zona, com estàtues o inscripcions que parlaven de l'aixecament d'unes muralles.⁶⁰ Aquesta suposició, però, no sembla ser certa per la manca de restes arqueològiques d'edificis o muralles, i tot indica que aquestes inscripcions es refereixen a la construcció de les muralles de Bàrcino.

En resum, a partir de l'assassinat de Cèsar l'any 44 aC i la posterior arribada d'August al poder va finalitzar el procés de romanització, que es materialitzà amb una nova organització territorial i provincial, la creació de noves vies de comunicació i la fundació de noves ciutats. Tots aquests aspectes els tractarem en el següent apartat.

⁶⁰ Cf. Solias. *El poblament del curs inferior del Llobregat en època ibèrica i romana*. Pàg.722.

August i la consolidació de la colonització romana

Després de l'assassinat de Juli Cèsar es va formar un nou triumvirat pel cònsol Marc Antoni,⁶¹ el general Lèpid⁶² i Octavi,⁶³ besnebot de Cèsar. Primer que tot, els triumvirs s'enfrontaren i derrotaren els opositors de Cèsar a la batalla de Filipos (Grècia) l'any 42 aC i, seguidament, es repartiren el govern dels diversos territoris de la República. Aviat, però, sorgiren discrepàncies entre Octavi i Marc Antoni, que acabaren en un nou conflicte armat. L'any 31 aC tingué lloc un enfrontament definitiu a Actium (Grècia), en què Octavi resultà vencedor.⁶⁴

Octavi va tornar a Roma l'any 29 aC i fou elegit cònsol. El 27 aC retornà al Senat els poders de triumvir i, uns dies després, li atorgaren els títols d'*Augustus* i de *Princeps*.⁶⁵ De mica en mica i sota l'aparença de mantenir les estructures republicanes tradicionals, Octavi s'anà fent amb el poder absolut i esdevingué un emperador.

Octavi August es dedicà, immediatament, a l'estabilització interna i externa de l'imperi, a la recuperació econòmica, al restabliment de la llei i l'ordre a Roma i a les províncies, així com a la protecció de les fronteres. Pel que fa a Hispània, la dividí en 3 províncies: la *Citerior Tarraconensis* (que es va mantenir com en època de Cèsar, amb capital a *Tarraco*), la *Ulterior* (amb capital a *Emerita Augusta* i anomenada *Lusitania*) i la *Betica* (amb capital a *Corduba*). Aquesta última era una província senatorial governada per membres elegits directament pel Senat romà perquè tenia tots els seus territoris pacificats, però les altres dues estaven administrades directament per August, mitjançant llegats imperials, ja que encara contenien territoris per pacificar, com la regió cantàbrica.

⁶¹ Marc Antoni (83 aC – 30 aC) va ser un polític romà i col·laborador de Cèsar durant la Guerra de les Gàl·lies. Va casar-se amb la germana d'Octavi, però la va repudiar per casar-se amb Cleòpatra, amb qui se suïcidà a Egipte.

⁶² Lèpid (89 aC – 13 aC) va ser un general dels exèrcits de Cèsar i membre del segon triumvirat.

⁶³ Octavi (63 aC – 14 dC) va ser el primer emperador de l'Imperi Romà. Era el besnebot adoptiu de Cèsar i l'acabà substituint en el poder. Quan arribà al poder li atorgaren el títol d'August, que significa "sublim" o "excepcional".

⁶⁴ Aquests fets s'emmarquen en la persecució que Octavi feu contra Marc Antoni i que comportà l'annexió d'Egipte als territoris romans.

⁶⁵ El títol *Augustus* era de caire religiós, mentre que *Princeps* era de caire polític. Amb ambdós títols es venia a significar l'autoritat excepcional d'Octavi dins la República.

Divisió territorial d'Hispania feta en època d'August.

(Font: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Hispania>)

De fet, l'any 27 aC, August vingué a Hispania i residí a Tàrraco per dirigir les campanyes de conquesta del nord de la Península i, paral·lelament, consolidar el domini i la colonització romana de la resta d'Hispania. A tal efecte atorgà el títol de *municipium*⁶⁶ a ciutats com Ilerda (Lleida) i fundà noves ciutats, com Bàrcino (Barcelona). Així mateix, portà a terme una activa política d'obres públiques, com és el cas de les vies de comunicació.

Concretament, la Via Augusta va seguir, pràcticament, el mateix recorregut que la Via Heraclea,⁶⁷ però se'n va refer el tram principal i es van construir diverses variants. Al Baix Llobregat es va fer un ramal nou que, pel marge esquerra del riu, unia la ciutat de Bàrcino amb el Pont del Diable de Martorell. Malgrat això, actualment encara desconeixem el recorregut que la Via Augusta feia per l'interior de la nostra comarca, i diversos estudiosos han proposat diferents rutes, basant-se en carreteres medievals o en la proximitat del riu.

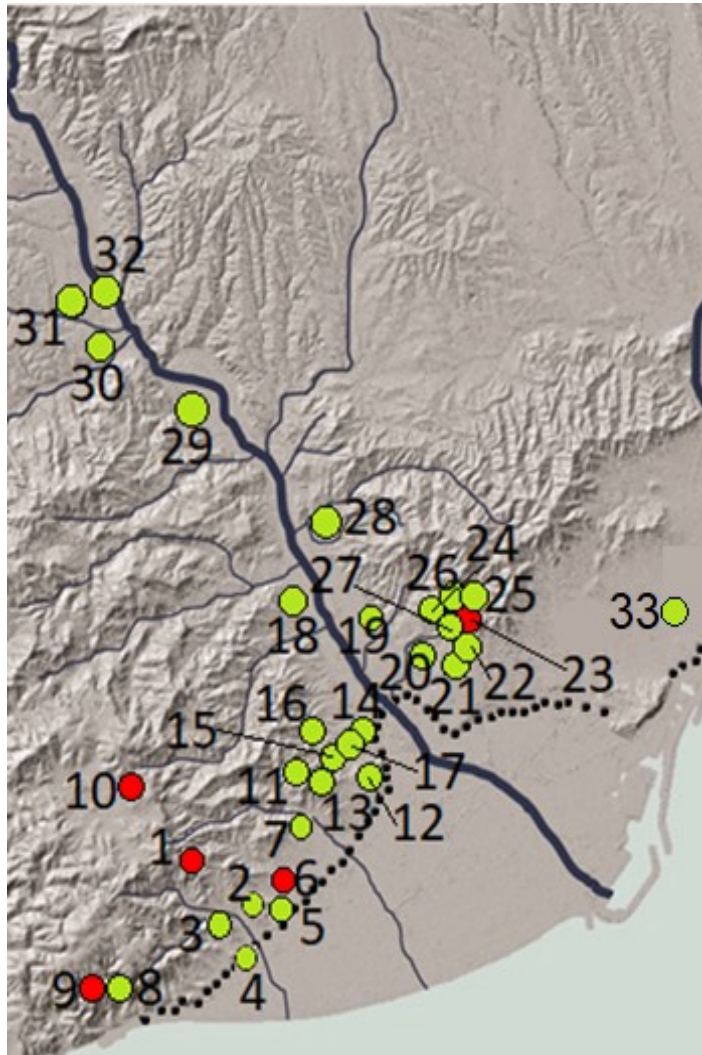
La fundació de Bàrcino va tenir una gran importància per al Baix Llobregat. El fet de construir una ciutat de nova planta a prop de la nostra comarca va fer que es multipliquessin el nombre d'explotacions agrícoles pròpiament romanes (les vil·les). A més, va comportar l'abandonament final de tots els poblats ibers del Baix Llobregat, ja que la població va anar a viure a les vil·les o als voltants de Bàrcino o a la ciutat mateixa, perquè era un emplaçament emmurallat i una garantia de protecció en cas de perill.

A més, en aquesta època els ibers ja deuriem estar pràcticament assimilats. Prova d'això és la desaparició del seu idioma, que hom situa al darrer terç del s. I aC o principis del s. I dC, ja que no s'ha trobat, fins al moment, cap escrit en ibèric més enllà d'aquestes dates. Per tant, doncs, podem afirmar que l'aculturació dels ibers estava pràcticament completada, i que el procés de romanització, en aquest moment històric, gairebé ja havia finalitzat. Amb August, però, es consolidà aquest procés i es reafirmà el poder romà sobre Hispania.

⁶⁶ El *municipium* era un títol que el Senat podia atorgar a ciutats que no eren colònies. Amb aquest títol els habitants de la ciutat passaven a ser considerats com a ciutadans romans i la ciutat adoptava els òrgans de govern pròpiament romans.

⁶⁷ La Via Heraclea va ser una important ruta comercial que transcorria per la costa mediterrània de la península Ibèrica, ja des del s. VI aC, des de Cadis fins als Pirineus. El seu nom està relacionat amb la llegenda del viatge de l'heroi Hèracles a la Península.

A continuació podeu observar un mapa de poblament del Baix Llobregat en aquesta època:

- línia de costa
- Jaciments ibèrics
- Jaciments romans

Mapa dels jaciments ibèrics i romans presents al Baix Llobregat entre el s. I dC (Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya <<http://invarque.cultura.gencat.cat/>>.)

1. Castell d'Eramprunyà (Gavà)
2. La Sentiu (Gavà)
3. Serra d'en Valls (Gavà)
4. Port de les Sorres (Castelldefels – Gavà)
5. Vil·la romana de Sant Pere (Gavà)
6. Can Torrents (Gavà)
7. Mines prehistòriques (Gavà)
8. Castell de Castelldefels (Castelldefels)
9. La Muntanyeta (Castelldefels)
10. Cova Can Sadurní (Begues)
11. Can Guardiola / Santa Maria de les Sales (Viladecans)
12. Les Oliveres (Viladecans)
13. Can Torrents (Sant Boi)
14. Termes romanes / Can Barraquer (Sant Boi)
15. Torre del fonollar (Sant Boi)
16. Can Trencapins (Sant Boi)
17. Casc antic / Can Pallarès / carrer Mediterrània (Sant Boi)
18. Biblioteca Les Voltes / carrer Rafael Casanova / Can Mallol (Sant Vicenç dels Horts)
19. Les Grasses (Sant Feliu)
20. Ciutat Esportiva Joan Gamper (Sant Joan Despi)
21. Vil·la romana de Sant Joan (Sant Joan Despi)
22. Carrer del Ferrocarril (Sant Joan Despi)
23. Can Sagrera (Sant Just Desvern)
24. Carretera Reial (Sant Just Desvern)
25. Can Modolell (Sant Just Desvern)
26. Can Biosca (Sant Just Desvern)
27. Can Vilar (Sant Just Desvern)
28. Vil·la romana de Can Tintorer (El Papiol)
29. Can Puigbó (Sant Andreu de la Barca)
30. Vil·la romana de Santa Margarida (Martorell)
31. Vil·la romana de Martorell Enllaç (Martorell)
32. Pont del Diable (Martorell)
33. Bàrcino (Barcelona)

La major part de jaciments romans d'aquest període al Baix Llobregat són vil·les. Les vil·les (*villae*, en llatí) eren centres de gestió i producció agrícola. Estaven dividides en dues parts: la *pars urbana*, on residia el propietari, i la *pars rustica*, que era la destinada pròpiament a l'ús agrícola. L'auge de les vil·les romanes va significar un canvi a l'hora de practicar l'agricultura. La seva proliferació va permetre una explotació

a gran escala, centrada, majoritàriament, en el conreu de la vinya per elaborar vi. Per tant, doncs, es passa d'un conreu de cereals per a consum propi en època ibèrica, a un de raïm per a l'obtenció de vi destinat a la comercialització.

Les vil·les, a més d'explotar els recursos de la terra, eren centres industrials, on hi havia terrissaires, ceramistes, premses de vi o altres estris per transformar la matèria primera en un producte elaborat. Hi havia vil·les de grans dimensions, però les del Baix Llobregat eren més aviat modestes. La més important fou la de Sant Boi de Llobregat, situada al casc antic del municipi, ja que comptava amb unes termes d'ús privat i amb una piscina de 30 metres de llargària per practicar natació. Aquesta vil·la era una gran productora d'àmfores i va ser construïda vers l'any 30 aC.

Als voltants de la riera de Sant Just Desvern i a tota la vall de Verç, que engloba part dels termes de Sant Just Desvern, Sant Feliu i Sant Joan Despí, es concentra una gran quantitat de vil·les que indiquen una densitat de poblament molt elevada i una gran activitat econòmica. Això es deu a diversos factors, com la proximitat de la zona amb la colònia de Bàrcino, el pas de la Via Augusta, la comunicació fluvial i marítima i el potencial agrícola i econòmic del Baix Llobregat en època d'August.⁶⁸ A Sant Feliu, per exemple, s'han localitzat dos forns ceràmics que formaven part del gran recinte industrial de la vil·la romana de Tiziano, la qual encara no s'ha localitzat amb precisió. Aquests forns, segurament, coïen les dolis de ceràmica que servien per emmagatzemar el vi que s'elaborava a la comarca. Relativament a prop d'aquest jaciment, al barri de Les Begudes de Sant Joan Despí, s'han trobat les restes d'una vil·la romana que presenta indicis d'una explotació agrícola de grans dimensions. Dins la vil·la han aparegut les restes d'un forn de calç, de 3 sitges i del que sembla ser l'hipocaust d'unes termes. En aquest mateix municipi hi ha una altra vil·la molt important construïda en el mateix període: la vil·la de Vico Miziano. Aquesta vil·la, igual que la de Les Begudes, demostra la intensa explotació agrària que existia a la vall del Verç, i s'hi ha trobat restes d'un aqüeducte que subministrava aigua a la vil·la.

Les vil·les que es van construir a la nostra comarca van posar fi a la jerarquització dels assentaments ibers,⁶⁹ ja que van suposar la centralització de tota l'activitat en un mateix punt. A més, amb les vil·les s'aconsegueix el control de la terra al Baix Llobregat, amb la qual cosa ja no cal controlar el territori des dels poblats ubicats dalt de les muntanyes. Per solucionar els problemes amb el repartiment de la terra, August feu les centuriacions, unes divisions en parcel·les de l'espai de la terra disponible

⁶⁸ Cf. F. Xavier Menéndez i Pablo i Josep M. Solias i Aris. *La romanització del territori meridional de la colònia Bàrcino. El cas de la vall de la riera de Sant Just Desvern (Baix Llobregat)*. Pàg. 13.

⁶⁹ Per a més informació, vegeu l'apartat *Els ibers al Baix Llobregat*.

(ager) que passaven a estar sota domini de la ciutat (en el cas del Baix Llobregat, sota tutela de Bàrcino). A la nostra comarca, però, no s'ha trobat cap indicatiu d'aquestes parcel·lacions. Cal recordar que les vil·les mateixes ja exercien el control i l'explotació de l'espai.

A Gavà hi ha restes d'una gran zona d'emmagatzematge construïda durant aquest segle. Es tracta del jaciment de la Roca, que va estar actiu fins a l'Edat Moderna. Aquest jaciment, que es localitza a la vora del port de les Sorres, podria haver estat el lloc on es desaven els productes que havien d'ésser comercialitzats, però no tenim cap resta o prova que ens ho corroborei. De fet, hi ha moltes incògnites sobre aquest jaciment, ja que tampoc estan clars els usos que se li van donar durant l'Edat Mitja i l'Edat Moderna. Malgrat això, en aquest moment històric el port de les Sorres entrà en decadència a causa de la fundació de Bàrcino i la proximitat d'aquesta colònia amb l'altre port del Llobregat, el de Montjuïc. Aquest port se situava més pròxim a la Via Augusta que no pas el de les Sorres, i s'acabà convertint en el port de referència a la zona.

Recentment s'han trobat restes arqueològiques d'un possible embarcador prop del riu, en la confluència dels termes de Molins de Rei i Sant Vicenç dels Horts, cosa que confirmaria que els romans aprofitaven aquesta via fluvial per transportar els productes de les vil·les de la zona i comercialitzar-los.

Paral·lelament a tot això, el procés de romanització també va comportar que, des de l'arribada dels romans, s'anessin introduint nous déus i es perdessin els ritus propis dels ibers. Així doncs, durant l'època imperial es van edificar molts temples consagrats a l'emperador, sobretot a August –com el que podem trobar a Bàrcino, per exemple. Gràcies a la pacificació de l'Imperi que August va aconseguir (*pax romana*), es va glorificar i divinitzar la seva figura, fet que comportà que fos considerat com un déu més dins del panteó romà. Aquest panteó es completava amb els lars, els déus familiars que representaven els esperits dels avantpassats.

Aquest culte va fer que molts dels santuaris ibers que hi havia a les coves desapareguessin, com el de la Cova Freda (Collbató), ja que els romans veneraven els avantpassats dins la casa pròpia. En canvi, molts d'aquests santuaris segueixen en actiu, fins i tot en aquesta època, cosa que ens indica una voluntat dels indígenes de conservar els seus ritus i les seves arrels. Per contra, el mètode dels ibers d'incinerar els cadàvers va anar perdent importància, ja que, sobretot amb l'arribada del cristianisme, es van començar a enterrar els cossos a les necròpolis, que eren cementiris ubicats fora de les ciutats. Les necròpolis comptaven amb tombes on

acostumava a haver-hi una placa o una inscripció que indicaven el nom, el parentiu o els mèrits del difunt.

Ben cert és que els romans, mitjançant la *interpretatio*,⁷⁰ van integrar molts dels déus indígenes dins del seu propi panteó. D'aquesta manera aconseguien la integració de la població dins d'un Imperi molt extens territorialment i amb una gran varietat ètnica. Per això, tant la religió com la llengua van ser unes eines que els romans van emprar per assimilar tots els pobles indígenes i per integrar-los dins la societat.

Amb tots aquests canvis que s'havien anat produint al llarg de 200 anys, des de l'arribada dels romans a la Península l'any 218 aC fins a l'època imperial, els ibers van anar perdent la seva identitat i van ser assimilats. La pacificació d'August va consolidar la colonització romana i va posar fi a la civilització ibèrica.

⁷⁰La *interpretatio* romana és el costum romà d'assimilar els déus locals dels pobles conquerits o veïns amb divinitats pròpies. Aquest sincretisme permetia fusionar diferents religions i respectar els cultes locals imposant una cosmovisió romana i uniforme.

Conclusions

La comarca del Baix Llobregat, objecte d'estudi d'aquest treball, està situada en un punt estratègic per tal com és recorreguda per un riu que desemboca al mar Mediterrani, tot oferint una zona portuària protegida i que, a més, constitueix una entrada natural per poder penetrar a les terres de l'interior. Aquesta comarca també es troba enmig de la ruta terrestre natural entre els Pirineus i el riu Ebre i conté, en el seu interior, un congost –el congost de Martorell- que representa una barrera natural per al trànsit entre la part nord i la part sud de la comarca.

Pel que respecta al poblament d'aquesta contrada, cal destacar que ha estat habitada des del paleolític i hi ha presència humana durant tot el neolític. Precisament, fou una evolució del poblament neolític, juntament amb l'arribada de pobles indoeuropeus vers l'any 1000 aC, el que donà lloc a l'aparició de la cultura ibèrica. Els ibers van ocupar tota la costa oriental de la península Ibèrica, des de Múrcia fins al Llenguadoc francès. Malgrat ésser una mateixa cultura, s'agruparen en diverses ètnies, però seguien compartint la mateixa llengua i uns costums molt semblants.

Els ibers del Baix Llobregat formaren part de l'ètnia dels laietans, que ocupaven l'àrea compresa entre l'actual Maresme i el Garraf. Amb l'aparició de la cultura ibèrica els habitants del Baix Llobregat començaren a abandonar les coves, les quals passaren a ser santuaris i necròpolis, i s'establiren en petits turons de fàcil defensa i fàcil comunicació. Els poblats ibèrics del Baix Llobregat mantenien una intervisibilitat entre ells i dominaven visualment tot el litoral de la comarca. També dominaven tot el recorregut del riu. Allà hi havia petits assentaments dependents d'altres poblats principals. Aquests assentaments constituïen una xarxa especialitzada per a l'explotació del territori, com la producció de ceràmica, l'explotació minera o el conreu de cereals.

Molts dels productes que s'elaboraven a la comarca s'exportaven per tota la Mediterrània a través del port de Montjuïc i del port de les Sorres. Aquest darrer port tenia una ubicació privilegiada dins l'estuari natural del Llobregat i a través d'ell els laietans de la nostra comarca van mantenir relacions comercials amb els comerciants grecs i amb els fenicis.

Precisament, tot endegant en la cerca dels productes grecs que s'han trobat en els poblats de la nostra comarca –com la vaixel·la de luxe de la Penya del Moro-, vam veure que hi havia la possibilitat que els grecs haguessin navegat pel Llobregat i s'haguessin establert a la ciutat de Rubricata, la qual s'associa o bé amb Martorell o bé

amb Rubí. La seva ubicació, però, no és gens clara, i això deixa la porta oberta a una futura línia d'investigació per a altres Treballs de Recerca.

Al segle III aC, quan la cultura ibèrica es trobava en el seu màxim esplendor, els ibers van veure com un conflicte aliè a ells els afectava dins del seu territori. Es tracta de les Guerres Púniques, un conflicte bèl·lic entre cartaginesos i romans. Aquesta guerra s'inicià després que els cartaginesos ja s'haguessin apoderat del sud peninsular i haguessin firmat amb els romans el tractat de l'any 226 aC, pel qual s'establí el riu Ebre com a frontera entre les àrees d'influència púnica i romana a la península Ibèrica. Els cartaginesos, però, atacaren Sagunt -ciutat aliada amb Roma- i l'any 218 aC s'inicià el conflicte.

Els púnics van creuar l'Ebre i travessaren tot l'actual Catalunya fins als Pirineus, sotmetent –sovint, de forma violenta- tots els poblats ibers que trobaven pel camí. Anníbal hi deixà el general Hannó per assegurar els poblats ibers del territori. Malgrat que el Baix Llobregat quedà lluny de la ruta que seguí Anníbal, suposem que Hannó deuria cercar recursos arreu per l'avituallament de les tropes i procuraria assegurar el control del territori. Hi ha algun estudi que afirma que els cartaginesos establiren una base militar a la muntanya de Montjuïc, possiblement a sota de l'actual castell. En cas que fos cert, demostraria que el Baix Llobregat va jugar un paper rellevant en aquest conflicte. Ara bé, de moment no s'han trobat restes arqueològiques que puguin corroborar l'existència d'aquest campament púnic. Sí que observem, però, que durant el s. III aC hi ha un domini del comerç cartaginès al port de les Sorres.

Davant l'estratègia cartaginesa d'atacar Roma des del nord, els romans van venir a la Península per tallar-ne la rereguarda. Van establir la seva base a la colònia grega aliada d'Empúries i des d'allà van anar assegurant-se la costa catalana fins a l'Ebre. De ben segur que l'estuari del Llobregat va tenir un paper fonamental en el control de la costa central catalana, ja que constitueix l'entrada natural del riu cap a l'interior del país. El fet de no trobar restes arqueològiques amb signes de destrucció o de reforçament d'estructures durant aquest període ens fa pensar que els romans s'establiren de forma pacífica al Baix Llobregat, i que els laietans deuriem veure amb bons ulls l'aliança amb Roma perquè els oferia la possibilitat de lliurar-se del domini cartaginès.

Un cop els romans van tenir controlat tot el litoral català es van establir a Tàrraco i, des d'allà, van continuar amb la conquesta de la Península. Els ibers, però, van veure que, malgrat haver-se deslliurat del domini cartaginès, els romans tenien intencions d'establir-se de manera definitiva en el seu territori. És per això que portaren a terme

diverses revoltes, algunes d'elles molt importants, per alliberar-se dels romans i recuperar la seva independència. Malgrat això, aquestes revoltes no van prosperar i els romans van imposar mesures molt dures que van accelerar el procés de desaparició dels ibers i van posar fi a la resistència ibèrica.

L'any 197 aC els romans van dividir la Península en dues províncies i iniciaren la fundació de noves ciutats, com *Emporiae* o *Tarraco*, les quals reberen gran quantitat d'immigrants itàlics. Això comportà la formació d'una societat barrejada i que els ibers anessin abandonant la seva llengua i els seus costums. De fet, a finals del s. II aC al Baix Llobregat pràcticament ja s'havien abandonat bona part dels poblats ibers, i apareix una de les primeres vil·les romanes: la vil·la de Martorell-Enllaç. Aquesta vil·la, situada al costat del congost de Martorell, podria haver estat un assentament clau per al control d'aquest lloc de pas que divideix la comarca en dues parts.

Poc temps després, al s. I aC, esclataren les Guerres Civils romanes, uns conflictes que enfrontaren els dirigents de Roma i que es desenvoluparen, entre altres llocs, a Hispània. El general Sertori, en el transcurs de la Primera Guerra Civil, ocupà la província de la Citerior i oferí als ibers la creació d'un estat independent de Roma. Suposem que això podria haver estat vist pels ibers com una oportunitat d'alliberar-se dels romans, però les tropes senatorials comandades per Pompeu el derrotaren. Per altra banda, la manca de restes ens impedeix determinar quin va ser el paper que tingué el Baix Llobregat durant aquest conflicte. Amb tot, de ben segur deuria patir el tràfic constant de tropes tant per terra com per mar i el seu port deuria haver estat ocupat o fet servir en algun moment per fer-hi escala.

Més tard, una altra guerra civil sacsejà Hispània. Cèsar derrotà les tropes pompeianes establertes a la Península i, un cop acabada la guerra, reorganitzà l'administració i integrà les elits dels poblats romanitzats en els òrgans de govern de les províncies. Al Baix Llobregat, les infraestructures, com el port de les Sorres, ja s'havien romanitzat i s'havien adaptat a les necessitats dels colonitzadors, i la transformació de ciutats com Tàrraco en colònies va suposar l'assimilació total dels ibers al món romà. De fet, els jaciments romans augmenten molt considerablement a finals del s. I aC a la nostra comarca, però la manca de restes que ens concretin el moment de la seva construcció ens dificulta saber si es van fer en època de Cèsar o en època d'August. La gran presència de vil·les romanes en aquest moment al sud de la comarca només s'explica a partir d'una gran explotació agrícola del territori, que ha d'anar lligada a la necessitat de tenir una ciutat que centralitzi tota l'activitat i tot el comerç. La fundació de Bàrcino,

a les darreries del segle –i ja en època d'August-, ens fa pensar que les vil·les que proliferen al Baix Llobregat van lligades a la construcció d'aquesta colònia.

Malgrat tot, s'especulava sobre la possible existència d'una ciutat romana a Montjuïc prèvia a Bàrcino, a causa de diverses troballes d'escultures allà i d'una pedra amb una inscripció que esmenta la construcció d'unes muralles. Això, però, no s'ha pogut demostrar per la falta de restes d'edificacions romanes a la zona.

Després de l'assassinat de Cèsar, Octavi August accedí al poder a Roma i pacificà l'Imperi. Dividí Hispània en tres províncies i vingué a residir uns anys a Tàrraco, per dirigir les campanyes de conquesta del nord peninsular. Paral·lelament, fundà noves ciutats, com la ja esmentada Bàrcino. El fet de construir-se una ciutat emmurallada a prop de la nostra comarca va facilitar que hi hagués una gran densitat de poblament al sud del Baix Llobregat –com a la zona de la vall del Verç, per exemple- que es materialitza amb la gran quantitat de vil·les que es creen, algunes d'elles amb termes incloses, com la de Sant Boi o la de Les Begudes. També va promoure la construcció de noves vies de comunicació, com la Via Augusta, amb una variant que passava per la nostra comarca, en el tram que anava des de Bàrcino fins el Pont del Diable. Hom atribueix en aquest moment històric l'assimilació total dels ibers, que es materialitza amb la desaparició de la seva llengua i de tots els seus poblats. Malgrat tot, en aquest moment encara se segueixen utilitzant algunes coves de la comarca com a santuaris. Cal senyalar que la construcció de Bàrcino comportà que el port de les Sorres perdés importància enfront el port de Montjuïc, que per proximitat a la colònia i a la Via Augusta es convertí en el port hegemònic de la zona.

Finalment, volem destacar que hem observat que a partir del s. I dC es comença a produir una davallada en el nombre de jaciments romans a la comarca. Aquesta davallada anirà en augment i es veurà agreujada per la crisi que pateix el món romà al s. III i IV dC. Posteriorment, les invasions germàniques van significar la fi de l'Imperi Romà d'Occident i, en conseqüència, l'abandonament de la majoria de les vil·les. Malgrat tot, es comencen a concentrar punts de poblament que acabaran originant els primers nuclis medievals. Tot això seria un tema interessant per a un altre Treball de Recerca.

A continuació us adjuntem tots els mapes que han anat apareixent en el cos del treball ordenats de forma cronològica per tal que pugueu comparar i veure l'evolució del poblament a la comarca.

Bibliografia

A continuació us referim tots els llibres i articles que hem consultat a l'hora de redactar els diferents apartats del Treball.

- AAVV, *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia catalana, 1986.
- COLOMA, Carlos; VALBUENA, Manuel de; i COLOMA, Carlos. *Historiadores latinos*. Madrid: Edaf, 1966.
- DINARÈS, Oriol, "Colonia Rubricata: mètode i investigació històrica a la Catalunya de la il·lustració", dins *Universitat de Lleida: Revista d'Arqueologia de Ponent*, 26, 2016. Universitat de Lleida, 2016.
- ESTRABÓN. *Geografia*, Madrid: Ed. Gredos, 1988 (diversos volums).
- GIUNTA, Francesco. *Punica Barcino. La fondazione di Barcellona*. Barcelona: Sezione di studi storici "Alberto Boscolo" dell'Istituto italiano di cultura, 1988.
- MENÉNDEZ, Xavier SOLIAS, Josep Maria. "La romanització del territori meridional de la colònia Bàrcino. El cas de la vall de la riera de Sant Just Desvern (Baix Llobregat)", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* vol. 37. Girona, 1996 [PDF].
- NOGUERA, Jaume. *La conquesta romana de Catalunya*. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2011 [PDF].
- NOLLA, Josep Maria. "La campanya de M. P. Cató a Empúries el 195 aC. Algunes consideracions", dins *Revista de Girona*, n. 108, 1984, pàg. 150-157.
- POLIBI. *Història*. Traducció d'RAMON ARRUFAT, Antoni i BALASCH, Manuel. Barcelona: Alpha, 1935 - 1986. Col·lecció Bernat Metge (diversos volums).
- PLINI el vell. *Història natural*. Traducció d'Olivar, Marçal. Barcelona: Alpha, 1925.
- REVILLA, Víctor i SANTACANA, Joan. *Catalunya Romana*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2015.
- SANTACANA, Joan i SANMARTÍ, Joan. *Els ibers del nord*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2005.
- SOLIAS, Josep Maria. *El poblament del curs inferior del Llobregat en època ibèrica i romana*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1990.
- VILLALBA, Pere. *Orígens dels Països Catalans en els clàssics grecs i llatins*. Barcelona: Alpha, 1984.

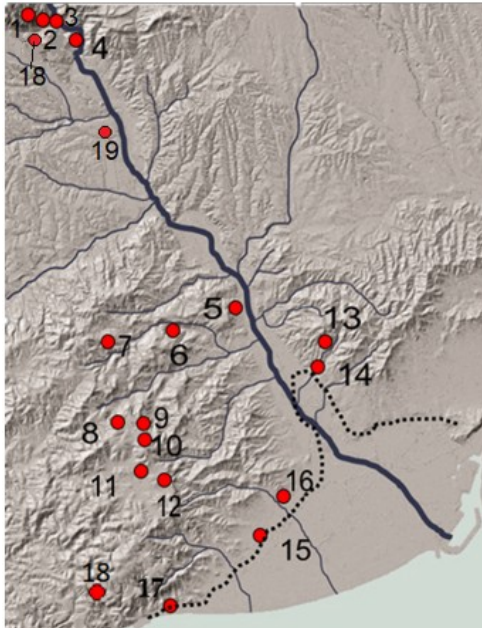
Webgrafia

- AJUNTAMENT DE BEGUES. <<http://www.begues.cat/begues/historia/>>
- AJUNTAMENT DE CASTELLDEFELS .
<https://www.castelldefels.org/ca/doc_generica.asp?dogid=191#page_content>
- AJUNTAMENT DE CORNELLÀ.
<http://ajuntament.cornella.cat/AgendaDocs/Llocs/728/267_informa_RestesArqueologiques.pdf>
- AJUNTAMENT D'ESPLUGUES DE LLOBREGAT. <<http://www.esplugues.cat/la-ciutat/esplugues-ciutat-historica>>
- AJUNTAMENT DE GAVÀ. <<http://www.gavaciutat.cat/bressol-de-cultures>>
- AJUNTAMENT DE MARTORELL. <<http://www.martorell.cat/martorell-el-municipi/historia.htm>>
- AJUNTAMENT DEL PAPIOL.
<<http://www.elpapiol.cat/papiol/apartats/index.php?apartat=38>>
- AJUNTAMENT DE SANT ANDREU DE LA BARCA .
<<http://www.sabarca.cat/Plantilla1/c5ukEh6FaEgL37aE1Qyu9YYPEfRDzrKD>>
- AJUNTAMENT DE SANTA COLOMA DE CERVELLÓ.
<<http://www.santacolomadecervello.cat/MUNICIP/origens.htm>>
- AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE LLOBREGAT.
<<http://www.santfeliu.cat/common/doc/document.faces?xmid=12305>>
- AJUNTAMENT DE SANT JOAN DESPÍ. <<http://www.sjdespi.net/wca/sant-joan-despi/la-historia-de-la-ciutat>>
- AJUNTAMENT DE SANT VICENÇ DELS HORTS.
<<http://www.svh.cat/municipi/sant-vicenc-del-horts/historia/>>
- AJUNTAMENT DE VALLIRANA. <<http://www.vallirana.cat/ca/historia>>
- AJUNTAMENT DE VILADECANS. <<http://www.viladecans.cat/ca/la-ciutat>>
- ARXIU HISTÒRIC SANT JUST DESVERN. <<http://www.santjust.cat/arxiu/lacus.html>>
- CALAIX. Calaix és el dipòsit digital dissenyat per emmagatzemar, preservar i facilitar l'accés a materials digitals del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. <http://calaix.gencat.cat/>
- CENTRE D'ESTUDIS DE GAVÀ.

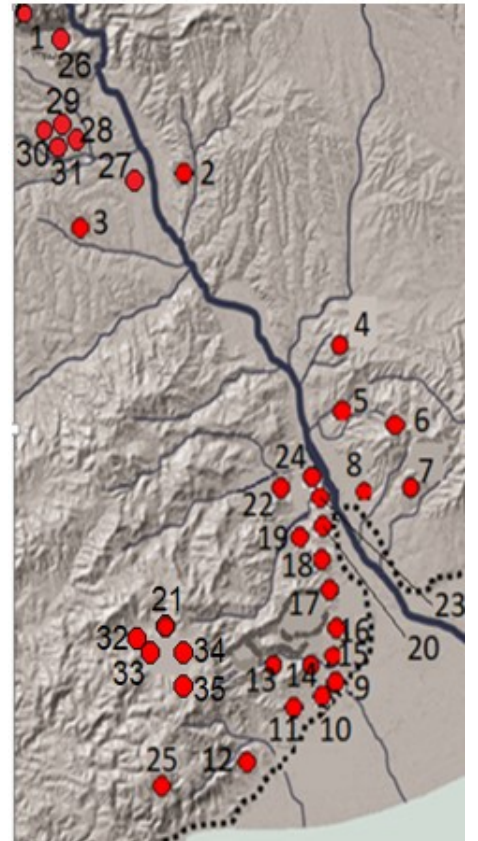
- http://centrestudis.gava.ppe.entitats.diba.cat/wp-content/uploads/sites/10/2015/06/lbers-i-romans_Gava-en-ledat-antiga_context-i-patrimoni.pdf>
- DIARI ARA. <https://www.ara.cat/cultura/Tarragona-Jardins_del_Vapor-Tarraco_0_755324584.html>
 - DIARI EL PAÍS. [article], <https://elpais.com/ccaa/2014/05/18/catalunya/1400440552_710823.html>
 - ENCICLOPEDIA.CAT. Cercador en línia de les obres de l'Enciclopèdia catalana. <<http://www.enciclopedia.cat/>>
 - PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. Pàgina web on hi ha recollits tots els jaciments arqueològics descoberts i documentats a Catalunya <<http://invarque.cultura.gencat.cat>> .
 - PERSEUS DIGITAL LIBRARY. Pàgina web de Tufts University (Massachusetts, USA) on estan publicades la majoria d'obres dels clàssics grecs i llatins, en la seva versió original i la seva traducció a l'anglès. <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>>
 - ROVIRA, Josep Maria. *Cabrera de Mar: arqueologia i patrimoni*. 2007 <<http://www.cabrerademarpatrimoni.cat/index.html>>
 - VIQUIPÈDIA. Enciclopèdia lliure a la Xarxa. S'ha consultat tant en la versió catalana, com en la castellana, com en l'anglesa, ja que els continguts que apareixen per a cada entrada són diferents. <<https://ca.wikipedia.org/wiki/>>

ANNEXOS

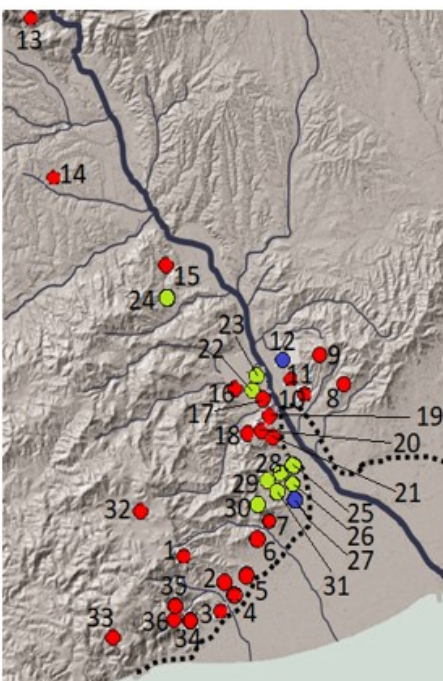
Recull de mapes de poblament

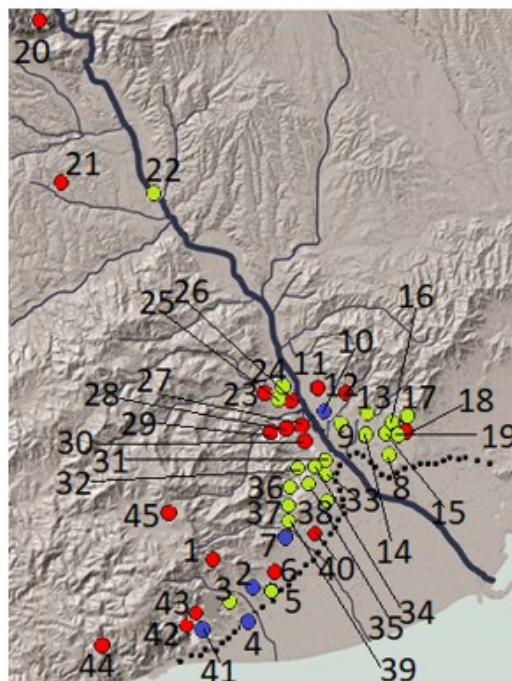
PREIBÈRIC

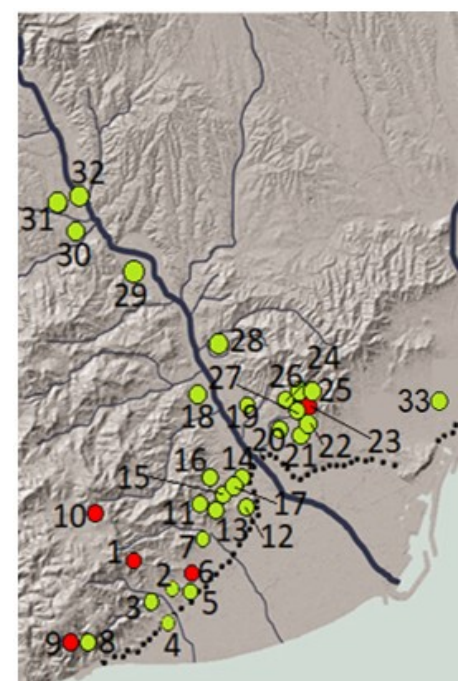
SEGLE VI aC

SEGLE III aC

SEGLE I aC

SEGLE I dC

Taules de jaciments

Les següents taules són un recull de tots els jaciments ibers i romans que s'han trobat fins al moment a la comarca. Han servit per elaborar els mapes cronològics de poblament que apareixen en el cos del treball. Aquestes taules recullen la cronologia del jaciment, el seu ús, un resum de les troballes que s'hi han fet i alguna fotografia, si ens ha semblat prou il·lustrativa.

Per fer l'ordenament dels jaciments, els hem organitzat en dos grans grups: jaciments ibers i jaciments romans. Això sí, si el jaciment inicia la seva activitat en època ibèrica però també és usat durant l'època romana, únicament consta a les taules dels jaciments romans, per tal de no duplicar informació.

Un cop classificats en aquests dos grups, hem fet un segon ordenament per agrupar els jaciments de cada civilització. Hem dividit el territori en dues grans zones, a partir de la divisió natural de la comarca que crea el congost de Martorell: nord –format per aquells municipis que es troben entre la muntanya de Montserrat i el congost de Martorell- i sud –format per tots aquells que es troben un cop passat el congost i fins arribar al mar. Alhora la zona sud l'hem dividida també en dues parts: la banda dreta del riu Llobregat i la banda esquerra.

Dins de cada zona, els jaciments estan ordenats per municipis en sentit nord-sud. I per últim, si en algun municipi hi ha més d'un jaciment, els hem ordenat en funció de la seva antiguitat; és a dir, els més antics primer i els d'època posterior, després; si d'algun es desconeix la cronologia, l'hem posat al final, dins del seu municipi. Ara bé, quan en algun municipi hi ha algun jaciment de característiques especials i amb entitat pròpia, com el port de les Sorres, o les mines de Gavà, els hem posat a continuació dels jaciments més comuns, dins del seu municipi.

JACIMENTS IBÈRICS

PART NORD

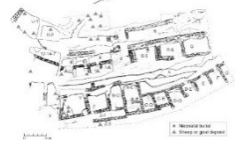
ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
1800 aC - I aC	s. II-I aC	Collbató (Les Soleies).	1956 1972	POBLAT	Desconeguts.	S'hi ha trobat les restes d'una cabana de l'Edat del Bronze. També s'ha trobat les restes d'un molí de pedra i gran acumulació de materials ceràmics, com dolis o àmfores ibèriques i itàliques.	---
s. VII aC - I aC	Època neolítica (5000 aC - 2500 aC)	Collbató (Cova Freda).	1989	FRAGMENTS CERÀMICA IBÈRICA	Primer, en època neolítica, era aprofitada com a lloc d'enterrament. Durant l'època ibèrica va ser usada com a santuari.	Ceràmiques d'època ibèrica, juntament amb inhumacions humanes, destrals polides, ganivets de sílex, una dena de collaret d'alabastre, una peça circular de pedra de pòrfir, punxons, espàtules, un ullal de senglar treballat, cinc-cents vasos de ceràmica (alguns decorats amb relleus).	---
s. VII aC - IV aC	s. VII aC - IV aC	Olesa de Montserrat (Sant Pere Sacama).	1985 1999 2000	FRAGMENTS CERÀMICA IBÈRICA	El lloc en el qual trobem la ceràmica ibèrica s'ha convertit en església, un castell i per últim en una necròpolis.	S'hi ha trobat ceràmica ibèrica feta a mà i amb les superfícies brunyides, i ceràmica àtica del s. IV aC.	
s. VI aC - s. V dC	Desconegut.	Esparreguera (plans de Can Gaspar I).	2011	FRAGMENTS CERÀMIQUES IBÈRIQUES	Desconeguts.	Fragments de ceràmica oxidada al torn, fragments d'àmfores i de vaixel·la.	---
s. VI aC - s. V dC	Desconegut.	Esparreguera (carretera)	2011	FRAGMENTS DE CERÀMIQUES	Desconeguts.	Grans quantitats de material ceràmic oxidat a	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
		d'Esparreguera, km. 1)		IBÈRIQUES		torn, la major part dels quals correspon a grans recipients d'emmagatzematge, com àmfora iberoromana i tègula	
s. VI aC – s. V dC	Desconegut.	Esparreguera (bosquet de Can Galceran).	2011	FRAGMENTS DE CERÀMIQUES IBÈRIQUES	Desconeguts.	Fragments de ceràmica oxidada al torn i fragments de grans vasos d'emmagatzematge.	---
s. VI aC – s. XV dC	s. II – I aC	Esparreguera (serra de la Guardiola o El Castell).	1998 2009	POSSIBLE CAMP DE SITGES	En època medieval s'hi aixecà una torre de defensa.	Dues sitges, restes d'àmfores, material ceràmic divers,	---
s. X aC -VI aC	s. VII-VI aC	Abrera (Camp dels Soldats).	2008 2009	CAMP DE SITGES	Desconeguts. S'ha intentat localitzar, sense èxit, alguna estructura de poblament al voltant del jaciment.	S'hi ha trobat tres sitges, ceràmica feta a mà i al torn. També s'hi ha trobat material metal·lúrgic, com una bola de bronze allargada i un motlle, en molt mal estat de conservació.	
s. VII aC -I aC	s. VII-I aC	Sant Esteve Sesrovires (Beguda Alta).	2000	FRAGMENTS CERÀMICA IBÈRICA	Desconeguts.	S'hi ha trobat ceràmica ibèrica.	---

JACIMENTS IBÈRICS

PART SUD – BANDA ESQUERRA

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. VI aC	s. VI aC	El Papiol (a Can Rabella).	1982	CERÀMICA IBÈRICA	Desconeguts.	Restes de ceràmiques i àmfores ibèriques.	---
s. VI aC	s. VI aC	El Papiol (puig Madrona)	1998	ESTRUCTURA IBÈRICA Es tracta d'uns murs que formen una habitació, juntament amb restes de ceràmica escampades per la superfície. L'any 1998 es va intentar determinar si les estructures formarien un poblat ibèric, però els resultats foren negatius.	Desconeguts.	Restes de ceràmiques ibèriques i murs d'algun tipus d'estructura.	---
s. IV aC – I aC	s. II – s. I aC	Molins de Rei (Santa Creu d'Olorda).	1970, 1979 i 1985	POBLAT IBÈRIC No es pot investigar aquest poblat a causa de la continua degradació que pateix per l'acció de la fàbrica de Ciments Molins, que ja ha destruït bona part de les restes.	Desconeguts.	Restes de ceràmiques, un mur perimetral, una habitació i tres sitges.	---
s. III aC – II aC	s. III – II aC	Molins de Rei (jaciment pça. Bruixes I).	1972, 1973 i 1998	CERÀMIQUES	Desconeguts.	Restes de ceràmiques i d'àmfores ibèriques.	---
s. III aC – II aC	s. III – II aC	Molins de Rei (jaciment pça. Bruixes II).	1972, 1973, 1998 i 2002	POBLAT IBÈRIC	Podria tractar-se d'un poblat ibèric que, posteriorment, s'hauria transformat en una vil·la romana.	Dos dipòsits amb paviment d' <i>opus signinum</i> , parets arrebossades amb morter de calç, dues sitges, restes de ceràmiques i àmfores i	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
						una estructura circular de pedra amb una porta i llar de foc, amb restes de <i>tegulae</i> al seu interior i paviment de terra piconada.	
4000 aC – s. III dC	4000 aC – s. III dC	Sant Feliu de Llobregat (Les Grasses).	1996	EXPLOTACIÓ AGRÍCOLA	Desconeguts.	8 sitges, restes de 13 estructures ibèriques i 1 de romana, un forn de calç	---
s. III aC – I aC	s. III aC – I aC	Sant Feliu de Llobregat (finca Can Miano).	1988	POBLAT IBÈRIC	Desconeguts.	Un camp de sitges, un dipòsit i 900 fitxes circulars de ceràmica.	---
s. III aC – I aC	s. III aC – I aC	Sant Feliu de Llobregat (al Turó de la Garsa).	1988	CAMP DE SITGES	Desconeguts.	Diverses sitges i restes de ceràmiques.	---
Desconegut.	Desconegut.	Sant Feliu de Llobregat (Torre Abadal).	1977 i 1988	CERÀMIQUES	Desconeguts.	Restes de ceràmiques ibèriques a la superfície.	---
s. VI aC – s. II aC	s. VI aC – s. II aC	Sant Just Desvern (al turó de la Penya del Moro).	1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 2001, 2003 i 2008.	POBLAT IBÈRIC Situat al turó de la Penya del Moro, les cases d'aquest poblat estaven ubicades als pendents de la muntanya. Es troben localitzades als vessants assolats, des de llevant i migjorn fins a ponent. No s'hi ha trobat cap estructura defensiva. Les cases estan assentades sobre unes terrasses excavades seguint el desnivell del turó i compten	Hi ha cases que presenten més d'una entrada, cosa que fa pensar que podrien tenir més d'un ús. En un dels habitatges s'hi ha trobat una sitja, l'única localitzada en tot el poblat, cosa que ens permet deduir que podria haver tingut un altre ús que no pas el d'emmagatzematge.	S'hi ha trobat ceràmica de la primera Edat del Ferro, ceràmica ibèrica feta a mà (n'hi ha que tenen decoració i d'altres que no), molins i morters de pedra, una vaixela de luxe importada (àtiques, amb decoració de figures roges...), àmfores (ibèriques, púniques...), objectes metàl·lics, objectes fets amb os i un retall d'una plaqueta de plom, amb una inscripció	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
				amb murs de contenció. Hi ha l'existència de carrerons que no segueixen un traçat continu, sinó que fan un recorregut una mica laberíntic. Les cases presenten, generalment, una llar de foc al mig de les habitacions i en una d'elles s'hi ha trobat una sitja.		on hi apareixen lletres ibèriques.	

JACIMENTS IBÈRICS

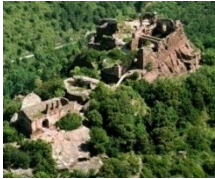

PART SUD – BANDA DRETA

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. VII aC – s. V dC	s. I aC – s. V dC	Pallejà (Ca l'Espluga)	2003 2006	LLOC D'EMMAGATZEMATGE	No n'hi ha.	Sitges d'època ibèrica amb material ceràmic i parets d' <i>opus signinum</i> , d'època romana trobem una sitja amb murs d' <i>opus signinum</i> del s. I dC. Ocupació romana baix imperial amb materials ceràmics i difícils de documentar.	---
s. VII aC - s. I aC	s. III aC – s. II aC	Sant Vicenç dels Horts (E.S. Les Palmeres).	1990	SITJA AMB MATERIAL CERÀMIC	No n'hi ha.	Fragment de ceràmica grecoitàlica, ceràmica oxidada al torn, vora de càlat, ceràmica a mà, gran quantitat d'escòria de ferro i de ceràmica, ossos de bestiar i dues mandíbules de dos espècimens de porc senglar i restes d'edificació desconeguda.	
s. VII aC - s. I aC	s. VII aC - s. I aC	Sant Vicenç dels Horts (Puig Castellar)	1956 1962 1985 1997	ASSENTAMENT IBÈRIC	No n'hi ha.	Petita explotació de ferro local, ceràmica ibèrica, ceràmica llatina, paret fina de ceràmica tardorepublicana i dues sitges.	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. VII aC - s. I aC	s. VII aC - s. I aC	Santa Coloma de Cervelló (Torre Salvana)	Desconeguts	CERÀMICA IBÈRICA	No n'hi ha.	Ceràmica d'època ibèrica.	---
s. VII aC - s. I aC	s. VII aC - s. I aC	Santa Coloma de Cervelló (Can Colomer)	Desconeguts	CERÀMICA IBÈRICA	No n'hi ha.	Ceràmica d'època ibèrica.	---
s. VII aC - s. I aC	s. VII aC - s. I aC	Santa Coloma de Cervelló (puig del Cartró)	Desconeguts	CERÀMICA IBÈRICA	No n'hi ha.	Ceràmica d'època ibèrica.	---
s. VII aC - s. I aC	s. VII aC - s. I aC	Santa Coloma de Cervelló (camí de can Ros del Llor)	Desconeguts	CERÀMICA IBÈRICA	No n'hi ha.	Ceràmica d'època ibèrica i unes sitges.	---
s. VII aC - s. I aC	s. VII aC - s. I aC	Santa Coloma de Cervelló (Montpedrós)	Desconeguts	CERÀMICA IBÈRICA	No n'hi ha.	Ceràmica d'època ibèrica.	---
9000 aC - s. V dC	s. III aC - s. V dC	Begues (cova de Sant Sadurní)	1981 1982 1983 1984 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007	DIVERSOS MATERIALS I CERÀMICA IBÈRICA I ROMANA	Comença sent un lloc d'habitatge i acaba sent un lloc d'enterrament. Inhumació col·lectiva	Ceràmiques d'importació africana, àmfores, pedra petita i materials representatius, ceràmica ibèrica pintada.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
			2008 2009 2010 2011				
2.200 aC – s. I aC	2.200 aC – s. I aC	Begues (cova Cassimanya)	Desconeguts	NECRÒPOLIS	No n'hi ha.	Diversos trossos d'ossos tant de fauna com d'éssers humans, ganivets de sílex, punta de llança de sílex, botons d'os .	---
s. VII aC – s. XV dC	s. VII aC – s. XV dC	Sant Boi (puig del Castell - c/ Montevideo)	1995 1998 1999	LLOC D'HABITACIÓ AMB ESTRUCTURES DE POBLAT	Ocupació medieval.	Dos trams de mur de cronologia ibèrica. Ceràmica d'èpoques diverses.	
s. VII aC – s. XXI dC	s. VII aC – s. XXI dC	Sant Boi (Torre del Fonollar)	1992 1996 2009	CERÀMICA IBÈRICA I ROMANA. MUR D'OPUS SPICATUM	No n'hi ha.	Mur d' <i>opus spicatum</i> amb un mur associat a aquest. També s'hi ha trobat tres sitges.	---
s. V aC – I aC	s. V aC – I aC	Sant Boi (camí vell del Llor)	1983 1991 2010	CERÀMICA DIVERSA I MONEDES	No n'hi ha.	Ceràmica grega, púnica, gàl·lica, itàlica i ibèrica. Monedes ibèriques i un denari d'argent romà, dues sitges.	---
s. V aC – s. XVIII dC	s. V aC – s. XVIII dC	Sant Boi (casc antic)	1981 2002 2005 2006 2007	INHUMACIÓ HUMANA I MUR D'OPUS SIGNINUM	Assentament des de període ibèric fins a Baix Imperi Romà.	Tres sitges, material ceràmic i enterrament en sitja d'època ibèrica. D'època romana tenim un mur d' <i>opus signinum</i> .	
s. I aC	s. I aC	Sant Boi (Estadi municipal d'atletisme)	2013	SITJA	No n'hi ha.	Sitja amb restes de material ceràmic i lític d'època ibèrica.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. VII aC – s. XV dC	s. VII aC – s. V dC	Viladecans (Les Oliveres)	2001 2013	CERÀMICA IBÈRICA I ROOMANA	En època ibèrica es un camp de sitges, en època romana es construeix una vil·la i aquesta segueix fins a l'època medieval.	Ceràmica ibèrica de pasta "sandvitx", àmfora púnica d'Eivissa i ceràmica romana.	---
s. VII aC – s. XXI dC	s. VII aC – s. V dC	Viladecans (Can Tries)	1983 1985 2008	SITGES AMB MATERIAL CERÀMIC AL FONTS	No n'hi ha.	Dues sitges amb material ceràmic romà i medieval a l'interior, ceràmica ibèrica, una àmfora i una voreta de vernís negre.	---
s. VII aC – s. V dC	s. VII aC – s. V dC	Viladecans(vinya del torrent de Sales)	2013	FRAGMENTES DE CERÀMICA	No n'hi ha.	Restes de ceràmica romana, ibèrica i de cuina africana.	---
s. VII aC – s. XXI dC	s. VII aC – s. V dC	Viladecans(Can Tries)	1983 1985 2008	SITGES AMB MATERIAL CERÀMIC AL FONTS	No n'hi ha.	Dues sitges amb material ceràmic romà i medieval a l'interior, ceràmica ibèrica, una àmfora i una voreta de vernís negre.	---
s. VII aC – s. XV dC	s. VII aC – s. V dC	Viladecans (ancoratge de Les Sorres)	1960 1980	PORT OBERT AMB RESTES DE NAUFRAGIS	No n'hi ha.	Ceràmiques i vaixells enfonsats, alguns amb la fusta del buc.	---
s. VII aC - s. V dC	s. VII aC - s. V dC	Gavà (Can Torrents)	Desconegut.	NECRÒPOLIS	No n'hi ha.	Restes de ceràmica ibèrica i romana (ceràmica nord-africana). Aquesta es feia servir per als enterraments. També s'hi han trobat ossos humans.	---
s. VII aC - s. V dC	s. VII aC - s. V dC	Gavà (Can Llong)	Desconegut	CERÀMIQUES IBÈRIQUES I ROMANES	No n'hi ha.	Ceràmica Ibèrica i romana	---
s. VII aC - V dC	s. VII aC - V dC	Gavà (camí de la Sentiu).	1982	SITJA IBÈRICA. RESTES FORN DE CERÀMICA	Desconeguts.	Restes d'un forn romà de ceràmica, d'una sitja i d'un mur de pedra. També s'ha trobat una campaniana.	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. VI aC – I aC	?	Gavà (castell d'Eramprunyà)	2011	<p>RESTES CERÀMIQUES IBÈRIQUES</p> <p>Ocupació extensa del turó en època ibèrica, tot i que encara no es coneixen estructures associades a aquest moment cronològic.</p>	En el turó s'hi edificà el castell d'Eramprunyà, documentat el 957 dC per primera vegada.	<p>Fragments de ceràmiques i d'envasos d'època ibèrica. També cal destacar un retall artificial de planta ovalada i difícil interpretació a causa de les reduïdes dimensions del sondeig obert en l'esplanada inferior del recinte clos del castell. Així mateix, s'han trobat en estrats de rebliment del recinte sobirà fragments ceràmics ibèrics.</p>	
s. V aC - I dC	s. V - I aC	Gavà (turó d'El Calamot)	1977	<p>PUNT ESTRATÈGIC I DE DEFENSA</p> <p>El Calamot és una talaia natural que, en època ibèrica (s. VI aC), es trobava a 500 metres del mar.</p>	Es creu que, en primer lloc, s'utilitzà com a punt estratègic i de vigilància. Després, els arqueòlegs dubten de si es va transformar en poblat, perquè encara que hi ha restes d'habitacions, el jaciment no presenta suficients indicis per tal de considerar-lo com a lloc de residència.	<p>Restes de diverses habitacions excavades a la vertical del turó, però no s'hi ha trobat cap estructura a causa que és un indret molt exposat a l'erosió. També s'han trobat, en un radi d'1km al voltant del turó, restes de ceràmiques, <i>tegulae</i> i <i>terra sigillata</i>.</p>	
s. V aC - I aC	s. V - I aC	Gavà (carrer Pompeu Fabra/ Can Trias)	1984	SITJA	No n'hi ha.	Materials d'època ibèrica i d'època romana.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. IV / III aC - s. V dC	s. III - I aC	Gavà (antic ancoratge de Les Sorres)	2005 2010 2011	<p style="text-align: center;">PORT</p> <p>Es va aprofitar el port natural que oferia la zona en aquella època. Com que encara no existia l'actual delta, la zona era una gran badia delimitada pel contrafort del massís del Garraf (on s'ubicava el port), la muntanya de Montjuïc, la serra de Collserola i la falla del Llobregat.</p>	<p>Se suposa que el port va començar a existir de forma espontània com a port natural dels poblats ibèrics del Calamot (Gavà) i del Turó del Castell (Castelldefels). Aquests poblats van començar a exportar productes locals, com àmfores o cereals. Més tard, entre els s. III i I aC, el port va iniciar un important comerç entre els poblats ibers de la zona (els quals exportaven vi, ferro, plom, plata i material de les mines prehistòriques de Gavà) i l'Imperi Romà (del qual importaven vi italià i ceràmica). Durant aquests segles el comerç del port de Les Sorres coexistia amb el del port de Montjuïc. A partir del s. I dC, però, el comerç va centralitzar-se a Barcelona i l'activitat al de Les Sorres va decaure.</p>		
5.000aC- s. V dC	s. VII aC- V dC	Gavà (carrer Clara Campoamor amb rambla Pompeu Fabra)	2006 i 2007	CENTRE DE PRODUCCIÓ MINERA	No n'hi ha.	Mines prehistòriques que en època romana van ser usades per a l'extracció del ferro.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
4.000 aC - s. V dC	Època neolític-ca.	Gavà (al jaciment de les mines prehistòriques de la localitat i al carrer Roger de Flor)	1981-1986 1988-1995 1997-2008 2011 2012	MINA DE FERRO Els ibers i els romans van utilitzar dos mètodes d'excavació: a celobert, mitjançant trinxeres allargassades, i subterrània, seguint el model dels neolítics.	Les mines són d'origen prehistòric (tenen uns 5.500 anys aprox.). Els habitants del neolític van aprofitar les mines per extreure-hi variscita, quars i ocre. Durant les èpoques ibèrica i romana, però, les mines van servir per obtenir ferro.	A part de totes les troballes d'època neolítica, les quals no detallarem en aquesta taula, d'època iberoromana s'hi han trobat les estructures mineres a celobert i les subterrànies. De les mines subterrànies d'origen romà, únicament se'n conserva una, la mina 11, amb unes tècniques d'excavació més avançades que les neolítiques i una grandària superior a les altres.	
s. VI aC - s. V dC	s. VI aC - s. V dC	Gavà (Complex miner de Roca Bruna)	1972 1990 2005 2006 2011	MINES DE FERRO I NECRÒPOLIS	No se sap ben bé si el jaciment va ser utilitzat com a mina en primer lloc i, posteriorment, com a lloc d'enterrament, o si bé va ser a la inversa. Tampoc s'ha pogut determinar de quin època són els enterraments a causa de les restes tan minses d'ossos que s'hi han trobat.	Per una banda, a la necròpolis s'hi ha trobat una llosa de marbre amb inscripcions llatines i diverses fosses d'enterraments individuals. Per altra banda, s'han localitzat 9 mines de ferro d'explotació a celobert i 5 d'explotació subterrània.	---
s. III aC - I aC	s. III - I aC	Gavà (avinguda Joan Carles I)	1984 2004	SITJA	No n'hi ha.	Ceràmica ibèrica, restes d'àmfores, de càlats, trossos de paviment d' <i>opus signinum</i> , claus de ferro, fragments d'ossos i una dent ovicaprina.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. VII aC – s. XXI dC	s. II aC –s. XV dC	Castelldefels (Castell)	1984 1989 1990 1991 1992 1994 1995 2004	POBLAT IBÈRIC I VIL·LA ROMANA	Inicialment poblat laietà i amb la romanització es transformà en un assentament d'explotació agrícola romà; en època medieval començà essent un temple. Però finalment construïren el Castell	Estructures de restes ibèriques malmeses, restes de vil·la romana, restes de l'església de Santa Maria i finalment el Castell, que encara hi ha avui en dia.	---
s. III aC - s. I aC	s. III aC - s. I aC	Castelldefels (Torre Barona)	Desconeguts	CERÀMICA IBÈRICA	No n'hi ha.	Ceràmica ibèrica.	---

JACIMENTS ROMANS

PART NORD

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. III aC – s. XV dC	s. III aC – s. XV dC	Sant Esteve de Sesrovires (torrent de can Margarit)	2001	CERÀMICA COMUNA ROMANA	Ocupació medieval	Abundant presència de material ceràmic medieval, acompanyat d'escassos fragments de ceràmica comuna romana.	---
s. III aC – VI dC	s. III aC – VI dC	Martorell (conjunt arqueològic de Santa Margarida)	1980	VIL·LA ROMANA D'AD FINES Indicis arqueològics que porten a suposar que el lloc era una vil·la romana o bé la mansió situada <i>Ad fines</i> , mencionada per les fonts literàries romanes.	Es transforma en església entre la fi de l'Imperi Romà i durant l'època medieval (segles V-VI).	S'hi ha trobat els fonaments i el paviment de l'església paleocristiana. També s'hi ha trobat ceràmica sigil·lada, estructures murals i paviments d' <i>opus signinum</i> . A més s'ha descobert un mil·liari de l'emperador Magnenci (350-353).	
s. II aC – III dC	s. II aC - III dC	Martorell (estació de Martorell Enllaç).	1965	VIL·LA ROMANA Habitacions i altres estructures d'una vil·la romana. Hi ha diverses estructures ben diferenciades, construïdes en diferents etapes (de morter amb calç i sorra, de tàpia...).	Va ser abandonada i no presenta altres usos.	S'hi ha descobert les restes de les habitacions.	 <small>Vista general de les excavacions dels 1965.</small>
s. I aC		Martorell (pont del Diable)	No s'ha excavat, ja que es troba a la superfície.	Pont d'origen romà, construït l'any 10 aC. Era el tram de la Via Augusta que creuava el riu <i>Rubricatus</i> , punt de	El pont ha continuat mantenint el seu ús original: permetre creuar el riu.	S'hi ha trobat un conjunt de 17 marques epigràfiques al contrafort esquerre del pont. Allà hi ha, com si es tractés d'un mil·liari, el nom	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
			Malgrat això, s'hi ha realitzat intervencions arqueològiques en els anys 1997, 1998 i 1999. Ha estat reconstruït en els anys 1143, 1283 i 1963 i restaurat l'any 1768.	parada entre <i>Arraona</i> (Sabadell) i <i>Antistiana</i> (Vilafranca del Penedès?). D'època romana es conserva un arc triomfal del segle II dC i els contraforts (estreps) del pont. El pont actual és una reconstrucció gòtica de l'any 1143. El pont té una longitud de 120 metres de llargada i les restes romanes estan fetes d' <i>opus caementicium</i> . La pedra utilitzada és gres vermell i pedra calcària.		de diverses legions (12 de la legió IV Macedònica, 3 de la VI Víctrix i dues de la X Gèmina). A més, també tenim 4 àmfores romanes de producció local i la motllura procedent de l'arc de triomf per fer les mesures per a la pedra calcària.	

JACIMENTS ROMANS

PART SUD – BANDA ESQUERRA

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. III dC	s. III dC	El Papiol.	1983, 1985, 2001, 2005 i 2007. Actualment aquest jaciment està destruït a causa de la construcció de l'autopista B-30. L'any 2005 es va tancar el dipòsit per tal d'ampliar l'autopista AP-7. L'any 2007 es va fer una altra excavació per veure què era el que es conservava del jaciment.	VIL·LA ROMANA DE CAN TINTORER	Desconeguts.	<p>Els murs d'una <i>habitació</i> de 15x6 metres fets amb <i>opus caementicium</i> i morter de calç, amb un paviment d'<i>opus signinum</i>. També s'hi ha trobat unes escales en un costat de l'<i>habitació</i>. Aquesta <i>habitació</i> sembla ésser una piscina. A 100 metres d'aquesta piscina hi ha un dipòsit d'aigua, recobert amb <i>tegulae</i>. I connectat a una claveguera, feta amb parets de pedra. A dalt de l'escalinata hi ha les restes d'una habitació. Més tard, l'any 1985 va trobar-se al jaciment un cap de terracota i un forn d'àmfores. L'any 2007, en la darrera excavació, s'hi van trobar restes de ceràmiques i d'un altre mur.</p>	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. I aC – II dC	s. I aC	Sant Feliu de Llobregat (al Mas Lluí).	1993, 1995, 1997 i excavacions clandestines fetes per particulars anys anteriors.	FORNS ROMANS Es tracta de dos forns que formaven part d'un recinte industrial de la vil·la romana de Ticiano, la qual encara no ha estat localitzada amb precisió, tot i que es té constància de la seva existència.	Els forns van deixar d'utilitzar-se al segle I dC.	L'any 1993 s'hi va trobar un gran forn, amb corredor de ventilació, la seva càmera de foc i la graella. L'any 1997 van trobar un altre forn, fet de maó i tovots i recolzat en el desnivell de la muntanya. També s'hi ha trobat ceràmica ibèrica i ceràmica romana, entre els termes municipals de Sant Just Desvern i Sant Feliu de Llobregat.	
s. I dC – V dC	s. I – V dC	Sant Feliu de Llobregat (sota plaça de la Vila).	1976, a causa de l'enderroc de la casa coneguda com Ca l'Estanquer.	VIL·LA ROMANA DE TICIANO Restes del que sembla una vil·la romana amb una activitat agrícola força important.	Desconeguts. Actualment ja no s'hi pot excavar perquè s'hi ha construït a sobre.	Ceràmica sigil·lada hispànica, un paviment d' <i>opus signinum</i> i un mur d'una possible vil·la romana que té continuïtat a sota de les cases de la plaça.	---
s. I aC – IV dC	s. I-II dC	Sant Joan Despí (sota ciutat esportiva Joan Gamper).	1985 i 2001	VIL·LA ROMANA DE LES BEGUDES Vil·la romana independent de la vil·la del centre de Sant Joan. Es tractaria d'una vil·la romana amb una intensa explotació agrícola. També s'han trobat indicis del que podrien ser restes d'unes termes, a partir d'unes columnes que aparenten ser un	No hi ha cap evidència que demostrï que la vil·la, tal i com passà en moltes altres, canviés d'usos. Es creu que la vil·la romana va ser abandonada, possiblement a causa de la proximitat amb la vil·la de Vico Miziano.	Ceràmiques romanes, un forn de calç, tres habitacions i tres sitges. Restes d'un possible hipocaust i d'un dipòsit d'aigua.	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
				hipocaust. Cal destacar també les restes d'un gran dipòsit d'aigua, que comptava amb un contrafort intern.			
s. I aC – IV dC	s. I-II dC	Sant Joan Despí (sota església).	1985	VIL·LA ROMANA DE VICO MIZIANO Vil·la romana força important, que donà lloc al naixement de Sant Joan Despí. Aquesta vil·la estava situada, estratègicament, entre el riu i un dels dos ramals de la Via Augusta.	Les restes trobades demostren una intensa activitat agrícola. Al s. IV dC es va aprofitar la vil·la per fer-hi un camp de sitges i s'hi construï al damunt, aprofitant també les pedres per construir altres edificis.	Fragments de marbre i de tesselles d'un mosaic i restes del que segurament era un aqüeducte que subministrava aigua a la vil·la. Restes de les habitacions de la vil·la romana, situades 50 metres més avall de la plaça de l'Església.	
s. I dC – IV dC	s. I - IV dC	Sant Joan Despí (carrer del Ferrocarril, entre la vorera i la via del tren).	1981, 1999 i 2004.	VIL·LA ROMANA Possible vil·la romana independent de la del carrer Bon Viatge, tot i estar a 400 metres de distància.	No presenta canvis d'usos. L'any 2004, a causa d'unes obres al carrer, l'Ajuntament va decidir traslladar el paviment d' <i>opus signinum</i> a un magatzem del municipi.	S'hi ha trobat restes d'una habitació, amb un paviment d' <i>opus signinum</i> , d'1,30 metres d'amplada i 8,38 metres de llargada. Està fet amb morter de calç i ceràmica.	---
Desconegut.	Desconegut.	Sant Joan Despí (Creu d'en Muntaner).	2007	JACIMENT DEL PLA DEL VENT L'any 2007, al costat de les restes d'un fons de cabana de l'època de Bronze, s'hi van trobar ceràmiques d'època romana.	Desconeguts.	Ceràmiques d'època romana.	---
s. I dC – II dC	s. I – II dC	Sant Just Desvern (Parc de	1986, 1988, 2006 i 2007.	VIL·LA ROMANA	Desconeguts.	Un dipòsit amb paviment d' <i>opus signinum</i> , una fossa de cendres i dues sitges.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
		Torreblanca).				També s'hi ha trobat les restes del que sembla ser un forn i falques per encaixar-hi una doli.	
s. I dC – III dC	Desconegut.	Sant Just Desvern (a la carretera Reial).	2003, 2004, 2006 i 2007.	VIL·LA ROMANA	Desconegut. L'any 2004, amb la construcció del Trambaix, tot el jaciment va ser enterrat El lacus, però, va ser traslladat al Parc de Camp Roig, juntament amb el paviment d' <i>opus signinum</i> .	S'hi ha trobat un mur de pedra arrebossat amb calç. També han aparegut 4 habitacions delimitades per murs de pedra, un paviment d' <i>opus signinum</i> , 5 sitges, una doli, un lacus per emmagatzemar oli i un soterrani amb funcions de magatzem.	
s. I dC – III dC	s. I – III dC	Sant Just Desvern (Can Ginestar).	1984, 2002 i 2006.	LLOC D'ENTERRAMENT	Desconeguts.	Restes humanes, ceràmiques i dues sitges d'època romana.	---
s. I dC – V dC	s. II-III dC	Sant Just Desvern (Can Sagrera).	1979, 2006 i 2013.	CAMP DE SITGES	Desconeguts.	Un conjunt de 14 sitges en vertical, un mur i un paviment d' <i>opus signinum</i> .	
s. III dC	s. III dC	Sant Just Desvern (Can Biosca).	2007.	ABOCAMENTS DE CERÀMICA	Desconeguts.	Restes de ceràmiques del segle III dC. No s'hi ha trobat cap estructura.	---
s. III dC	s. III dC	Sant Just Desvern (a Can Vilar).	Intervenció a la superfície l'any 2006. No s'ha excavat.	Desconegut.	Desconeguts.	Restes de murs, de <i>tegulae</i> i de ceràmiques romanes.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. III dC – V dC	s. III – V dC	Sant Just Desvern (Can Modolell).	1985, 1992, 2003 i 2004.	MOSAIC ROMÀ (actualment destruït).	Com que s'ha trobat un mosaic en aquesta zona de Sant Just Desvern, tot fa pensar que podria haver-hi una vil·la romana.	Un mosaic de 7,4 x 2,92 metres, policromat amb color blau, blanc, rosat, taronja i negre. El mosaic, mentre era traslladat a Barcelona, va trencar-se i va acabar destruït. L'any 1992 s'hi van trobar restes de ceràmiques, d'àmfores i altres materials constructius d'època romana. Cal destacar que 50 anys enrere, l'any 1942, uns obrers van trobar una figureta de terracota d'època romana.	---
Desconegut.	Desconegut.	Sant Just Desvern (finca agrícola de Can Oliveres).	1968 i 2006.	RESTES DIVERSES DE DIFERENTS ÈPOQUES A més de les restes romanes, hi ha restes d'enterraments d'època neolítica al mateix lloc.	Desconeguts.	En aquest jaciment s'hi ha trobat una sitja, dos murs, una canalització i un paviment d' <i>opus signinum</i> , tots ells d'època romana.	---
Desconegut.	Desconegut.	Esplugues de Llobregat (sota església Santa Magdalena)	No s'ha excavat.	VIL·LA ROMANA Paviment romà amb la tècnica de l' <i>opus spicatum</i> , del qual se sospita que formava part d'una vil·la romana.	Desconeguts.	Pedres disposades amb la tècnica de l' <i>opus spicatum</i> , que formen un paviment d'origen romà.	---
s. II dC	s. II dC	Cornellà (pça. Església).	2009	FOSES DE PREMSA DE VI Dues fosses de maniobres associades a dues premses de vi. Són dues obertures en forma	De les dues fosses, la primera ha restat en desús fins l'any 2009, quan es va excavar. La segona, en canvi, va ser aprofitada en temps	A la primera fossa s'hi han trobat ferros de l'estructura, una considerable quantitat de monedes i una gran quantitat de fusta i cendra abocades allà per omplir	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
				rectangular excavades al terra, on hi havia dues estructures de fusta encarregades de fer el treball de contrapès de les bigues de la premsa.	posteriors per fer-hi una sitja. Més tard, al segle XVIII, aquesta fossa va servir per adequar els límits de la fossa comuna de l'església.	l'estructura un cop va entrar en desús. A la segona fossa no s'hi ha trobat gran cosa, ja que posteriorment experimentà uns altres usos.	
s. II dC	s. II dC	Cornellà (sota església).	2009	VIL·LA ROMANA Murs que permeten definir quatre habitacions de forma rectangular de la vil·la romana. Estan fets amb encofrat de calç i amb pedra.	La vil·la s'abandonà i fou aprofitada com a cementiri, amb restes humanes que daten del segle X dC. Durant els segles XIV i XV la vil·la va utilitzar-se per fer una activitat relacionada amb l'obtenció de vi. Al segle XVIII, els murs van utilitzar-se com a fonaments de l'antiga església de Cornellà.	Els murs de la vil·la, sitges i ceràmiques d'època romana i un enterrament d'època medieval.	

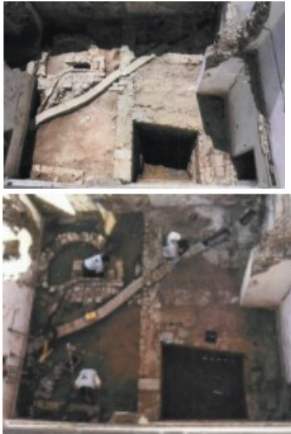

JACIMENTS ROMANS

PART SUD – BANDA DRETA

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. II aC – II dC	s. II aC – II dC	Sant Andreu de la Barca (Sta. Madrona del Palau)	No consta	LLOC D'HABITATGE AMB ESTRUCTURES D'UNA VIL·LA	No n'hi ha.	Paviment amb parets de pedra de calç, ceràmica comuna ibèrica, àmfora de boca plana i restes de quatre molins.	---
s. II aC – II dC	s. II aC – II dC	Sant Andreu de la Barca (Can Preses)	No consta	CERÀMICA ROMANA	No n'hi ha.	Ceràmica romana: sigil·lada clara, tègula, ímbrex, cuina africana i àmfora itàlica.	---
s. III dC – XV dC	s. III dC – XV dC	Sant Andreu de la Barca (necròpolis de can Puigbó)	1997 2001	NECRÒPOLIS	No n'hi ha.	Trenta cossos enterrats de diverses maneres (d'entre aquests, quatre són nens) i diverses ofrenes funeràries.	---
s. III aC – s. V dC	s. III aC – s. V dC	Sant Vicenç dels Horts (carrer Rafael Casanova)	2008	RESTES DE MUR I MATERIAL DE CONSTRUCCIÓ	No n'hi ha.	Dos trossos de mur de poca entitat i presència de carbons i fragments informes de ceràmica d'època romana, així com material constructiu.	---
s. III aC – s. XVIII	s. III aC – s. V dC	Sant Vicenç dels Horts (carrer Rafael Casanova)	2005 2007 2008	MATERIALS CERÀMICS D'ÈPOCA ROMANA	No n'hi ha.	Restes de ceràmiques d'època romana, de cuina africana, d'època medieval i d'època contemporània.	---
s. III aC – s. II dC	s. III aC – s. II dC	Sant Vicenç dels Horts (Can Reverter)	1995	DIPÒSIT CISTERNA D'ÈPOCA ROMANA	No n'hi ha.	Restes d'un dipòsit interpretat com a una cisterna d'època romana.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. II aC - s. I dC	s. I aC – s. I dC	Sant Vicenç dels Horts (poliesportiu municipal)	1996	LLOC O CENTRE D'EXPLOTACIÓ I PRODUCCIÓ	No n'hi ha.	Sitja de dimensions mitjanes, gran concentració de fragments de ceràmica, gran escampall de fragments d'àmfora i restes d'un petit mur.	---
s. I aC – s. XVIII	s. I aC – s. II dC	Sant Vicenç dels Horts (biblioteca Les Voltes)	2005 2006 2010	LLOC O CENTRE D'EXPLOTACIÓ I PRODUCCIÓ D'OLI I DE CERÀMICA	Durant l'època medieval va ser destinat a l'emmagatzematge d'aliments per acabar essent un gran casal. A l'època contemporània va acabar sent tres cases separades i finalment les tres cases es van ajuntar amb tres arcs de mitja volta.	Restes de ceràmica, restes d'un forn de ceràmica (d'època d'August o principi de la dinastia Clàudia), restes d'una vil·la romana, restes d'una premsa d'oli i sitges.	
s. I dC – s. II dC	s. I dC – s. II dC	Sant Vicenç dels Horts (Can Mallo)l)	1984	CERÀMICA ROMANA I DIPÒSIT	No n'hi ha.	Dipòsit contenidor de líquid. Gran quantitat d'àmfores.	---
s. III aC – s. V dC	s. III aC – s. V dC	Santa Coloma de Cervelló (camí de Can Salgado)	Desconeguts	CERÀMICA ROMANA	No n'hi ha.	Fragments de ceràmica romana entre els que cal destacar fragments de ceràmica sigil·lada itàlica, sudgàl·lica, hispànica i africana A, així com doli, àmfora, etc.	---
s. III aC - s. II dC	s. III aC - s. II dC	Sant Boi (carrer de l'Hospital)	1999 2002	RESTES DIPÒSIT D'AIGUA	No n'hi ha.	Restes documentades corresponents a algun dipòsit destinat a l'emmagatzematge d'aigua i probablement per a les termes.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. III aC – s. V dC	s. III aC – s. V dC	Sant Boi de Llobregat (termes romanes)	1984 1989 1990 1998	TERMES ROMANES, FORN D'ÀMFORES	Hi ha indicis de que hi podria haver hagut un poblat ibèric, més tard va ser un forn d'àmfores.	Restes d'àmfores, restes de les sales de les termes.	
s. III aC– s. XV dC	s. III aC– s. XV dC	Sant Boi(Cal Trencapins)	1984 1991	CERÀMICA IBÈRICA I NECRÒPOLIS	No n'hi ha.	Ceràmica general molt barrejada, dues sitges sense la part superior i tres tombes d'inhumació i d'època romana, una en una àmfora i les altres dues de tègula de dos vessants.	---
s. III aC – XVIII dC	s. III aC – XVIII dC	Sant Boi (carrer Mediterrània)	1984 2003	DIPÒSIT D'OPUS SIGNINUM	No n'hi ha.	Paviment d' <i>opus signinum</i> datat del s. III aC.	---
s. II aC - s. XV dC	s. II aC - s. XV dC	Sant Boi(Can Barraquer)	1996 2002 2003 2007 2010	VIL·LA ROMANA I ASSENTAMENT IBÈRIC	Assentament ibèric; després, durant l'època baix imperial, vil·la romana; durant l'època medieval, camp de sitges; i finalment, en època contemporània, hi construïren el museu del poble	Restes ibèriques, restes d'una vil·la romana, dues sitges d'època medieval.	
s. I aC – s. XV dC	s. I aC – s. XV dC	Sant Boi (puig del Castell)	1885 1996 2002 2003	PART DE LES TERMES ROMANES	Ocupació medieval	Restes d'un paviment impermeabilitzat, fragments de <i>tubuli</i> i maons d'hipocaust.	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. I aC – s. III dC	s. I aC – s. III dC	Sant Boi(Can Torrents)	2002 2003	VIL·LA ROMANA	Primerament és una vil·la i acaba formant part del complex termal del poble.	Restes d'un nucli d'habitació al vessant est del turó, estructures d'una masoveria.	
s. I aC – III dC	s. I aC– III dC	Sant Boi(Can Pallarès)	1997 1998	FORN D'ÀMFORES, DIPÒSIT D'OPUS SIGNINUMI RESTES DE MATERIAL CERÀMIC	D'inici va ser un forn d'àmfores; durant els s. II dC i III dC va esdevenir un dipòsit d' <i>opus signinum</i> .	Restes de forn romà d'àmfores, restes de dipòsit, una àmfora Pascual amb un segell IULIUS ANICETUS i restes de material ceràmic.	---
s. II aC –s. XV dC	s.II aC –s. V dC	Vildecans (Can Guardiola)	1985 1997	FOSES AMB MATERIAL DINS SEU	No n'hi ha.	Rebliment de terra que conté cossos, ceràmiques i carbons, tant medievals com romans, unes restes d'una fossa rodona amb pedres de diversos tipus dins; al costat d'aquesta trobem una altra fossa més petita amb restes ceràmiques juntament amb ossos de porcs i ceràmiques, en les quals trobem un fragment de doli.	

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. II aC – s. XXI dC	s. II aC – s. V dC	Viladecans (Santa Maria de Sales)	1981 1982 1983 1985 1995 1996 1998 2000 2002 2003 2005 2010 2013 2014	FORN DE CALÇ I VIL·LA ROMANA	Forn de calç, un tros de vil·la que formava part de la vil·la romana de Sales.	Paviments d' <i>opus signinum</i> i d' <i>opus spicatum</i> , forats amb trossos de doli dintre, material constructiu romà i rases <i>tegulae</i> , forn de calç, tram de conducció de líquids.	
s. III aC - s. XVIII dC	s. III aC - s. XVIII dC	Gavà (passatge Dolors Clua)	2001	CENTRE DE PRODUCCIÓ DE CERÀMIQUES	No n'hi ha.	Restes de la cambra de coccio, cambra de combustió i part del garbell.	---
s. I aC - s. XVIII dC	s. I aC - s. I dC	Gavà (La Roca)	1998	ZONA D'EMMAGATZEMATGE	Comença sent un espai d'emmagatzematge durant dos segles. En època medieval no se sap gairebé res, només que estava sota el domini del castell de l'Eramprunyà. A l'època moderna se sap que les estructures eren usades per trepitjar el raïm, tot i que no se sap amb certesa.	Documentats tres dipòsits revestits d' <i>opus signinum</i> i un doli.	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
s. I aC - s. VI dC	s. I aC - s. VI dC	Gavà (nucli històric)		VIL·LA ROMANA DE SANT PERE	La vil·la romana de Sant Pere de Gavà està ubicada a l'espai que actualment delimiten els següents carrers: Sant Nicasi, Centre, Sant Josep Oriol, Sant Pere, Raval de Molins, Rectoria, Generalitat de Catalunya i Cap de Creus. A continuació exposem la informació dels jaciments d'aquests carrers.		
		Gavà (carrer Rectoria nº 2)	1999 2001	SITGES	No n'hi ha.	S'han trobat restes de diverses parets que podrien pertànyer a la vil·la romana, també una vintena de sitges, un enterrament infantil, restes d'un doli, dos dipòsits romans per a líquids i ceràmica diversa romana.	---
		Gavà (carrer Sant Josep Oriol)	1990	ABOCADOR D'ÀMFORES A partir d'això s'ha deduït que hi hauria d'haver un forn.	No n'hi ha.	Abocador de ceràmiques diverses.	---
		Gavà (carrer Sant Pere, n. 19 i 58-60)	1992 1993	ESTRUCTURES I PAVIMENT	Durant l'època medieval les restes romanes van ser aprofitades per construir-hi un pou i cinc sitges. Actualment el	Restes d'estructures associades a l'assentament romà de Sant Pere. També s'ha trobat un paviment d' <i>opus</i>	---

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
					jaciment està destruït.	<i>signinum</i> , que probablement va tenir un ús hidràulic.	
		Gavà (carrer Cap de Creus n. 1-9 i 23)	1991 1997 2001 2002	CERÀMIQUES I DIPÒSIT	A partir de s. III comença a transformar-se en una necròpolis.	S'han trobat inhumacions humanes i restes de l'antiga vil·la. També s'ha documentat abundant material ceràmic, 19 sitges, la base d'un doli i diversos fragments de <i>tegulae</i> (corresponents a la sepultura d'inhumació). A més, hi ha constància d'un dipòsit recobert amb <i>opus signinum</i> .	---
		Gavà (carrer Sant Nicasi n. 15-24 i 32)	1992, 1993, 2005 i 2006	PREMSA DE VI O D'OLI	A partir del s. V dC l'espai es transforma en un abocador.	Tombes romanes i restes de les habitacions d'una vil·la romana connectada, mitjançant un caneló, a un dipòsit pavimentat amb <i>opus signinum</i> . Es dedueix que aquestes restes podrien tractar-se d'una premsa de vi o d'oli.	
		Gavà (Rectoria de Sant Pere)	1989, 1990, 2003 i 2010	ZONA DE TERMES D'ÚS DOMÈSTIC	No n'hi ha.		
		Gavà	2000	MUR I CERÀMIQUES	No n'hi ha.		

ANTIGUITAT	ESPLENDOR	UBICACIÓ	ANY EXC.	DESCRIPCIÓ	CANVIS D'USOS	TROBALLES	IMATGES
		(passatge Raval de Molins)					
s. I dC - V dC	s. I dC - V dC	Gavà (Serra d'en Valls)	1984 i 1989	VIL·LA ROMANA	Va ser ocupada com a residència fins al segle XIX.	Diverses cisternes, pous, i dipòsits, un paviment d' <i>opus signinum</i> i murs de les diverses habitacions de l'època romana.	
Desconegut	Desconegut	Gavà (Coll Roig-Est)	Cap intervenció arqueològica.	RESTES D'ÀMFORES	No n'hi ha.	Restes de ceràmiques i d'àmfores d'època romana, així com restes de ceràmiques ibèriques. Paviment de terra sigil·lada.	---